

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

**BÜTÜNCÜL BİR MODEL OLARAK AHİLİĞİN
GİRİŞİMCİLİK BOYUTUNUN ZİHNİYET TEMELLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ömür TOKER

Tez Danışmanı

Yard. Doç. Dr. Osman ŞİMŞEK

Ankara–2010

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

**BÜTÜNCÜL BİR MODEL OLARAK AHİLİĞİN
GİRİŞİMCİLİK BOYUTUNUN ZİHNİYET TEMELLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ömür TOKER

Tez Danışmanı

Yard. Doç. Dr. Osman ŞİMŞEK

Ankara–2010

ONAY

Ömür TOKER tarafından hazırlanan “Bütüncül Bir Model Olarak Ahiliğin Girişimcilik Boyutunun Zihniyet Temelleri” başlıklı bu çalışma, 20.10.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Çalışma Ekonomisi ve Endüstri ilişkileri Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

Doç. Dr. Şenol DURGUN
Başkan

.....

Yard. Doç. Dr. Erdiñç YAZICI

.....

Yard. Doç. Dr. Osman ŞİMŞEK

ÖNSÖZ

Bilgi insan zihninin dış dünyayı algılaması şeklinde ortaya çıkar, inanç ise bilginin temelinde yer alır ve çeşitli tesirlerle oluşur. Sahip olunan inançlardan kurtulmak ise ancak maziden, kültürden, duygudan vazgeçmekle mümkün olur. Bundan dolayı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel araştırmaları bilim adamlarının inançlarından ve kültürlerinden ayrı düşünmek imkânsızdır. Dolayısıyla bilim adamlarının bakış açılarını da dünya görüşleri, inanç sistemleri ve kültürleri belirlemektedir.

Bir toplumda bilginin algılanması konusunda toplumların hayat tarzını belirleyen düşünce yapıları olan zihniyet ile etkileşim mevcuttur. Zihniyet; bir toplumun genel karakteri gibi o toplum içerisindeki insanların bilgi konusuna yaklaşımlarını, toplumların bilgi hiyerarşisini ve kültür unsurlarını belirlemektedir. Bilgi hiyerarşisi bir olayın algılanmasında ya da bir faaliyetin gerçekleştirilmesinde başvurulacak ana kaynakların sıralamasını vermektedir. Mesela Müslüman bir toplum için en üstte Kur'an, sonra Peygamberin sünnet ve hadisleri yer alarak sıralama devam ederken Batı Medeniyetinde ise pozitivist bilgi yani deneysel bilgi haricinde bilgi hiyerarşisine dâhil kaynak görülmemektedir.

Toplumlar kültürlerinden kaynaklanan farklılıklara sahipken günümüz Batı dünyasındaki özellikle telekomünikasyon ve bilişim sektöründeki gelişmeler, bu kültürel farklılıkların etkisini en aza indirebilmektedir. Bu durumu "globalleşme" ifadesi ile açıklamak mümkün olabilir. Globalleşme sürecinin etkisiyle dünyada çok hızlı kültür değişimleri yaşanmaktadır. Globalleşme kültürlendirmesi, toplumların her türlü olayı algılamaları arasındaki farklılıkları giderek azaltarak zihniyet yapılarını birbirine benzetmeyi amaçlamaktadır.

Globalleşme ile Batı toplumlarının zihniyet yapısı ve hayat tarzları dünyada hâkim olmakta ve Türk sosyo-kültürel yapı unsurlarını çelişkiler

içerisinde tam manası ile değerlendirmeye mani olmaktadır. Batı Avrupa toplumlarının tarih tecrübeleriyle Türk toplum yapısını değerlendirmek ise araştırmacıyı önemli ölçüde yanıltıcı düşürmektedir.¹ Batı Medeniyet zihniyetinin oluşturduğu globalleşme kültürlendirmesinin karşısına, pozitivist düşünceden sıyrılarak, Türk-İslam Medeniyetinin özgün bir sistemi olan bütüncül karakterli “Ahilik Sisteminin” konması insanlık açısından önem arz etmektedir.

Özellikle, Türk toplumunun özgün değerlerine ve bilgi hiyerarşisine uygun araştırmalar yapmış, eserler vermiş olan Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞOLU, Prof. Dr. Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN, Yrd. Doç. Dr. Osman ŞİMŞEK hocalarımızın eserlerinde faydalanarak “Bütüncül Bir Model Olarak Ahiliğin Girişimcilik Boyutunun Zihniyet Temelleri” adlı yüksek lisans tezimi gerçekleştirmeye çalıştım. Kültürel mahreçli kavramlarımız ki bunlardan bir tanesi de Ahiliktir, her gün biraz daha kaybolmaktadır. Bizlere düşen görev ise kültür değerlerimizi iyi tanımak ve tanıtmaktır. Bunu kendisine vazife edinen ve kendisini Milli (özgün) bir Türk sosyal bilim anlayışı oluşturmaya adanmış, Yüksek Lisans Tez Danışman hocam Yrd.Doç.Dr. Osman ŞİMŞEK’e değerli katkı ve yönlendirmelerinden dolayı teşekkür ederim.

¹Ahmet Tabakoğlu, **İslam İktisadına Giriş**, 2.baskı, İstanbul, Dergah Yayınları, 2008, s.30.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE TEORİK ÇERÇEVESİ

I. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	3
A. Araştırmanın Konusu	3
B. Araştırmanın Amacı	3
C. Araştırmanın Önemi	3
Ç. Araştırmanın Yöntemi	4
II. ARAŞTIRMANIN TEORİK ÇERÇEVESİ	4
A. Bütüncül Yaklaşım	4
B. Denge Yaklaşımı	6
C. Tevhitçi Yaklaşım	9
Ç. Ahilik-Tasavvuf Bütünleşmesi Yaklaşımı	12

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI

I. ZİHNİYET	15
A. Bilgi Hiyerarşisi	20
B. Kültür ve Medeniyet	21
C. İktisat Ahlakı ve İktisat Zihniyeti	23
II. GİRİŞİMCİLİK VE GİRİŞİMCİ	25
A. Girişimcilik	25
B. Girişimci	28
III. AHİLİK	31

A. Ahi Kavramı ve Ahilik	31
B. Ahiliğin Anadolu'da Ortaya Çıkış Nedenleri	32
C. Fütüvvet	34
Ç. Ahilik Kurumunun Amaçları	39
D. Ahiliğin Temel İlkeleri	40
E. Ahilik Kurumunun Örgütsel Yapısı	41
1. Genel Yapı	41
2. Ahi Birliklerinin Yönetim Biçimi	44
3. Ahi Birliklerine Üyelik ve Törenler	45
a. Yamak	45
b. Çırak	45
c. Kalfa	46
ç. Usta	46
F. Ahilik, Tasavvuf ve İnsan-ı Kamil İlişkisi	47
G. Ahiliğin Bilgi Hiyerarşisi	49
1. Kur'an-ı Kerim	50
2. Sünnet	53
3. İcma'	54
4. Kıyas	55
5. İctihat	55
6. Fütüvvetname	56
H. Ahiliğin Toplumsal İşlevleri	57
1. Eğitim	58
2. Çalışma İlişkileri	59
3. Sosyal Güvenlik	60
4. Sosyal Hizmet	61
5. Tüketiciyi Koruma	62
6. Fiyat Tespiti	63
7. Kooperatifçilik	64
I. Ortaçağ Avrupa'sında Kurulmuş Ahiliğe Benzetilen Dernek ve Kuruluşlar	65
1. Burglar	65

2. Dini Siteler	65
3. Dernekler	66
4. Üniversiteler	66
5. Dini Dernekler ve Ticari Ortaklıklar	66
6. Kurporasyonlar	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHİLİK KURUMUNUN İKTİSAT ZİHNİYETİNİN BÜTÜNCÜL YAKLAŞIM İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

VE

AHİ-BURJUVA KARŞILAŞTIRMASI

I. AHİLİK KURUMUNA GÖRE İKTİSADİ FAALİYET	71
II. AHİLİK KURUMUNDA FERT-TOPLUM DENGESİ	77
III. AHİLİK KURUMUNDA SERMAYE VE MÜLKİYET ANLAYIŞI	81
A. Ahilik Kurumunda Sermaye Anlayışı	81
B. Ahilik Kurumunda Mülkiyet Anlayışı	83
IV. MADDECİ-MANEVİYATÇI KÜLTÜR AYRIMI VE İDEAL KÜLTÜR (AHİLİK KÜLTÜRÜ)	84
A. Maneviyatçı Kültür (İnanç = İnsan)	85
B. Maddecî Kültür (Madde (Para) = İnsan)	85
C. İdeal Kültür (Ahilik Kültürü; Para + İnanç = İnsan)	86
1. İlim ve Din Bütünleşmesi	87
2. Dünya ve Ahiret Bütünlüğü	88
3. Fert ve Toplum Bütünlüğü	89
IV. AHİ İLE BURJUVA ZİHNİYETLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	91
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	103
TÜRKÇE ÖZET	107
İNGİLİZCE ÖZET	108

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
ed.	: Editör
Fak.	: Fakülte
İ.İ.B.F.	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
t.y.	: Yayın tarih yok
TDK.	: Türk Dil Kurumu
TTK.	: Türk tarih Kurumu
nv.	: Üniversite
v.d.	: Ve diğerkleri
y.y.	: Yayımcı yok
yy.	: Yüzyıl
yay.haz.	: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Türk toplum kalkınmasının gerçekleşebilmesi için özgün bir Türk sosyal bilim zihniyetinin oluşturulması gerekmektedir. Oysa Türkiye’de Tanzimat Fermanından itibaren başlayan Batılılaşma serüveninde Batı’nın pozitivist düşünce merkezli liberal-kapitalist iktisat ve toplum anlayışı ülkemiz bilim adamlarınca çözüm olarak görülmüş ve benimsenmiştir.

Oryantalist bakış açısının olumsuzluğundan sıyrılarak, Türk sosyo-kültürel sisteminin oluşmasında köşe taşlarından birisi olan Ahilik Teşkilatı değerlendirildiğinde; Ahilik Teşkilatının, pozitivist düşünce merkezli liberal-kapitalist iktisat ve toplum anlayışından daha özgün, çok yönlü, zengin ve daha köklü bir iktisat ve toplum anlayışına sahip olduğunu görebiliriz.

Bu çalışmada; ihtirassız yapısıyla üretim ve tüketimde dengeyi sağlayarak kendisiyle, doğayla, toplumuyla barışık yaşamış bir insan modeli olan Ahi ve bu modeli oluşturan Ahilik Zihniyetinin nasıl bir girişimcilik önerdiği incelenmeye çalışılırken, madde ve mana yönüyle insan dengesini dolayısı ile de toplum dengesini gözetten Ahilikteki bütüncül yaklaşım ile yer yer Batı Avrupa Liberal-Kapitalist toplumlarda yerini seküler aklın aldığı madde yönlü bir yaklaşımın karşılaştırılarak ahlakın, girişimcilik üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Ahilik Sisteminin, günümüzde yaşanan ekonomi-toplum-insan konusundaki sorunlara çözüm oluşturabilecek özellikleri yönüyle tarihsel süreç içerisinde incelenmesi önemli görülmektedir.

Hayatı madde ve mana yönleriyle dengeleyen Ahilik Zihniyetinin anlaşılması, bu zihniyetin ekonomi-toplum-insan üzerine yansımaları ve Ahinin toplumdaki yerinin tespit edilmesi insanlığın sosyo-kültürel gelişmesi için önemli görülmektedir. Var olagelmiş ekonomik sistemler ve yönetim düzenlerinin aradığı ama bütüncüllükten uzak teorilerle bulamadığı, rekabet

yerine dayanışmacı bir ekonomik sistemi öngören Ahiliğin ideal bir uygarlığın oluşmasına katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Batı Medeniyet anlayışı, dünyaya sömürgeci mantık içerisinde “Kapitalist Toplum” modelini dayatırken, Türk sosyo-kültürel sisteminde özellikle Ahilik sistem zihniyetinde bu sömürgeci anlayışı görmek oldukça zordur. Bu bağlamda kırka yakın devleti, çok sayıda kavmi ve dini yüzyıllarca bir arada tutmuş olan “Osmanlı Sistemi” buna örnektir. Bu sistemin en önemli parçalarından birisi olan Ahiliği Türk toplumunun özgün zihniyet yapısı, hayat tarzı ve bilgi hiyerarşisiyle değerlendirerek, hâkim Batı Medeniyet Zihniyetinin karşısına güçlü bir alternatif olarak koyma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyacı analitik olarak ortaya koymak isteği, bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın birinci bölümünde, araştırmanın metodolojisine ve teorik yaklaşımlara değindikten sonra ikinci bölümde araştırma içerisinde yer alacak önemli kavramlar açıklanacaktır. Araştırmanın üçüncü bölümde ise teorik yaklaşımlar gölgesinde Ahilik Kurumunun İktisat Zihniyeti, sermaye ve mülkiyete bakışı değerlendirilecek, maddeci-maneviyatçı kültürler ile ideal kültür ayrımı yapılarak ve Ahi ile burjuvanın karşılaştırılması ile de Ahilik Zihniyetinin daha iyi anlaşılmasına çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE TEORİK ÇERÇEVESİ

I. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

A. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu; kendisiyle barışık, ihtirassız yapısıyla üretim ve tüketimde dengeyi sağlayarak doğayla, toplumuyla barışık yaşamış bir insan modeli olan Ahi ve bu modeli oluşturan Ahilik Zihniyetinin nasıl bir girişimcilik önerdiğinin incelenmesidir.

B. Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın amacı hayatı nitel ve nicel yönleriyle dengeleyen Ahilik Zihniyetinin anlaşılması, bu zihniyetin girişimcilik üzerine yansımaları ve bir girişimci olarak Ahinin toplumdaki yerinin tespit edilmesidir.

C. Araştırmanın Önemi

Tarihi süreç içerisinde uygulanarak başarısı önemli ölçüde tescil edilmiş Ahilik Sisteminin, günümüzde yaşanan “girişimcilik” konusundaki sorunlara çözüm oluşturabilecek özellikleri yönüyle tarihsel ve kültürel süreç içerisinde incelenmesi önemli görülmektedir.

Ç. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, on ikinci yüzyıl ile on yedinci yüzyıl arası Ahilik Kurumu veri toplama tekniği olarak “Literatür Taraması” tekniği kullanılarak incelenmiştir. Literatür çalışması yapılırken, Ahilik ve Girişimcilik üzerine yazılmış yerli ve yabancı kaynaklar taranmıştır.

II. ARAŞTIRMANIN TEORİK ÇERÇEVESİ

Araştırmada 12 inci ve 17 inci yüzyıllar arasında Ahilik Kurumunda zihniyet, toplum zihniyetinden bir fert olarak her zaman etkilenen ve bir girişimci olan Ahi ve onun değer yargılarının ve davranış normlarının oluşumu, bu oluşumu etkileyen kültür, medeniyet, din, ahlak gibi toplumsal olguların oluşturduğu bütünlükçü bir çerçevede incelenecektir.

Ayrıca Sorokin’in “Bütüncül Yaklaşımını” destekleyen ve daha iyi anlaşılmasını sağlayacak olan Tabakoğlu’ndaki “Denge Yaklaşımı”, Bilgiseven’deki “Tevhitçi Yaklaşım” ve Şimşek’teki “Ahilik-Tasavvuf Bütünleşmesi Yaklaşımından” da faydalanarak bu araştırmanın gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

A. Bütüncül Yaklaşım

Sosyal Düşünce tarihinde bugün modern sosyolojinin hazırlayıcısı durumunda birçok düşünce akımları yer almıştır. Bu akımları inceleyerek sosyal düşünceleri kaynaklarına göre sınıflandırırsak bu akımların iki ana kaynaktan yürüdüğü söylenebilir. Bunlardan ilki “doğa felsefesi merkezli” düşünce modelleri, ikincisi ise “bütüncül karakterli” düşünce modellerinden oluştuğu söylenebilir.

Yaşamı, görünen maddi nesneler vasıtasıyla açıklayan doğa felsefesi merkezli düşünce; akıl, madde, gözlem gibi somut materyal algısıyla açıklama yolunu tercih ederek dini düşüncenin insanlığın ilerlemesinin önündeki en büyük engel olduğuna vurgu yapar. Doğa felsefesi merkezli düşünce, akli kutsayarak inanç ve dine karşı çıkmış, neticede akli yüceleştirmiştir. Bu madde yönlü, materyalistik düşüncenin karşısında ise soyut (mana) düşüncenin somut (madde) davranışlar üzerindeki etkisine dikkat çeken birleştirici olan bütüncül karakterli “idealistik düşünce” yer alır.²

Bütüncül karakterli düşünceyi savunan sosyologlardan Sorokin bir kültürün ancak onun bütüncül yönünün ortaya konulması ile tam olarak anlaşılabilceğini savunmuş, bir gerçekliğin, insanın, toplumun anlaşılabilmesini onun madde ve mana (somut ve soyut) boyutlarının birlikte ele alınması ile mümkün olacağını ortaya koyarak bize şu formülü vermiştir:

$$\text{Madde} + \text{Mana} = \text{Gerçeklik (Madde)}^3$$

İnsanı beden (madde) ve ruhtan (mana) oluşan bir bütün olarak tanımlayan Sorokin, insanın sosyal ilişkideki rolünü de bu tanımlamaya göre yorumlamış ve bu görüşü ile sosyal bilimlerde yapılacak araştırmalarda bütüncül yaklaşım olarak adlandırabileceğimiz bir metodoloji geliştirmiştir.⁴

Bu metodolojiye göre sebep-sonuç ilişkisine dayalı gerçekleştirilen araştırma faaliyetlerinin bulgularının yeterli sayılamayacağını, araştırmacının kültürel sentezi meydana getiren iç manayı da ortaya çıkarmasının gerekliliğini savunmuştur.

²Osman Şimşek, “Modern Girişimcilik Zihniyeti ve Sanayi-Kültür Bağlamında Türk Girişimciliğinin Sosyo-Kültürel Temelleri(Ahilik-Tasavvuf Modellemesi)”,**Uluslararası Davraz Kongresi “Küresel Diyalog” Bildirileri**, yay.haz. Uysal Keyman v.d., Isparta, Süleyman Demirel Ün. İ.İ.B.F. Yayınları, 2009, s.1143-1145.

³Osman Şimşek, **Zihniyet Açısından Türk Girişimciliğinin Sosyolojisi**, Ankara, Otorite Yayınları, 2008, s.69.

⁴Şimşek, **a.g.e.**, s.66-69.

Sorokin gerçekçi bir sosyo-kültürel çözümlemenin hem sebep-sonuç (madde) hem de mana etrafındaki bütünleşmeyi birlikte ele alarak mümkün olacağını vurgulamıştır.⁵

Sonuç olarak; her toplumun kendisine özgü özellikleri ve dinamikleri vardır. Ahiliğin ve Ahi Zihniyetinin anlaşılabilmesi içinde Türk-İslam kültürünün sosyo-kültürel özelliklerinin madde-mana boyutlarının etkisi çerçevesinde incelenmesi gereklidir. Bunu yukarıdaki formülle ifade edersek;

$$\text{Madde} + \text{Mana} = \text{Gerçeklik (Madde)}$$

Yukarıdaki denklemden hareketle Ahiliği şu çerçevede ele almak mümkün görülebilir:

$$\text{İnsan}(\text{madde}) + \text{Tasavvuf}(\text{mana}) = \text{İnsan-ı Kamil olarak Ahi}(\text{madde})$$

B. Denge Yaklaşımı

Denge yaklaşımı İslam Dini öğretileri üzerine kurulu bir yaklaşımdır. Denge yaklaşımı; İslam Dini'nin insan ve madde anlayışının, insanın inanç ve hayat tarzının temelini oluşturduğunu kabul ederek evrenin, insanın ve toplumun dengesinin sağlanmasına İslam ilkeleri ve uygulamaları çerçevesinde bakılması gerektiğini savunur.⁶

Denge yaklaşımında, insana maddenin geçici görüntüsüne kapılmadan çalışmak emredilmektedir. Bir gün fertlerin mutlaka öleceği, mal ve mülkün kendilerini aldatmaması gerektiği telkin edilerek fertlere “emanet

⁵Şimşek, a.g.e., s.65-69.

⁶Tabakoğlu, a.g.e., s.47.

şuuru” kazandırılmaktadır. Bunun göstergesi olarak ta fertlerin ekonomik hayatlarında ihtirassız fakat “kanaatkâr” olmaları gerekliliği vurgulanmaktadır.

İslam Dini’nin öğretilerine uygun olan denge yaklaşımındaki bu insan ve madde görüşü Türk-İslam ekonomisinin dolayısıyla da Ahilik Kurumunun da temelini oluşturmaktadır.

Ahi, Allah’a inanan, Allah’a tevekkül eden, Allah’ın kullarına hizmet şuuru içerisinde, kanaatkâr, girişimci, kul hakkına saygılı, kısaca dengeli bir kimsedir.⁷

Günümüzde bu insan tipine yabancılaşmaktadır. Sosyo-ekonomik hayatını karşılıklı menfaatlerle düzenleyen, iktisadi faaliyetini fert için değil de ferdi iktisadi faaliyeti için kullanan bir dünya da yaşanılmaktadır.

Kul hakkını (İnsan Hakkını) esas alan “Denge Yaklaşımında” üç yönlü bir denge söz konusudur. Evrenin dengesi, ferdin dengesi ve toplumun dengesi;⁸

İslam’ın emrettiği sosyo-ekonomik hayatla ilgili bilgilerin yerleştirileceği çerçeveyi belirleyen en önemli unsur kelime manası da “denge” olan “adalettir”. Denge yaklaşımını ortaya koyan Tabakoğlu’na göre evrenin dengesini maddenin geçiciliği ve mananın ebediliği sağlar. (Madde+Mana=Denge) Evrenin dengesinin oluşturulmasında ise maddenin mananın emrine verilmesi esastır.⁹

Evrenin yaratılış sebebi fertlerin sınanmasıdır ve unutulmamalıdır ki madde geçici mana kalıcıdır. Daha somut ifade ile dünya hayatı ve maddi ilişkiler, ahiret hayatına hazırlık için vardır. Onun için fert davranışlarına

⁷Tabakoğlu, a.g.e., s.50.

⁸Tabakoğlu, a.g.e., s.79.

⁹Ahmet Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, 8.baskı, İstanbul, Dergah Yayınları, 2008, s.74.

ibadet özellikleri kazandırmalıdır. Sosyo-ekonomik hayatta ticaretin bile denge yaklaşımına göre ibadet vasfı kazanması gereklidir, dolayısıyla denge yaklaşımında davranışlarını menfaatlerinin belirlediği bir insan modeli olan “homo-economicus” görüşü yer almaz.¹⁰

Ferdin dengesinin sağlanmasında ise denge yaklaşımına göre aşırılıklardan (ifrat ve tefrit) yani israf ve aşırı harcamadan aynı zamanda da yetersiz harcamadan uzaklaşarak itidalli yani dengeli olmak gerekir.

Dünyadaki yaşamı kavrayan her fert aslında bu hayatın ebedi hayat için bir sınanma yeri olduğunu ve bir gün bu hayatın hesabının verileceğini bilir. Onun içinde yaşayışını ebedi hayatı hatırından çıkarmadan ve maddi eğilimlerinin esiri olmadan düzenlemeye çalışır. Burada da madde ve mana bütünleşmesinin insanda dengeyi oluşturduğunu görmekteyiz.

Yaşam (madde) + Ölüm (mana) = Denge

İslam sosyal düşünce anlayışına göre Allah’a kulluk şuurunun bütün hareketlerine yön verdiği fert, toplum çıkarlarını kendi çıkarlarının üstünde tutmayı amaçlamaktadır. Bu fertte, diğerkâmlık ve hizmet şuru esastır.¹¹

Sombart modern kapitalizmin, burjuvasına ve toplumuna sağladığı imkânları “Zengin olduk çünkü bizim için ırklar ve milletler tamamen öldüler, bizim için kıtalar ıssızlaştı” ifadesiyle sömürgeciliğe bağlar. Oysa bunun karşısında yer alan Türk-İslam toplumu içerisinde iktisadi manada bir girişimci modeli olan Ahilikte ise Allah’ın rızasını kazanmak için maddenin esiri olmadan sosyobilerlik şuru ile çalışan Ahi vardır. Ahi, İslam öğretisine göre her türlü tedbiri aldıktan yani sebeplere başvurduktan sonra Allah’a tevekkül eden, yerine göre başkasının çıkarını kendi çıkarından önde gören

¹⁰Tabakoğlu, **İslam İktisadına Giriş**, s.80.

¹¹Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, s.37.

ama her halükarda toplumun ve insanlığın çıkarını kendi çıkarının üzerinde gören diğerkâm bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²

“Sosyal Adalet” olarak tanımlanabilecek “Toplumun Dengesi” de adalet kavramı ile açıklanabilir. Toplumcu bir anlayışın egemen olduğu İslam Dinin’de, dayanışma ve güvenliğin temeli olan hizmet ilkesi, kul hakkı davası ön plandadır. Kul hakkı ve hizmet şuuru altında hareket eden dengeli fertler, toplumunda dengeye gelmesini sağlarlar.

Madde	+ Mana	=Denge
Ekonomik Faaliyet + Sosyal Faaliyet		=Denge
Kul Hakkı	+Hizmet Şuuru (Sosyobiliterlik)=Toplumun Dengesi	

Sonuç olarak İslam toplumunda sosyal adaletin dolayısıyla toplumun dengesinin gerçekleştirilmesinin esası maddenin mananın emrine verilerek bir bütünleşme içerisinde (Madde + Mana = Denge, Adalet) adaletin sağlanmasıdır.¹³

C. Tevhitçi Yaklaşım

Sorokin’in bütüncül düşüncesinde varlık, madde ve mana birlikteliği, bütünlüğü çerçevesinde açıklanabilmektedir. Bilgiseven’de ise maddi, somut, nesnel (Fark) ve manevi, soyut, öznel (Cem) değerlerinin birlikteliği ve bütüncüllüğü denge halindeki ferdi ifade etmektedir.¹⁴

¹²Tabakoğlu, **İslam İktisadına Giriş**, s.37.

¹³Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.84.

¹⁴Şimşek, **a.g.m.**, s.1146.

Sosyal düşünce genelde ikiye ayrılır, seküler (doğa felsefesi merkezli) ve idealist düşünce. Doğa felsefesinin tekçi, rasyonalist ve materyalist insan tipolojisi seküler düşüncedeki ferdi tanımlarken, idealist felsefenin sonlu evren anlayışı ve bu evreni yaratan bir Allah inancı ise idealist düşüncedeki ferdi tanımlamaktadır.

Batı toplumlarındaki insan = madde bağlamında tek boyutlu düşünen ve buna göre toplumsal eylemlerini gerçekleştiren, sonlu evren anlayışından uzak hareket ederek “insanın tanrı yerine kendisini koyması” ile tam olarak kavramlaştırılabilecek bir zihin yapısına sahip bir insan tipolojisi yer almaktadır.¹⁵

Sonlu evren anlayışına sahip, bir yaratıcının varlığını kabul eden idealist felsefeye göre ise insan $Fark + Cem = Denge, Birlik, Bütünlük$ formülünü hayatında sağladığı oranda denge halinde bir insandır.¹⁶

Günümüzde rasyonel hareket eden insan açıklayabildiği şeyleri ancak anlamlı bulurken bu durum Batı medeniyetinin fark(madde) yönlü anlayışını ortaya koymaktadır. Fark ve Cem idraklerinin insan için olağan sayılanı da zaten Fark idrakidir. Batı medeniyetine hâkim bu düşünce maddi gücü merkeze alan, madde merkezli liberal-kapitalist insan tipini (homo-economicus) oluşturmaktadır.¹⁷

Sadece Cem (mana) düşünce anlayışına sahip ve maddi objelere önem vermeksizin yani Fark'ı ihmal ederek yaşamak ise öte dünya hayatını yaşamın merkezine koymayı gerektirir ki (Cem (ölümün varlığı ve ahiret) = Kadercilik ve miskinlik) bu düşünce sisteminin de dengeli insan, dengeli toplum profiline uzak olacağı aşîkârdır.¹⁸

¹⁵ Amiran Kurtkan, **Sosyoloji**, 3.baskı, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1980, s.129.

¹⁶ Şimşek, **a.g.m.**, s.1147.

¹⁷ Amiran Kurtkan Bilgiseven, **Din Sosyolojisi**, İstanbul, Filiz Kitapevi, 1985, s.56.

¹⁸ Kurtkan, **a.g.e.**, s.129.

Dengeli insan - dengeli toplum oluşturmak için bütün mesele birliğin, bütünlüğün, tevhidin sadece Fark veya Cem hallerinden herhangi birini değil her ikisini birden kapsayan bir kavram olduğunu idrak etmektir.¹⁹

Türk-İslam Toplumunun özgün yapısı ise Fark ve Cem idrakini birlikte alan bütüncül bir insan zihniyetini oluşturmuştur. Bunun somut örneği de iktisat ve toplum hayatındaki Ahi Zihniyetidir.

Bu yaklaşıma göre İslam temelli olmayan sistemlerin hepsi sadece “Cem” veya sadece “Fark” idrakine dayandırılmıştır.

Bu anlayışa göre, ferdin ve toplumun dengesinde olduğu gibi Fark ve Cem idraklerinin birleştirilmesi ve uluslararası sahada işlerlik kazanması ile de dünyanın huzur ortamına sahip olacağı düşünülmektedir.

Tevhitçi yaklaşıma göre her fert kendi milli şuuruna sahip olurken, kendi milleti için her türlü fedakârlığı yaparken (fark), aynı zamanda diğer milletleri de Hakkın yarattığı olarak kabul edip onları sömürmenin Hakka karşı terbiyesizlik olacağını bilir. Dolayısıyla dünya bir Fark âlemdir ve Cem idraki ile diğer milletleri de kabul ederek bir Cem âlemine dönüşebilir. Bütün milletler bu dava peşinde koşarlarsa dünya Cem idrakinin tamamen yok olduğu bir Fark âlemine dönüşecek zira Cem ve Fark idraklerinin birleşimi olan “tevhit” oluşacak ve dünya huzura kavuşacaktır.²⁰

Fark + Cem = Tevhit

Ben + Biz = Ben (Tevhit; “Ben” içindeki “Biz” “Bir” liği)

¹⁹Bilgiseven, **a.g.e.**, s.53.

²⁰Bilgiseven, **a.g.e.**, s.364-365.

Ç. Ahilik-Tasavvuf Bütünleşmesi Yaklaşımı

Şimşek'e göre Ahiliğin asıl önemli noktası, Ahilerin manevi ihtiyaçlarına müspet manada cevap veren bir dini inanç, ahlak ve tasavvuf hareketi olmasıdır. Tasavvufun asıl amacı ise madde-mana bütünlüğünü sağlamış, "Fark+Cem= Tevhit" formülüne uygun disiplinli, dengeli, dayanışmacı ve üstün ahlaklı bir insan tipi meydana getirmektir. Tasavvufta ve kendisi tasavvufi bir hareket olan Ahilik'te hedef "İnsan-ı Kâmil" mertebesine ulaşmaktır. Bu da insan için "Benlik (ego, nefis)" ve "Sosyal Benlik" evrelerinden geçerek "Evrensel Benlik" düzeyine ulaşma demektir. Böylece dengeli, adalet merkezli üretim ve tüketim ilişkisi bu yolla oldukça kolay sağlanabilmektedir.²¹

Fark	+ Cem	= Tevhit
Seküler Akıl (Rasyonalite)	+ Metafizik Akıl	= İnsan-ı Kamil

Şimşek'e göre Türk-İslam medeniyetinin özgün bir yansıması olan Ahiliğin "Fark+Cem=Birlik, Tevhit" formülünü, Cem (din, iman) ve Fark (ekonomi, para) bağlamında genelde İslam medeniyetinin özelde ise Türk-İslam kültürünün "toplumsal kalkınma formülü" olarak görmek mümkündür.²²

Sorokin'de görüldüğü üzere sosyo-kültürel kalkınmanın sağlanabilmesi için mana(din, inanç), madde(maddi üretim unsurları) ve insan faktörlerinin birlikteliğinin gerekliliğine vurgu yapan Şimşek, Ahilik-Tasavvuf Modellemesini kendisinde bir Ahi Şeyhi olan Şeyh Edebalı'nın (Osmanlı Devletinin manevi mimarı) şahsiyetinde formülize eder. Sorokin'in birlikteliğindeki manayı tasavvuf, maddeyi meslek, girişimcilik ve nihayet

²¹Şimşek, **a.g.m.**, s.1156.

²²Şimşek, **a.g.m.**, s.1158.

insanı “İnsan-ı Kamil” olarak Şeyh Edebalı ile özdeşleştirir. Bunu formülize edersek;

$$\text{Madde} + \text{Mana} = \text{İnsan (madde)}$$

$$\text{Meslek(madde)} + \text{Tasavvuf(mana)} = \text{İnsan-ı Kamil (madde)}$$

Sosyo-ekonomik kalkınmanın bu modelle gerçekleşmesinde önemli bir yöntem olduğunu savunan Şimşek, “Ahilik-Tasavvuf bütünleşmesine” göre Türk-İslam medeniyetinde toplumsal kalkınmanın temel dinamiğinin madde+mana veya fark+cem birlikteliğini ve yüksek ahlakı kendi bünyesinde sağlamış, her çağın ideal görüşü ile birlikte ideal insan ölçüsünün de değişmesine bağlı olarak değişimi yakalayan, gelişmeci bir ruh, sosyo-ekonomik kalkınmada toplumun yol haritasını çizen bir “Büyük İnsan”, İslam öğretisine göre “İnsan-ı Kamil” yani erdemli insan olan Şeyh Edebalı olduğuna vurgu yapar.

Bu bütünleşmenin en önemli özelliklerinden biriside tasavvuf öğretisine sahip insanın sosyalleşmesi sonucu yani tasavvufun, Ahilikle bütünleşmesi sonucu, toplumsal manada bir kurumsallaşmaya doğru gidildiğinin görülmesidir. Kalkınma-adalet-eğitim-sanayi-kültür gibi etkileşimlerin kaçınılmaz olduğu Tasavvuf-Ahilik bütünleşmesinde “vatan yapıcı” din anlayışı da ön plana çıkmaktadır.²³

Anadolu’nun İslamlaşmasında ve bir devlet olmasında Ahilik-Tasavvuf bütünleşmesinin etkisinin ne kadar önemli olduğu burada söylenebilir. Çünkü Anadolu’nun İslamlaşması Ahi Şeyhlerinin Anadolu’da kurdukları tasavvufi ve kolonizatör birliklerle sağlanmıştır.²⁴

²³Şimşek, a.g.m., s.1160.

²⁴Şimşek, a.g.m., s.1161.

Sonuç olarak; Sorokin’in “Bütüncül Yaklaşımı”nın, Tabakoğlu’nun “Denge Yaklaşımı”nın, Bilgiseven’in “Tevhitçi Yaklaşımı”nın ve Şimşek’in “Ahilik-Tasavvuf Bütünleşmesi Yaklaşımı”nın aslında Türk-İslam Medeniyet Tarihi incelendiğinde üstünlük ölçüsünün takva olduğu, adaletin temelini oluşturduğu Ahilik Kurumunu ve Ahilik Zihniyetini işaret ettiğini görmekteyiz.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI

I. ZİHNİYET

Sosyal sistemi inşa edici temel faktör olan fert, sosyal sistemin ürettiği toplumsal olay ya da eylemi açıklamada sistemin madde ve mana özelliklerine aynı anda bakan bir bakış açısı ile sosyal gerçeğin hakikatine ulaşma gayreti taşımaktadır. Fert bu gayreti ile mutlak gerçeği aramaktadır. Mutlak gerçeği bulduğunda da huzura kavuşacağına inanmaktadır.²⁵

Bu hakikate ulaşmada fert bilgiden faydalanır. Fakat doğru karar verebilmek için bilgi tek başına yeterli değildir. Doğru mantıkla düşünmek en az bilgi kadar önemlidir. Bilginin doğru kurgulanması diğer bir deyimle işin mantığının kavranması, yani zihniyetin doğru olması öncelik bakımından en önemli faktördür.

Sosyal bilimlerde gerçekleştirilen araştırmalarda toplumların zihniyetlerinin iyi idrak edilmesi, toplumlarla ilgili yargılarda bulunulurken zihniyetleri içerisinde değerlendirilmeleri gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur.²⁶

Bu araştırmada Ahilik Kurumunu ve Ahiyi incelerken de yukarıda değindiğimiz kaide üzerine hareket etmemiz gerektiği kanaatindeyim. Bu nedenle öncelikle “Zihniyet” kavramının iyi anlaşılması gerekmektedir.

Nedir bu zihniyet?

²⁵Tabakoğlu, a.g.e., s.29.

²⁶Osman Şimşek, “Zihniyet Kavramı Ekseninde Batı Medeniyeti ve Antroposentrik Liberalist Girişimcilik”, **Kamu-İş Dergisi**, C.8, S.3, 2005.

Zihniyet kelimesi zihin kavramından türemiştir. “Zihin; genelde algılama, anımsama, düşünme, değerlendirme, karar verme süreçlerinde rol oynayan yetenekler bütünü olarak tanımlanabilir.”²⁷

Zihin kelimesinden türemiş olan zihniyet ilk bakışta kişisel gözüken süreçlerle kopmaz bir birlikteliğe sahipse de salt zihinsel olmanın ötesinde çok yönlü karmaşık ve özellikle toplumsal bağlantılara sahiptir.²⁸

Toplumlari meydana getiren unsurlar elemine edilerek ayrıştırılırlar ise sonunda en indirgenmez olan ve ayrıştırılamayan bir unsurla karşılaşılır. İşte buna toplumun psikolojik tabiatı yani zihniyeti denir. Bu psikolojik tabiat aslında aynı toplumun bütün üyelerinin bağlandıkları hükümler, kavramlar ve inançlardan kuruludur. İşte bu her medeniyetin kendine özgü zihin yapısıdır.²⁹ Dolayısıyla ferdi topluma bağlayan en sağlam ve dış etkenlere karşı en dirençli bağ olan zihniyet bir toplum veya kültürün üyelerinde ortaktır, bir başka ifade ile topluma benzer zihniyete sahip fertler topluluğu da diyebiliriz.³⁰

Bu yaklaşımlardan sonra aslında zihniyetin insanın ait olduğu kültürün toplumsal değer yargılarına göre belirlediği davranış kalıbını ifade ettiğini söyleyebiliriz.³¹

Zihniyet ile karakter arasında bir özdeşlik kurulabileceğini de ifade etmek gerekir. İnsan karakteri, insanın idrak, bilgi ve inançlarının bir terkibi olduğuna göre toplum düzeyinde genelleştirilince sosyal veya milli karakterle

²⁷“Zihin”, *Ana Britanicca Genel Kültür Ansiklopedisi*, C.22.

²⁸Sabri F.Ülgener, *Zihniyet Aydınlar ve İZM’ler*, 1.baskı, Ankara, Mayaş Yayınları, 1983, s.19.

²⁹Gaston Bouthoul, *Zihniyetler*, çev. Selmin Evrim, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1975, s.5–26.

³⁰Bouthoul, *a.g.e.*, s.15.

³¹Osman Şimşek, “Zihniyet, Girişimcilik ve Kobi-Sosyoloji İlişkisi”, *Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Dergisi*, Ağustos 2006, s.65.

özdeş az çok sabit bir yapı olan zihniyet akla gelebilir.³² Dolayısıyla kişi açısından zihniyeti; aynı kişide yerleşmiş ve bütünleşmiş, aralarında mantıksal bağlar bulunan fikirler bütünü olarak tanımlayabiliriz.

Bu açıklamalardan sonra aslında zihniyetin düşüncenin temel objesini oluşturduğunu söyleyebiliriz. İnsan her türlü zihniyetten arındırılmış olan bir düşünce tasavvur etmeye çalışırsa, yanıltıcı ve şekilsiz bir şeye varır. Düşüncenin ayırlamadığı temel objesi aynı toplumun bütün üyelerinin aslında bağlandıkları hükümler, kavramlar ve inançlardan kuruludur.³³

Yukarıdaki tanımlamalar ışığında zihniyetin özelliklerini sıralarsak;

- Zihniyet aynı medeniyetin üyelerinde ortaktır. Bir topluma ait olmak aslında o toplumun zihniyetine sahip olmaktır.
- Zihniyet, ferdi topluma bağlayan en dirençli bağıdır.
- Zihniyetler son derece karardır, kişiliğimizin en dayanıklı unsurudur ve kolay kolay değıştirilemezler.
- Zihniyet algılarımızı, idraklerimizi ve sınıflandırmalarımızı biçimlendiren ve bundan sonraki zihinsel işleri de etkileyen, toplumsal hayatın içimizdeki özüdür.
- Zihniyetimizle fiziksel uzviyetimiz arasında, sıkı bağlar mevcuttur. İnançlarımız ve zevklerimiz bizde şartlı refleksler ve tepkiler meydana getirir. İşte bir topluma gerçekten dâhil olmak,

³²Erol Güngör, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, 7.baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1992, s.125.

³³Bouthoul, **a.g.e.**, s.21.

o toplumun korku, coşkunluk ve nefretlerini paylaşmak demektir.³⁴

Düşünürler tarafından yapılan zihniyet tiplmelerinde bazı farklılıklar olmakla birlikte en önemli benzerlik iki genel tipleme ve iki genel toplumun varlığıdır. Bilimin ve aklın ifade ettiği, dünyanın akıl ile açıklanabilirliğini kabul eden, hep realite peşinde koşan rasyonel ya da akılcı “Batı Zihniyeti” ile maneviyat ve inancın ifade ettiği “Batı Dışı Zihniyet”.³⁵

Klasik dönem Batı Zihniyetini belirleyen temel etken feodal sistemin esası olan Hristiyanlıktı. 11.yy. sonlarında başlayan Haçlı Seferleri ile feodal yapının çözülmesi ve Batı Toplumunun zihniyet değişikliği bir arada yürümüştür. Bir toplumun zihniyeti, alelade dalgalanmalarla değişim göstermez. Zihniyetin değişimi ancak zihinsel yapılarımızda meydana gelen bir başkalaşma olduğu takdirde meydana gelebilir. Bu başkalaşma ise genellikle kutsal ile profan (din dışı, dünyevi) yani madde ile mana arasındaki sınır değiştirmelerinde kendisini gösterir. Burjuvazinin ortaya çıkışı ile Rönesans ve Reform hareketleri, zihniyet değişikliğinde önemli bir yer tutmuşlardır. Bunlar Hristiyanlığın kapitalizme engel teşkil eden özelliklerinin değiştirilmesi ve Hristiyanlığa rasyonalite kazandırma hareketleridir.³⁶

Kutsal ile profan arasındaki sınırlar her toplumun kendi üyelerine bir dünya izahı önerirler aynı zamanda hukuk kuralları, dini kurallar, örf ve adetlerle etkilenirler. Batı Dışı Zihniyet tiplemesinden birisi olan Türk-İslam zihniyeti, kutsal değerler ve inançlar üzerine bina edilmiştir. Burada kutsal ile profan arasındaki sınırı belirleyen temel etkenler ise; vahye dayalı bir kitap olan “Kuran-ı Kerim”, Hz. Peygamber’in davranışlarından ve sözlerinden oluşan “Sünnet”, belirli bir konu üzerinde o konunun uzmanlarının ittifak etmeleri olan “İcma” ,hakkında hiçbir dini emir bulunmayan bir durumda

³⁴Bouthoul, a.g.e., s.21-23.

³⁵Mümtaz Turhan, **Garphlaşmanın Neresindeyiz?**, İstanbul, Bedir Yayınları, , 1961, s.55.

³⁶Tabakoğlu, a.g.e., s.33.

aralarında benzerliklerden dolayı çözümlenmiş olayların birbirlerine yürütülmesi olan “Kıyas” ve son olarak İslam âlimlerinin ortak görüşü olan “İçtihat”tır.

Gelişmenin önünde engel teşkil etmeyen hatta gelişmeyi teşvik eden bir anlayışa sahip olan İslam Dini aynı zamanda da toplumsal bütünleşme ve dayanışmayı da teşvik etmektedir.

İslam Dini ferdi değil toplumsal kalkınma, fırsatçılık ve ferdiyetçilikten çok diğerkâmlık (başkasının menfaatini kendi menfaatinin fakat her halükarda toplumun menfaatini kendi menfaatinin üzerinde tutan), “Ben” içinde “Biz” sosyalleşme anlayışına sahiptir.

Türk-İslam sosyo-kültürel yapısındaki bu sosyalleşme, fert ve toplum menfaatlerini uzlaştırmış, dengelemiş ve fertlerin toplum karşısında sevgi ve fedakârlık hisleri duyabilmelerini sağlamıştır.³⁷

Ahlak ve kültürle de ciddi bağlantıları olan zihniyetin oluşumuna birçok toplumsal olgunun doğrudan ve dolaylı etkisi vardır. Toplumlarda alınan eğitim, toplumsal yaşamda edinilmiş deneyimler, kültürel gruplar çok sayıda çeşitlidir ve değişik zihniyetler aşılırlar.

Toplumsal yapıdaki bütün kesimlerin sahip olduğu değer yargıları, tercihler ve eğilimlerin hepsini açıklayan zihniyet, aslında toplumların hayat tarzını belirleyen düşünce yapısıdır ve bu hayat tarzı ile zihniyet arasındaki bu ilişki de toplumun bilgi hiyerarşisini ve kültür unsurlarını belirler.³⁸

³⁷Kurtkan, **a.g.e.**, s.132-133.

³⁸Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.29.

A. Bilgi Hiyerarşisi

Bir toplumun bilgi hiyerarşisi o toplumda öncelikli olarak başvurulacak toplumun gerçek ya da güvenilir kabul ettiği kaynakların, en güvenilirlerden başlayarak sıralanmasıdır.

Türk-İslam toplumunun bilgi hiyerarşisinin başında sübjektif alan açısından Kuran-ı Kerim bulunmaktadır. Vahye dayalı, ilahi ve kutsal kabul edilen Kuran-ı Kerim'in içeriği tartışılmaksızın doğru olarak kabul edilir. Bu İslam Dini'ne göre imanın şartlarından³⁹ Bundan sonrada bu sübjektif bilginin toplumsal realitede etkisini ortaya koyacak objektif bilgi gelir. Böylece Türk-İslam toplumu iki alanı bütünleştiren bir bilgiyi içerir.⁴⁰

Batı Avrupa pozitivist felsefesinde ise akıl bu hiyerarşinin başında yer alır. Vahyi reddeden bu anlayışın ortaya çıktığı "Aydınlanma Çağı" ile birlikte Hristiyanlığa karşı aklın üstünlüğü vurgulanmıştır. Tabii ilimler ve tabii düzen sosyal bilimlere ve topluma model olarak alınmıştır. Allah inancının yerini insan merkezli bir anlayış, hümanizm almıştır.

Batı pozitivist felsefesinde teklif edilen yeni değerler sisteminin esası şudur; toplum doğa örneğine göre yeniden teşkilatlanmalıdır. Toplumu doğa örneğinde yeniden teşkilatlanması demek, büyük balık küçük balığı yutar olgusunun toplumsal bir kanun haline gelmesi anlamına gelir. Bunun kapitalizme yansıması da Keynes'e kadar kapitalizme hâkim olan serbest rekabet yani bırakınız yapsınlar zihniyetidir.⁴¹

³⁹Muhammed Ashraf Mannan, **İslam Ekonomisi**, çev. Bahri Zengin, Tefvik Ömeroğlu, 3.baskı, İstanbul, Fikir Yayınları, 1976, s.33.

⁴⁰Osman Şimşek, v.d., **Türkiye'de Eğitim Sorunu**, Ankara, Türk Eğitim-Sen Yayınları, 2007, s.41-47.

⁴¹Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.33-34.

B. Kültür ve Medeniyet

Ferdin ve toplumun zihniyetini oluşturan kültür unsurları toplumdan topluma farklılıklar gösterirken birçok bilim adamı kültürü maddi kültür ve manevi kültür olarak ikiye ayırmışlardır. Manevi kültüre yalnızca kültür denilirken maddi kültüre medeniyet denilmiştir.

Topçu medeniyet ve kültür ayrımını yaparken kültürün milliliğinden ve ferdin zihniyetinin ait olduğu topluma göre farklılıklar göstereceğine değinerek bir Türk ferdini örneklemiştir. Buna göre;

Medeniyet insanlığın muayyen tarihi devirlerinde, bir zümre cemiyetin benimsediği vasıtalarla çalışarak ortaya koyduğu ve yaşattığı teknik eserlerin ve yaşayış şekillerinin bütününe denir. Teknik eserlerin bütününden ibarettir ve maddi hayatı ilgilendirir. Kültür ise bir cemiyetin kendi tarihi içinde meydana getirdiği değer hükümlerinin bütünüdür. Bu değerler ilim, sanat, ahlak ve dine dayalı değerlerdir. Kültür millidir ve her cemiyetin kendi malıdır, bizzat kendinin ortaya koyduğu eserdir. Millet kültürü teşkil eden bu eserlerin üstünde yaşar. Bu değerler alanında aynı medeniyete giren milletler bile başkalıklar taşırlar.(...) Bir Türk ferdi, biyolojik açıdan yirmi, otuz vs. yaşlarında olabilir ama ruhi bakımdan bin yaşındadır. Türk'ün tarihi kadar eskidir, ancak bu bin yıllık şuura sahip olmak lazımdır. Şahsiyetimiz yüzlerce yıllık ruh yaşımızın şuurundan ibaret bir sentezdir. İnsan denen şahsiyet köklerini maziye salmış bir ağaç gibidir. Kökler yüzyılların derinliğine gömülürse şahsiyet büyüktür. Bin yılları aşarsa şahsiyet harikadır.⁴²

Meriç ise kültür ve medeniyeti hiciv yüklü bir yaklaşımla Batı Avrupa merkezli tanımlamış ve kültürel değişime işaret etmiştir. Buna göre;

⁴²Nurettin Topçu, **Yarınki Türkiye**, 5. baskı, İstanbul, Dergah Yayınları, 1999, s. 153-154.

Her kültürün kendine göre bir medeniyeti vardır. Kültürün kaçınılmaz akıbetidir medeniyet. Olmakta olanın olmuş hale gelmesidir. Kültürün yaratıcı dönemi dev kentlerde sona erer. Paris, Londra, Berlin gibi... Dev kent bir kalp değil bir beyindir. Yuvadan çok mezardır. Yaşama arzusu söner dev kentte, kadınlar çocuk yapmaz olur. Kültür çağının ehramı temelinden sarsılır. Önce zirve yani dev kent çöker, sonra taşra nihayet köy. Samimi bir imanın yerini bilimsel bir dinsizlik alır. Yaşlılara saygı yerine soğuk bir maddecilik, benim vatanım ve devletim yerine milletlerarası toplum, güçlülükle kazanılan haklar yerine tabii haklar, gerçek değerler yerine para, halk yerine yığın, annelik yerine seks. Emperyalizm, beynelmilelcilik, kuvvet ihtirası, sınıf kavgası, işte medeniyetin meyveleri.⁴³

Kültür ve medeniyet arasındaki ayırmda da görüldüğü gibi farklı sosyo-kültürel yapıların farklı zihniyet dünyalarına sahip olduğu gerçekliği de açık bir şekilde görülmektedir.

Bir toplumun hayatı demek olan kültürü insanlar fiilleriyle meydana getirirler. Fiilleri yapan insanlar ise bir inanç ve ahlak nizamı demek olan medeniyetin ruhuna göre yaşarlar. Türk-İslam toplumunun medeniyeti ise bir inanç ve ahlak nizamı olan İslamiyet'tir. İslamiyet yalnız inanç ve ibadet esaslarından oluşmaz, hayatı bütünüyle şekillendiren bir ahlak nizamıdır. Allah'ın emir ve yasakları, Hz. Peygamber'in öğütleri ve davranış örnekleri bütün iman edenleri tartışmasız birleştiren esaslardır. Bu esaslara göre oluşan şahsiyet nitelikleri ve toplum kurumları çerçevesinde ortaya çıkan faaliyetler ve eserler Türk-İslam toplumunun kültürünü meydana getirmiştir. Dolayısıyla İslamiyet; bir inanç ve ahlak nizamı olarak Türk-İslam toplumunun kültürünü belirleyen medeniyettir.⁴⁴

⁴³Cemil Meriç, **Umrandan Uygarlığa**, 10. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.111.

⁴⁴Yılmaz Özakpınar, **İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, t.y., s.32-39.

Sonuç olarak kültür ve medeniyet konusunda yukarıdaki açıklamalar bağlamında bir değerlendirme yapılması durumunda kültürün milli, medeniyetin ise evrensel olduğu gerçeği ile karşılaşıldığı söylenebilir.

Her medeniyet kendisini, toplumsal zihniyetini oluşturan çerçevelerin içeriği ile belirtir. Medeniyetlerin her biri sosyo-ekonomik hayatın ortaya koyduğu sorunlar için bir orijinal çözümler bütünü arz eder.

Dolayısıyla her medeniyet orijinal kültürler meydana getiren çeşitli oluşumlar ve çözümler bütünü kapsar. Bu oluşum ve çözümler medeniyetin inançları ve dinsel tasarımları, tarihi, sanatı ve edebiyatıdır.⁴⁵

Yukarıdaki tariflerden de anlaşılacağı üzere bir toplumun karakterini, zihniyetinden ayırmak mümkün değildir. Toplumların tasnifinde ileri sürülen coğrafya, iklim, dil, ırk, medeniyet tipi vb. ölçütler arasında en objektif ve en genel olanı medeniyet tipi ölçütüdür. Medeniyeti oluşturan unsurların en vazgeçilmez olanı ise psikolojik tabiattır ki buna da zihniyet denir.⁴⁶

C. İktisat Ahlakı ve İktisat Zihniyeti

Dengeli olup, her türlü aşırılıklardan sakınma ve israfın zıddı olarak literatürümüzde yer alan “İktisat” sözcüğü, kapitalist ekonomi ile birlikte verimli üretim ve üretim girdi ve çıktıları ile zamanın verimli olarak kullanımını ifade eder olmuştur. Bu açıdan bakıldığında iktisat; insanın dünya, çevre ve zaman ilişkisini dengeli olarak kurabilmesi, yaşamını en verimli biçimde değerlendirmesi olarak tanımlanabilir.⁴⁷

⁴⁵Bouthoul, **a.g.e.**, s.57-58.

⁴⁶Bouthoul, **a.g.e.**, s.4-5.

⁴⁷Ahmet Keleş, “İslam İktisat Zihniyetinin Oluşmasında Zühd Hadislerinin Rolü”, **SBard Dergisi**, S.6, Eylül 2005, s.575-591.

İktisat ahlakı ise Ülgener'e göre; "gündelik tavır ve davranışlarımız üzerine –doğrudur veya eğridir yollu- yargılayıcı değer hükümlerinin söz ve deyim halinde ifadelendirilmiş bütünüdür." Özellikle din açısından bakınca; iktisat ahlakı dünya ilişkileri karşısında ferdi kulluk görevi ve yükümlülüğü bilincinde olarak belli bir davranışa iten sebeplerin toplu bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁸

İktisat ahlakı içinde iki çelişik unsurun değişik oranlarda karşı karşıya geldiği gözden kaçmamalıdır. Bir yanda dünya malının insanı dini açıdan saptırma tehlikesi, diğer yanda hayatı sürdürmenin vazgeçilmez aracı olarak mal-mülk edinme. İktisat ahlakı din açısından bu iki unsurun kah birine kah öbürüne ağırlık vermek suretiyle aralarını bulma yolunda harcanan gayretlerin bütünü olarak anlaşılabilir. Bu iki kutup arasındaki tercihler neticesindedir ki maddecî, maneviyatçı ve ideal kültürler oluşmuştur.⁴⁹

Her toplumun zihniyetinin kendi üyelerine bir dünya izahı, hayat tarzı önerdiğine önceki bölümlerde değinmiştik. Bu önermeler sosyo-ekonomik hayatı düzenleme açısından o toplumu oluşturan herhangi ferdin ticari faaliyetlerinde bir takım eylem ve normlara uygun hareket etmek şeklinde ortaya çıkar. Bu eylem ve normlara uygun hareket eden ve ticari bir faaliyette bulunan toplumun üyesinde toplum değerlerine ve zihniyet yapısına uygun bir iktisat zihniyeti oluşur.⁵⁰

İktisat zihniyeti yer ve meslek itibari ile farklı olabileceği gibi zaman itibari ile de yavaş yavaş değişimler gösterebilir. Bir yerde basit ve durgun bir iktisat zihniyeti hakim olduğu halde zamanla bu zihniyet içerisinde kar gayesini, spekülasyon hırsını takip eden yeni tiplerin belirdiği görülebilir.

⁴⁸Sabri F. Ülgener, **Zihniyet ve Din, İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri iktisat Ahlakı**, İstanbul, Derin Yayınları, 2006, s.19-20.

⁴⁹Ülgener, **a.g.e.**, s.20-32.

⁵⁰Ülgener, **Zihniyet Aydınlar ve İZM'ler**, s.20-22.

Mesela günümüz Batı Avrupa kapitalist iktisat zihniyetinde insana eski basit toplum hayatının sükûneti yerine atılğan bir ruh hâkim olmuştur.⁵¹

Ortaçağın basit esnaf zihniyeti ile Batı Avrupa kapitalist iktisat zihniyetini karşı karşıya koyduğumuzda; basit esnaf zihniyetinde fertler arasında sıkı ve disiplinli bir hiyerarşi ile birlikte ananeciliğin ve itaat duygusunun kuvvetlendiği, dayanışma zihniyetinin ahlaki ve dini bir vazife olarak algılandığını görülmektedir. Türk-İslam sosyo-ekonomik tarihinde yer alan fütüvvetler ve ahi teşkilatı bu dayanışmacı zihniyetin en bariz uygulayıcılarını teşkil ederler. Batı Avrupa kapitalist iktisat zihniyetinde ise yalnız kendi menfaatlerini düşünen egoist ve ferdi bir zihniyet yapısı hâkimdir. Burada her fert iktisadi hayatta şahsi menfaatlerinin peşinde koşar, kendisi başkalarının menfaatlerini düşünmek zorunda olmadığı gibi başkalarından da yardım beklememektedir.

Yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere zihniyet ile hayat tarzı arasında bir bütünlük varsa, Batılı bir hayat tarzı ile Türk-İslam zihniyetinin bağdaşmayacağı rahatlıkla anlaşılmaktadır.⁵²

II. GİRİŞİMCİLİK VE GİRİŞİMCİ

A. Girişimcilik

Girişimcilik yeni düşüncelere ve yeniliklere açık ve gelecekte olabilecek değişimleri öngörebilecek kapasitedeki kişilerin vizyonuyladır.

⁵¹Sabri F. Ülgener, **Darlık Buhranları ve İslam İktisat Siyaseti**, Ankara, Mayaş Yayınları, 1984, s.18-19.

⁵²Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.32.

şekillenen, fırsatları değerlendirme daha çok risk alma ve tüm bunların hayata geçirilme sürecidir.⁵³

Üretim faktörleri arasında yer alan girişimciliğe kısaca insanın düşünsel emeğinin ekonomik değere dönüşmesi de denilebilir. Girişimciliğin diğer üretim faktörlerine göre en önemli özelliği ise ikamesinin pek mümkün olmayışdır.⁵⁴

Girişimciliğin ortaya çıkmasına neden olan temel güdülerin neler olduğu konusunda eskiden beri sürüp gelen tartışmalar vardır. Kapitalist iktisat anlayışına göre ferdi çıkarların en üst seviyeye çıkarılması girişimciliği ateşleyen en önemli güdüdür. Yani ekonomik fayda ve kar elde etme isteği girişimciliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Girişimciliğe sadece ekonomik açıdan bakmak bu kavramın ne ifade ettiğini tam olarak algılayamamamıza sebep olur.⁵⁵ Sosyal değişmeyi gerçekleştiren faktörlerden birisi olan girişimcilik kavramına ekonomi ile birlikte bu unsuru etkileyen kültür, medeniyet, zihniyet, din, ahlak gibi toplumsal olguların oluşturduğu bütünlükçü bir çerçeveden bakmak gereklidir.⁵⁶

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere girişimcilik konusunun toplumsal kültüre bağlı bir olgu olması onun diğer toplumların girişimcilik anlayışından farklı yönler taşıması gerçeğine dikkat çeker. Bundan dolayı sadece Batı merkezli girişimcilik anlayışı ve onun zihniyet yapısı ile değişik kültürlerin girişimcilik süreçlerinin değerlendirilmesi, girişimciliğin millilik taşıması yönünden uygun olmayacaktır. Özellikle Batı Kapitalist girişimcilik zihniyeti ile Türk-İslam girişimcilik zihniyetine aynı bakış açısı ile yaklaşmak bilimsellik açısından sakıncalı olacaktır.⁵⁷

⁵³Şimşek, “Modern Girişimcilik Zihniyeti ve Sanayi-Kültür Bağlamında Türk Girişimciliğinin Sosyo-Kültürel Temelleri(Ahilik-Tasavvuf Modellemesi)”, s.1144.

⁵⁴Şimşek, **Zihniyet Açısından Türk Girişimciliğinin Sosyolojisi**, s.119.

⁵⁵Şimşek, **a.g.e.**, s.121.

⁵⁶Şimşek, **a.g.m.**, s.1144.

⁵⁷Şimşek, **a.g.e.**, s.122.

Girişimcilik faktörü, Türk-İslam sosyo-ekonomik sisteminde geniş anlamıyla emek kavramı içerisinde ele alınabilir. Bir üretim faktörü olarak emek ise iktisadi faaliyetin temel unsuru olarak görülür.

İslam Dini emeği en yüce değer olarak görerek kendi işyerinde, atölyesinde, toprağında çalışanları da emekçi kabul etmiştir.⁵⁸

Hız. Peygamber rızkın yüzde doksanı ticaretten yüzde onu da tarımdandır diyerek toplum hayatında ticaret, girişimcilik ve sanayi faaliyetlerinin önemine ciddi vurgular yapmıştır. İki günü birbirine eşit olan aldanmıştır sözü ile Türk-İslam medeniyet anlayışı dünyada sürekli bir sosyal eylemi ve gelişmeyi temel alan bir düşünceyi de teşvik etmiştir. Yine Hız. Peygamber dürüst ve güvenilir tüccar ahirette peygamberler, dürüst olan ahlaklı insanlar ve şehitler ile birlikte cennette beraber olacaktır diyerek ticarete ahlaklı ve adaletli davranmaya teşvik etmiştir.⁵⁹

Ayrıca İslam Dininde çalışma cihad ile bir tutulmuştur. Hız. Peygamber kişinin çalışmasını ve üretimde bulunmasını Allah yolunda cihad etme veya gündüzleri oruç, geceleri namaz ile geçirme ile eşit kabul etmiştir. Bu İslam Dinince çalışmaya verilen önemi göstermektedir.

Yukarıdaki açıklamaların ışığında İslam Dininin yasak ve emirleri üzerine yükselmiş Türk-İslam sosyo-ekonomik sisteminde, girişimcilik faktörü, insanlığa hizmet şuuru içerisinde bir ibadet olarak algılanmakta, dolayısıyla da kardan çok Allah'ın rızasının tercih edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Buna göre insanlara fayda sağlayan herhangi bir işte çalışan kimse yerine getirilmesi gereken bir görevi ifa etmektedir. Bu görev ihmal edilirse sosyal zarar ortaya çıktığından bütün toplum sorumlu olur.

⁵⁸Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.264.

⁵⁹Şimşek, **a.g.e.**, s.126.

Emeğin üretime katkıda bulunması hem ferdi hem de sosyal açıdan bir mecburiyettir. İslam Dinine göre kişinin çalışması farzdır. Çalışabilecek durumda olan kimsenin başkasının emeğinden pay alması ve dilenmesi İslam Dininde hoş karşılanmamaktadır.

Girişimciliği teşvik eden Türk-İslam sosyo-ekonomik sisteminde emeksiz sermaye kazancı olan faiz yasaklamıştır. Çünkü emeksiz sermaye kazancı (faiz) emek üzerinden oluşan sömürü yoluyla hem büyür hem de emeği üretimden koparan bir eğilim oluşturur. Ayrıca toplumsal bütünleşmenin ve sosyal dayanışma duygusunun çözülmesine yol açar.⁶⁰

Türk-İslam sosyo-ekonomik sisteminde sermaye, emekle birlikte iktisadi faaliyete katılması gereken ve faaliyet sonucunda kar elde eden bir üretim faktörü olarak görülmektedir.⁶¹

Türk-İslam sosyo-ekonomik sisteminde sermaye, üretim ve dağıtım faaliyetlerine emekle birlikte katılan veya riziko yüklenen ve bu faaliyet sonucunda kar veya zarar elde edebilen bir üretim faktörüdür. Türk-İslam sosyo-ekonomik sisteminin en güzel örneği, girişimcilik – din – ahlak etkileşimini Anadolu topraklarında yüzyıllar boyunca yaşatmış olan Ahilik sistemidir.⁶²

B. Girişimci

Batı Avrupa Kapitalist sistemine göre girişimci; toplumun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri üretmek için üretim faktörlerini ele geçirip, araştırma, planlama, örgütlenme ve koordinasyon süreçleriyle düzenli bir şekilde bir araya getiren; bilgi, deneyim ve finansman kaynaklarını etkin

⁶⁰Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, s.76.

⁶¹Tabakoğlu, **İslam İktisadına Giriş**, s.274.

⁶²Şimşek, **a.g.m.**, s.1144.

kullanarak girişimlerinin sonucunda oluşabilecek tüm riskleri üstlenen ve amacı kar olan bir kişiliktir. Bu bağlamda girişimci;

- Belirsizlik altında karar alabilen,
- Kararlı ve azimli olan,
- Güçlü sezgi sahibi olan,
- İyi bir gözlemci olan,
- Kaynaklara ulaşabilecek ilişkiler ağına sahip olan,
- Çok yönlü düşünebilen,
- İkna gücüne sahip olan,
- Bağımsız düşünebilen,
- Fırsatları görebilen,
- Risk alabilen,
- Kar arzusu sahibi olan,
- Yönetim ve organizasyon becerisine sahip olan,
- Kendine güvenen bir kişilik olarak şekillenmektedir.⁶³

⁶³Tamer Müftüoğlu, v.d.,**Girişimcilik**, ed.Yavuz Odabaşı, 5.baskı, Eskişehir, Anadolu Üniv.Yayınları, 2008, s.4-11.

Bu yönleri ile sosyo-ekonomik sistemin en temel ve dinamik unsuru olan girişimci yeni düşüncelerin oluşturulması, yayılması ve uygulamasının hızlandırıcısıdır. Ayrıca girişimci ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesinde, istihdam oluşturulmasında ve üretim faaliyetlerinde anahtar faktördür. Bütün bu açılardan bakıldığında girişimcilik sosyal fayda oluşturma'nın temel alanı olarak öne çıkmaktadır.

Girişimcilerin diğer önemli bir görevi de kültürlerinin aktif taşıyıcısı olmalarıdır. Girişimciler ürettikleri mal ve hizmetler yanında kültürlerini de gittikleri ülkelere aktararak bir nevi kültürel taşıyıcılıkta yaparlar. Girişimciler bu yönü ile toplumda gelişme yönünde görülen sosyal değişmeye silah ile değil ürün ve hizmetleriyle katkı sağlamaktadırlar.⁶⁴

Türk-İslam sosyo-ekonomik sisteminde bilgi hiyerarşisinin tepesinde yer alan Kur'an ve Sünnete uygun yaşamayı ve ticaret yapmayı kabul eden girişimci ise Allah'ın kâinatı insanın faydalanması için yarattığına inanan kişidir. "Bitkiler, hayvanlar, cansız maddeler, su kaynakları, yeryüzü ve gökyüzü hep insanın maddi ihtiyaçlarını tatmin için yaratılmıştır".⁶⁵ İslam kâinatın hüküm ve tasarrufunu insana verdiği için onlardaki üretici güce yani emeğe de büyük bir önem atfeder.⁶⁶

Türk-İslam sosyo-ekonomik sisteminde faiz yerine karın konması toplumun hizmetine yönelen girişim zihniyetini getirmektedir. Kapitalizmde sermayenin üretimden aldığı pay faiz, emeğin payı ücret, toprağın payı rant, ve girişimin payı ise kardır.⁶⁷ Oysa rizikosuz ve emeksiz sermaye kazançları (faiz) hem emek sömürsünü artıracak için hem de emeği üretim sürecinden koparacak için Türk-İslam sosyo-ekonomik sisteminde yasaklanmıştır.

⁶⁴Şimşek, **a.g.m.**, s.1144.

⁶⁵M.Hamdi Yazır (Elmalılı), "Bakara Suresi (2/22)", **Kur'an-ı Kerim Meali**, 2.baskı, İstanbul, Akit Yayınları, 2006, s.12.

⁶⁶Yazır, "Mülk Suresi (67/15)", **a.g.e.**, s.402.

⁶⁷Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.275.

Türk-İslam sosyo-ekonomik sisteminde sermayenin sürekli olarak üretim sürecinde kalması amaçlanmıştır. Servet ve mülkiyetin yaygınlaştırılması ilkesi ve zekât siyaseti sermayenin hem üretim sürecinin dışına çıkmasını önlemiş, hem de bütün toplum kesimlerine yayılmasını sağlamıştır. Zekât üretimden alıkonulan ve atıl sermaye diyebileceğimiz tasarrufların ve ticari sermaye kazançlarının yıldan yıla aşınmasına yol açmaktadır. Bunun için sermaye sürekli olarak harcama ve yatırım sahalarında tutulmalıdır. Yine zekât belli bir hayat seviyesinin altında olan ve fakat girişimci olan kişileri sermaye sahibi kılarak onları da üretim sürecine sokmaktadır. Anlaşılabacağı üzere Türk-İslam sosyo-ekonomik sisteminde, sermayenin emek üzerinde baskı kurması önlenerek, aralarında işbirliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu da bize faaliyetlerini Allahın kullarına hizmet şuuruyla (yüksek sosyalleşme duygusu) bir ibadet heyecanı içerisinde yapan müteşebbis fakat kanaatkâr, Müslüman kimliğine sahip bir girişimci tipi vermektedir.⁶⁸

Milli kültürler, üyelerine milli bir ruh bahşederler. Türk-İslam toplumunda bu ruhun en güzel örneğini ise ihtirassız ama kanaatkâr duruşuyla ve kendisine has girişimciliğiyle “Ahi Girişimci Tipolojisi” temsil etmektedir.

III. AHİLİK

A. Ahi Kavramı ve Ahilik

Ahi kelimesinin kaynağı hakkında iki ayrı görüş vardır. Bunlardan biri tasavvuf erbabı arasında kullanılan Arapça “kardeşim” demek olan “ahi”

⁶⁸Tabakoğlu, a.g.e., s.265.

(çoğulu ihvan) kelimesinden⁶⁹, ikincisi ise Divanu Lugati't Türk'te geçen "eli açık, cömert" anlamlarına gelen Türkçe "akı" kelimesinden geldiği görüşüdür.⁷⁰ Ahilik Kurumu içerisinde ise Ahi kavramı ahilik önderlerine verilen bir sıfattır.⁷¹ Ahilik ise Asya ve Ortadoğu kaynaklı sosyal içeriği bulunan, mesleki ve ahlaki bir örgüttür. Köken itibarıyla 11.yy da özellikle Araplar arasında gelişmiş olan fütüvvet örgütüne dayanır.

Fütüvvet kurumu; İslam dünyasında Abbasi Halifesi Nasır Li-dinillah tarafından kurumlaştırılmıştır. Siyasi ve sosyal durumu giderek bozulan devletin otoritesini yeniden tesis ve toplumsal huzuru sağlamak amacıyla Nasır Li-dinillah'ın giriştiği reformlar sayesinde fütüvvet birlikleri, töresel yapıdan sıyrılarak sistemleştiler ve aynı zaman da toplumsal dayanışmanın bir aracı haline geldiler.

13.yy dan itibaren de Anadolu'da uygulanan fütüvvetçilik milli ve yerli unsurlarla donanarak "Ahilik" şeklini almıştır. Ahilik, manevi ve ahlaki norm ve ideallerini geleneksel Türk töre ve ahlakını, tasavvuf vasıtasıyla İslam Dini'nin temel ilkeleri ile yoğurmuş, bu arada ona Türklüğe mahsus milli bir damgayı vurmayı da başarmış bir "Türk-İslam Kurumudur".⁷²

B. Ahiliğin Anadolu'da Ortaya Çıkış Nedenleri

Ahiliğin Anadolu'da ortaya çıkışı, yayılması, teşkilatlanması ve kurumsallaşması, Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ederek Anadolu'yu yurt edinmeleri bağlamında anlaşılabilir.

⁶⁹Neşet Çağatay, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, 2.baskı, Ankara, TTK Yayınları, 1997, s.43.

⁷⁰Fatih Köksal, **Ahi Evran ve Ahilik**, 2.baskı, Kırşehir, Kırşehir Valiliği Kültür Yayınları, 2008, s.53.

⁷¹Metin Akkuş, "Edebiyatımızda Ahi Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnamesinde Ahi Tipinin Özellikleri", **I.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Gazi Ünv. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2005, s.15-25.

⁷² Köksal, **a.g.e.**, s.57.

11.yy dan itibaren Anadolu'ya gelmeye başlayan Türkler bu tarihten itibaren yavaş yavaş göçebe hayatlarını bırakarak yerleşik bir hayata geçmeye başladılar. Fakat yerleşik hayata geçtikleri bu topraklarda ticari hayat tamamıyla yerli gayrimüslim halkın elindeydi.

13. yy başlarında gerçekleşen Moğol saldırıları Orta Asya ve Horasandan birçok Müslüman Türk'ün Anadolu'ya göç etmesine neden oldu. Bu göç dalgasında azımsanamayacak miktarda esnaf, zanaatkâr ve tüccarda gelerek Anadolu'ya yerleşti. Bu durum Anadolu'da Türklerin göçebelikten yerleşik hayata geçişini hızlandırdı.

Anadolu'da yeni oluşan esnaf ve zanaatkâr zümresinin gerek yerlilere karşı menfaatlerinin korunması gerekse de Moğol saldırılarına karşı savunma ihtiyacı, Anadolu Türklerinin örgütlenmesi sonucunu doğurdu. Ahilik işte bu durum ve sonuçlar karşısında ortaya çıkmış bir kurumdur.⁷³

Ahiliğin en belirgin özelliği, sanatkârları ve çalışanları bünyesinde toplayan bir esnaf teşkilatı olmasıdır. Ayrıca Ahilik, mensuplarının dini, manevi ihtiyaçlarına cevap veren bir inanç, ahlak ve tasavvuf hareketidir.

Bu görüntüsü ile ahilik hem bir meslek örgütü, hem de muhteşem bir ahlak okuludur.

Anadolu'da 13. yy da bugünkü manası ile ortaya çıkan Ahiliği kurumsallaştıran kişi ise Ahi Evran adıyla bilinen, Azerbaycan'ın Hoy şehrinde dünyaya gelen ve Anadolu'ya gelerek muhtelif şehirlerde kalan, neticede Kırşehir'e yerleşen ve kabri de bu şehirde bulunan Seyh Nasırüddin Mahmud el-Hoyi dir.⁷⁴

⁷³Çağatay, a.g.e., s.89-95.

⁷⁴Ünver Günay, "Ahiliğin Dini ve Sosyal Yönleri", **II.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Ahi Evran Üniv. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2007,s.172.

Ahi Evran'ın kurduğu ahlak ve sanatın ahenkli bir bileşimi olan ahilik teşkilatı ve kùltùrù Anadolu'da yayılıp kurumsallaşmış ve başta esnaf ve zanaatkârlar olmak üzere Tùrk kùltùrù, toplum hayatı ve ahlakı üzerinde etkili olmuştur.

Ahi birlikleri sadece üyelerinin hak ve menfaatlerini korumak amacıyla oluşturulmuş toplumsal oluşumlar değildir. İnanç birliği etrafında bir araya gelmiş ve dini ideallere yönelmiş, bir yandan kendi içlerinde, biryandan da toplumda yardımlaşma ve dayanışma sağlarken, diğer taraftan halkı fetihlere yönlendirmiş, sistemin tamamına dini ve ahlaki bir nitelik kazandırarak, din dışı etmenlerle ahenkli bir koordinasyon kurmuştur.

Anadolu'da Tùrk devletlerinin ve özellikle Osmanlı Devletinin kurulmasına büyük katkılar sağlayan ve yüzyıllarca uygulanan Ahiliğin en önemli özelliklerinden biriside “vatan yapıcı bir din”, ahlak ve ticaret anlayışına sahip olmasıdır.⁷⁵

Ahiliğin tam olarak anlaşılabilmesi için tasavvufla olan bütùnleřmesinin ve insan-ı kâmil (erdemli insan) ile olan ilişkisinin ortaya konması lazımdır. Fakat öncelikle ahilik temel kurallarını fütüvvetçilikten aldığı için ve ahilik aslında bir tasavvuf kavramı olan fütüvvetin Anadolu'da görùnen şekli olduğu için fütüvveti tanımlamalıyız.

C. Fütüvvet

Fütüvvet genç, yiğit, cömert demek olan “feta” kelimesinden türemiş olup, gençlik, kahramanlık ve cömertlik anlamında bir kelimedir. Bunlardan hareketle fütüvvet; dünya ve ahirette toplumu nefsine tercih etmek, cömertçe

⁷⁵řimřek, **a.g.m.**, s.1161.

vermek, başkalarını rahatsız etmemek, haramlardan uzaklaşmak ve ahlaki değerlere sahip olmak olarak tanımlanabilir. Fütüvvetten bahseden kaynaklara bakıldığında fütüvvette İslam'ın emrettiği bütün güzel ahlak esaslarını bulmak mümkündür.⁷⁶

Kuşeyri'ye göre ise fütüvvetin aslı kulun sürekli olarak başkalarının hizmetinde olmasıdır. Hz. Peygamber “Kul, Müslüman kardeşinin ihtiyacını giderdiği müddetçe, Allah'ta onun ihtiyacını giderir” buyurmuşlardır. Fütüvvetçilikte de bu düstur esas alınmıştır.⁷⁷

Dolayısıyla fütüvvet ehli yani feta ise tasavvuf ve İslam Hukukunun ilke ve adabına, ciddiyet ve samimiyetle riayet edip, başka varlıkları kendi nefesine tercih eden ve mallarını hayra sarf eden kişidir.

Gölpınarlı bir Türk-İslam kurumu olan ahiliğin temeli olan fütüvveti şöyle tanımlamıştır:

Kardeşler bilin ki fütüvvet yerli bir köktür, gelişen dal, budak, lezzetli meyvedir, ince nükteler ve gizli manalardır. Başlangıcı Tanrıdandır, sonu Tanrı'ya varır. O Tanrı sıfatlarından bir sıfattır. Tanrı onu kalplere yerleştirir, onunla suçları arıtır. Meyvesi ancak çalışıp yorulduktan sonra devşirilebilir, yoluna ancak kerem ve hayâ sahibi olduktan sonra girilebilir. İnsan o sıfatla doğruluk ve vefa sahibi olduktan sonra sıfatlanır. Libasını, varlığını terk edip yokluğa ulaşmadan kimse giyemez. Bilin ki fütüvvet hükümleri şeriattan seçilmiştir, yolu da hakikate dâhildir. Gidilen yolu âlemin nizamına aittir. Akıl sahipleri ona döner, edepliler ona yapışır. Fetalara anlayışla bakmak, âlemi nizama sokma yoluna yapışmak gerektir. Fetanın ahlak

⁷⁶Mustafa Köksal, **Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü**, 3.baskı, Kırşehir, Kırşehir Belediyesi Yayınları, 2007, s.102.

⁷⁷Muallim Cevdet, **İslam Fütüvveti ve Türk Ahiliği**, çev. Cezair Yazar, İşaret Yayınları, İstanbul, 2008, s.48.

bakımından yüce, vaadinde doğru, şalvarı temiz (namuslu) olması, hükümlerinde insafı elden bırakmaması (...) ikiyüzlü, iki dilli olmaması lazımdır. Fetanın üç şeyi bağlanır, üç şeyi açılır: gözü haram olan şeylere, ağzı günah sözlere, eli zulümlere bağlanır. Kapısı konuklara, kesesi kardeşlerden ihtiyacı olanlara, sofrası bütün açlara açılır.⁷⁸

Bu açıklamalardan sonra fütüvvette ilk dikkati çeken hususun yardımseverlik ve başkalarını düşünmek yani diğerkâm kişilik olduğunu söyleyebiliriz.

Görüldüğü gibi fütüvvet tamamen güzel ahlakı yaşanır hale getirmekten ibarettir. Bunlara ilave olarak şunlarda fütüvvetin gereklerindendir:

- Kötülüğe iyilikle karşılık vermek
- Yaptığı işten karşılık beklememek
- Gücü varken affetmek
- Başkalarının kusurlarını bırakıp, kendi kusuruyla uğraşmak
- Şefkatli olmak
- Başkalarını kendisine tercih etmek (diğerkâm kişilik)
- Zenginse fakiri hiçbir sebeple hizmetinde kullanmamak

⁷⁸Abdülbaki Gölpınarlı, “İstanbul ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, **İstanbul Üniv. İktisat Fak. Mecmuası**, C.11, İstanbul, Ekim 1949-Temmuz 1949, s.207-208.

- Verenin de alanın da Allah olduğunu bilmek
- Gelmeyene gitmek, vermeyene vermek, kötülük edene iyilik etmek
- Alçak gönüllü olmak
- Sır saklamak
- Hizmette ve vermede ayırım yapmamak⁷⁹

Fütüvvet ahlakında dostluğa da büyük önem verilmiştir. Toplumda birlik, beraberlik ve dayanışmanın güçlenmesinde dostluk ve arkadaşlık ilişkilerinin öneminin büyüklüğü yadsınamaz. Dostlukla ilgili fütüvvet gereklerinden bazıları da şunlardır:

- Dostlarla iyi geçinmek
- Dostlara karşı sabırlı olmak
- Dostların kusurlarını görmemek
- Dostları istemeye muhtaç bırakmamak
- Dostların şerefini kendi şerefine üstünde tutmak
- Dostlara ihanet etmemek
- Dostları uğruna malını harcamak

⁷⁹Süleyman Ateş, **Tasavvufta Fütüvvet**, Ankara, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, 1977, s.22.

Sadece bazılarını saydığımız bu fütüvvet prensipleri netice olarak; insanı başı dik, gönlü tok olmaya, üreticiliğe, bütün varlıklara karşı sevgi ve şefkat beslemeye ve manevi olgunluğa yöneltten hususlardır.⁸⁰

Ahi girişimciliğinde ise fütüvvet yolunun öğretilerini içeren ve Ahiliğin ilmi hali sayılabilecek fütüvvetnamelerle karşılaşırız. Her Ahi birliğinin bir fütüvvetnamesi vardır.

Fütüvvetname, fütüvvetten söz eden eser demektir. Fütüvvetin aslında iman olduğu belirtilen fütüvvetnamelerde, fütüvvet yoluna girenlerin bütün günahlarından temizlenmeleri ve Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmaları gerektiği belirtilir. Buda bize ahi girişimciliğinin temelini teşkil eden fütüvvetinde aslında bir tasavvuf yolu olduğunu gösterir.

Fütüvvetname yazarları, fütüvvet edep ve erkânı ile ilgili bilgiler verirken Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamberin Sünnetinden deliller göstererek kendi düşünce ve görüşlerini pekiştirirler.⁸¹

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Ahilik iyi bir organizasyonla, mesleki faaliyetler yanında, yukarıda değindiğimiz ilkeleri derece derece tatbikat sahasına koyan bir kurumdur.

Böyle bir sistemde tasavvuf terbiyesi ve ulaşılabilecek manevi olgunluk sonucu; önce kişinin kendi kendini kontrolü söz konusudur. Öyle ki "Ahi girişimcilik zihniyeti" yaptığı bir işte kullardan önce, Allah'ın beğenisine önem verir.

⁸⁰Mehmet DEMİRCİ, "Ahilikteki Fütüvvet Ahlakı", **I.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları,1993,s.47.

⁸¹Mehmet ŞEKER, "Fütüvvet-namelerde Ehl-i Beyt", **II.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Ahi Evran Üniv. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2007,s.401.

Otokontrolün kâfi gelmediği durumlarda ise, “Ahi Teşkilatının” güçlü iç disiplini ve sosyal baskı ile sayılan ilkelerin yaşanır hale gelmesi mümkün olmuştur.

Ç. Ahilik Kurumunun Amaçları

Zenginle fakir, üreticiyle tüketici, emekle sermaye, halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak sosyal adaletin gerçekleştirilmesi Ahilik kurumunun sağlamaya çalıştığı en önemli amacıdır. Bunun içinde Ahilik’te sağlam bir örgütlenme modeli ve köklü bir eğitim sistemi öngörülmüştür.

Ahilik teşkilatına sadece esnaf ve meslek sahibi kişilerin kabul edilmesi Ahiliğin temel ilkelerinden biri olmuştur.

Ahilik teşkilatında esnaf ve sanatkârlara işyerlerinde yamak, çırak, kalfa ve usta düzeni içinde mesleğin incelikleri öğretilmiş, akşamları ise toplantı yerlerinde bir araya gelinerek ahlâki ağırlıklı eğitim uygulanmıştır. Böylece Türk esnaf ve sanatkârı arasında güçlü bir yardımlaşma ve dayanışma yaratılmış, dini esaslara, örf ve adetlere dayalı meslek içi ilişkilerin düzenlendiği çırak-kalfa-usta hiyerarşisi içinde, karşılıklı sevgi ve saygının yanında mutlak otoritenin egemen olduğu bir anlayış sergilenmiştir. Böyle bir kurum içerisinde yetişen bir fert olarak Ahinin amacı ise bu dünyada neden yaşamakta olduğunu idrak etmek, bu idrak sonucunda ahireti kazanmak için maddeyi mananın emrine vererek, dünya yaşamını devam ettirmek, bu yaşamda itidalli olarak, kul hakkını (insan hakkı) gözeterek ve hizmet şuuruyla (yüksek sosyalleşme, sosyobilerleşme) hareket ederek bu yaşamı sonlandırmak ve sonuçta Allah’ın rızasını kazanmaktır.⁸²

⁸²Çağatay, a.g.e., s.213.

D. Ahiliğin Temel İlkeleri

Ahilere, Ahi Şeyhlerince yaptırılmış olan zaviyelere gitmeye başlayışlarının ilk gününden itibaren şu ana ilkeler öğretilirdi ki, zaten bunlar, Türk-İslam Medeniyetini diğer medeniyetlerden ayıran özelliklerdendir.

- Ahinin eli, kapısı ve sofrası açık olmalı; yoksullara, düşkünlere, konuklara yemek yedirmeli ve yardım etmelidir.
- Ahinin gözü, dili ve beli bağlı olmalıdır.
- Ahilik başkasının ayıbını görmemek, onu yüze vurmamak ve alçak gönüllü olmayı gerektirir.
- Ahiliğin ilkelerinden biri de sır saklamak olduğundan, Ahiliğe ait ilkeler yazılı belge haline getirilememiştir. “Meslek Sırrı” deyimini de buradan gelmektedir.
- Ahilikte kol gücü ve alın teriyle geçinenlerin haklarının ve ürettiklerinin güvence altına alınması ana ilke olarak belirtilir.

Ahilikte yaratandan ötürü yaratılanı sevme ve yaratılanlara faydalı olma, Ahiliğin dayandığı temel ilkelerden biridir. Bu görüşe bağlı olarak Ahilikte bir sınıfın, bir zümrenin ya da bir kişinin diğeri üzerinde egemenliğine (tekelleşmeye) sürekli bir biçimde karşı çıkmıştır. Ahilikte her zaman temel insan haklarında eşitlik savunulmuştur.⁸³

⁸³Muharrem Çakmak, “Ahiliğin Dini-Tasavvufi Temelleri”, **I.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Gazi Üniv. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2005,s.251.

Ahilikte eğitim sürekli bir biçimde ön planda tutulmuş, mesleki eğitim çerçevesinde çırak ve kalfaların ahlaki yönden de yetişmesine önem verilirken, ustaların bilgi ve becerilerini geliştirmesine çaba gösterilmiştir. Ustaların zaviyelerde yaren sohbetlerine katılıp bilgi ve becerileri üzerine diğer ustalarla bilgi alışverişi yapmaları sağlanmıştır.⁸⁴

Ahilere bir savaş halinde hazırlıklı olabilmeleri ve orduya katılabilmelerini sağlamak amacıyla binicilik ve cirit atma konularında eğitim verilmiş, ordunun yiyecek, içecek ve askeri malzeme temini için de hep hazırlıklı olmalarına özen gösterilmiştir.

Ahiler, gerçek bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla elde edilebileceği esasını benimsemişler ve çalışmalarında bu esasa önem vermişlerdir. Ahilikte özel teşebbüs ve mülkiyet kabul edilmiş, devletin rolü özel teşebbüsün yeterli olmadığı alanlarda kamu hizmetlerini yerine getirmek biçiminde değerlendirilmiştir.⁸⁵

E. Ahilik Kurumunun Örgütsel Yapısı

1. Genel Yapı

Ahilik Kurumu başlangıçta debbağ, saraç ve kunduracılık gibi dericilikle ilgili meslekleri içeren bir teşkilat biçiminde ortaya çıkmışken daha sonra bütün meslekleri bünyesinde toplayan bir kurum haline dönüşmüştür.

Ahilik Kurumu, Anadolu'nun hemen her yerine uzanan bir teşkilatlanma yapısına sahiptir. Yerleşme birimlerinde her sanat kolu için ayrı

⁸⁴Çağatay, **a.g.e.**, s.213.

⁸⁵Yusuf Ekinci, **Ahilik**, 3.baskı, Ankara, y.y., 1991, s.51.

Ahi Birlikleri kurulmuştur. Ülke sınırları içinde bulunan bütün Ahi Birlikleri Kırşehir’de bulunan Ahi Evran zaviyesi’ne bağlı idiler. Bu zaviyenin başında bulunan Ahi Şeyhi, Ahi Evran’ın halifesi konumunda idi.

Kentlerde genellikle her Ahi Birliğinin kendi meslek adıyla anılan bir çarşısı bulunmaktaydı. Dabakhane, Bedesten, Arasta ya da Uzunçarşı denilen iş yerlerinin topluca bulunduğu bölümlerde aynı meslek sahipleri bir arada bulunurlardı. Demirciler Arastası, Urgancılar (mazmanlar) sokağı, Leblebiciler Çarşısı, Kuyumcular Arastası, Manifaturacılar Sokağı, Nalbantlar Arastası vb. adlarla anılırlardı.⁸⁶

Her esnaf topluluğunun kendisine özgü sancağı ve alâmet denilen amblemi bulunmakta idi. Örneğin gümüş nal nalbantların, makas terzilerin, örs ve çekiç demircilerin amblemi olarak kullanılırdı.⁸⁷

Ahilik Kurumunda bütün sanatların bir Piri bulunurdu. Pir’e bağlanmadan sanatta olgunluğa erişilmeyeceğine inanılır, bu nedenle her meslek erbabı mesleğinin pîrine yürekten bağlanır, ona aşırı sevgi ve saygı gösterirdi. Fütüvvetnamelerde yer alan meslek pirleri şunlardır:

- Tüccarların pîri :Hz. Muhammed
- Debbağların pîri :Ahi Evran
- Seyyahların pîri :Hz. İsa
- Terzilerin pîri :Hz. İdris
- Hallaçların pîri :Hz. Şid

⁸⁶İlber Ortaylı, **Osmanlı Barışı**, 4.baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2007, s.105-111.

⁸⁷Ekinci,**a.g.e.**, s.27.

- Marangozların pîri :Hz. Nuh
- Avcıların pîri :Hz. İbrahim
- Saatçilerin pîri :Hz. Yusuf
- Ekmekçilerin pîri :Hz. Zülküf
- Hekimlerin pîri :Lokman Hekim
- Seyyahların pîri :Hz. İsa
- Berberlerin pîri :Salman-ı Farisi
- Nalbantların pîri :Ebu Süleyman İbn Kasım
- Saraçların pîri :Bun-Nasır İbn Haşimiyyi Bağdadî⁸⁸

Aile ve meslek eğitimi, din duygusu, Allah korkusu ahileri işlerinde üstün kılmıştır.

Zanaatkârlar pirlerine sevgi ve saygılarını belirten özgün söyleyişleri çerçeveleyip dükkânlarına asmışlardır.⁸⁹ Pirin Ahilik Kurumundaki yerinin tam olarak anlaşılması için bunlarda bazıları aşağıda yer almıştır.

Lâfla dükkân açılmaz, boş yere etme telaş
Selmân-ı Pâk da gelse parasız olmaz tıraş

⁸⁸Çağatay, **a.g.e.**, s.161.

⁸⁹Çağatay, **a.g.e.**, s.167.

Burada doğruluk vardır haksızlıktan kaçılır
Bir yudum su dahi helâlinden içilir

Bir gelen bir daha gelsin demesin ki bî vefâ
Sahibine kıl şefaât ya Muhammet Mustafa

Kıymet mi biçilir cevher taşına
Kâmilce bir sarraf karışmayınca
Kimse üstat olmaz kendi başına
Bulup erbabını danışmayınca

2. Ahi Birliklerinin Yönetim Biçimi

Ahi Birlikleri bir başkan ve beş kişilik yönetim kurulu tarafından yönetilirdi. Ahi Birliği başkanına Ahi Şeyhi denirdi.

Yönetim;

- Esnafın meslek sorunlarını çözümler.
- Esnaf orta sandığını idare eder.
- Birliğe ait binaların bakımını yaptırır.
- Kalfalık ve ustalık törenlerini düzenlerdi.

Ayrıca Ahi Evran ya da onun halifesi başkanlığında toplanan “Büyük Meclis” bulunurdu. Bu meclis Ahi Şeyhlerinden oluşan geniş yetkili bir meclis konumundaydı.⁹⁰

⁹⁰Köksal, a.g.e., 2007, s.175-181.

3. Ahi Birliklerine Üyelik ve Törenler

Ahi Birliklerinde üyeliğe kabul iki aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşamada birliğe girmek isteyen kişi müracaat eder. Bu kişiye “Talip” denir.

İkinci aşamada “Talip”te aranılan özellikler titizlikle incelenir. Falcılar, sarhoşlar, iftiracılar, avcılar ya da girmek istediği mesleğin konumuna uygun düşmeyenler Ahi Birliğine kabul edilmezler, başvurusu olumlu bulunanlarsa üyeliğe törenle kabul edilirlerdi. Ahi Birliklerinde emekliler, güçsüzler, sakatlık ve hastalık nedeniyle çalışamayanlar harici üye, fiilen çalışan yamak, çırak, kalfa, usta ise dâhili üye olarak yer alırdı.⁹¹

a. Yamak

On yaşından küçük çocuklar, devamları velileri tarafından sağlanmak koşulu ile işe alınır. Çıraklığa aday olarak mesleğin işleyişini kavramaya çalışırlardı. Bunlara “Yamak” adı verilmiştir.⁹²

b. Çırak

İki yıl bedava ve düzenli bir biçimde yamaklık yapanın çıraklığa yükselmesi törenle gerçekleştirilirdi. “Çırak” olan gencin işyeri ustası kalfaları ve çocuğun velisi Ahi Şeyhinin işyerinde toplanırlardı.

Bu toplantıda usta, çırağın işe bağlılığını ve becerisini anlatırdı. Çırağın velisi esnaf vakfına bakır sahan vb. hediye ederdi. Ahi Şeyhi çocuğun sırtını sıvazlayarak işe devamını, ustaya, kalfaya, ana-babaya saygılı ve

⁹¹Köksal, **a.g.e.**, 2007, s.121-126.

⁹²Ekinci,**a.g.e.**,s 89.

bağlı olması gerektiğini, yalan söylememesini öğütler çırağın her hafta alacağı ücreti belirlerdi. Bu ücretin iki haftalığı ise ustası tarafından esnaf sandığına yatırılırdı.⁹³

c. Kalfa

Üç yıl “çırak” olarak hizmet eden gencin “kalfa”lığa yükseltilmesi daha gösterişli bir törenle gerçekleştirilirdi.

Kalfalığa yükseltilecek genç o gün esnafa özgü elbiseyi ilk defa giyerdi. Kendi ustasıyla birlikte başka üç ustanın kalfalığa yükselecek gencin iyi ahlaklı olduğunu belirtmesi gerekirdi. Bundan sonra orada bulunan bir hoca dua eder. Sonra Ahi Şeyhi kalfalığa terfi eden gence peştamal (şed) kuşatır, sanat ve ticaret hakkında gerekli öğütleri verirdi. Tören yeni kalfanın orada bulunan ustaların ve büyüklerin ellerini öpmesiyle son bulurdu. Bu törenle “kalfa”lığa terfi eden kişi Ahi Birliğinin bir mensubu olurdu.⁹⁴

ç. Usta

“Usta”lığa yükselmek için kalfanın asgari üç yıl kalfalık etmesi, çırak yetiştirme hususunda özenli davranması, işinde ciddi olması, verilen görevleri tam olarak yerine getirmiş olması, ayrı bir işyeri yönetebilecek duruma geldiğine ustasını inandırmış olması gerekirdi. Bu duruma gelen kişiye “icazet töreni” denilen bir tören düzenlenir ve yeni bir iş yeri açmasına olanak tanınırdı. Ustalığa geçiş töreni oldukça görkemli yapılırdı.⁹⁵

⁹³Ekinci,a.g.e.,s.90.

⁹⁴Ekinci,a.g.e.,s.91.

⁹⁵Osman Akkuş, “Ahilik Teşkilatına Tarihsel bir Perspektiften Bakış”, **I.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Gazi Üniv. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2005,s.38.

Zaviyede hazır bulunanlara Ahi Şeyhi “Hal şudur ki bu kardeş uzun süre falan üstadın hizmetinde durmuş, üstadın rızasını almış, şimdi bizden icazet ister ki o da işyerini açıp düzenin kura” biçiminde bir konuşma yapardı. Törende hazır bulunanlar ise “Âlâ ve münasip mübarek olsun” sözleri ile Ahi Şeyhini onaylayarak icazet verilen kimseye bazı ahlaki öğütlerde bulunurlardı.⁹⁶ Daha sonra kendisine bulunduğu meslek kolunu simgeleyen terazi, makas, çekiç, vb. bir hediye verilir, tören yaşlıların elinin öpülmesiyle sona ererdi. Bu durum Ahilik Kurumunda askeri disiplin gibi bazı kurallara ve şekle çok önem verildiğini ve teşkilatın üyeleri üzerinde güçlü bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

Göçebelikten yerleşikliğe geçiş sağlanarak Türk şehirleşmeciliğinin hızlandığı 13. yy da büyük çoğunluğu Türk olmayan yerli halkın tekeline bulunan sanat ve ticarete, Ahilik yenilik ve canlılık getirmiştir.

Türk esnaf ve zanaatkârları aralarında sağladıkları karşılıklı dayanışma ve güven nedeniyle şehir ekonomisinde söz sahibi olmuşlardır.

F. Ahilik, Tasavvuf ve İnsan-ı Kamil ilişkisi

İnsanı her bakımdan görüp gözeten Ahilik Kurumunda insan bir mesleğe girerek bir yandan üretici olmayı öğrenirken bir yandan da toplumsal, manevi, insani değerleri özümseyerek sosyalleşir ve kişilik kazanır. Böylece Ahi Birliklerine katılma, sadece meslek terbiyesi, bir mesleği öğrenme olmaktan çıkarak, insanın “kâmil, erdemli” bir insan olması için edinmesi gereken vasıfların ve kazanması gereken değerlerin yaşayarak elde edildiği bir insanlık okuluna katılmaya dönüşür.⁹⁷

⁹⁶Ekinci, a.g.e., s.93.

⁹⁷Levent Bayraktar, “Ahilik ve Ahlak”, **II.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Ahi Evran Üniv. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2007, s.90.

“İnsan-ı Kâmil” olma yolunda kişinin önüne çıkacak en önemli engellerden biriside, kimseye muhtaç olmadan hayatını idame ettirebilmesidir. Bunun için gelir elde edebileceği bir sanat ya da meslek sahibi olması gerekir. Ahiliğin ilmi hali niteliğindeki fütüvvetnamelerde bu konuda şöyle denilmektedir: “Ahilere helal para kazanmak farzdır ve hem vacip hem de sünnettir. Her kimin ki meslek ya da sanatı yoksa ona fütüvvet değmez. Ahinin on sekiz dirhem gümüş sermayesi olmalı, mutlaka bir işi olmalı, işsiz olmamalıdır”. Ahilik, insana; manevi, ahlaki ve sosyal hayatın bütünlüğünü telkin etmektedir. Ahilik madde planında emek harcayarak üretimde bulunmayı sağladığı gibi mana planında da insanın bütünlükçü bir idrake sahip olmasına yardım etmektedir. Bir iş ve meslek terbiyesinden geçmek aslında sadece gerçekleştirilmek istenen insan ve toplum modeline giden yolda bir “araç”, bir merhaledir.⁹⁸

Ahilikte insan soyut veya sadece ruhani bir varlık olarak görülmez. İnsan içinde yaşadığı ortamda her ne kadar maddi bir hayatla çerçevelenmiş olsa da maneviyatını da keşfederek ve özümseyerek hayatını insani, model, dinin emrettiği bir şekle sokabilir. Ahilikte insana, insani bir hayat sürmesinin reçetesi yıllar süren bir meslek ve tasavvuf eğitimiyle verilmektedir.

Tasavvufun asıl amacı maddi ve manevi bakımdan dengeli ve disiplinli bir insan tipi meydana getirmektir. Böyle bir insan da ancak kalbini Allah dışındaki varlıklardan temizleyen ve kalbinde sadece Allah’ın sevgisinin bulunduğu “İnsan-ı Kâmil”dir. İnsan madde ve mana dengesini kurduğu ve bu hayatta neyi gerçekleştirmek için yer almakta olduğu sorusunu bulduğu anda “İnsan-ı Kâmil” sıfatını kazanmaktadır.⁹⁹

Ahilik anlayışı, Kur’an ve Hz. Peygamberin sünnetine dayandırılan ilkeleriyle İslami-Tasavvufi düşünce ve hayat anlayışının içerisinde yer alır.

⁹⁸Şimşek, **a.g.m.**, s.1156.

⁹⁹Demirci, **a.g.m.**, s.44.

Bu bakımdan Ahilik Kurumunu oluşturan zihniyetin temelleri, ahilik kurumsal kaynaklarında ve bu kaynakların önemini atfeden bilgi hiyerarşisinin de yatmaktadır.

Ahilik Kurumunda bilgi hiyerarşisinde yer alan kaynakların verdiği ilkeleri yerine getirmede gerekli olan ahlaki ve ruhi derinleşmeyi sağlayan ise “tasavvuf” tur.¹⁰⁰

G. Ahiliğin Bilgi Hiyerarşisi

Bütün sosyo-ekonomik sistemler arasındaki farkların temel sebebi toplumun dini ve din anlayışıdır. Kültür farklılıklarının belirleyicisi olan din toplumda sadece inanç sistemlerini belirlemekle kalmaz sosyal, siyasi, ekonomik ve hukuki sistemleri de etkiler.¹⁰¹

Bir “müslüman” olan Ahi’den de İslam Dini, iktisadi hayatında ihtirasa ve açgözlülüğe yer olmadan ve maddenin geçici görüntüsüne kapılmadan çalışmasını ister. Bunu gerçekleştireceği reçeteler ise bilgi hiyerarşisinde bulunan kaynaklardan süzülerek bir öz haline getirilmiş fütüvvetnamelerdir. Bu reçeteleri okuyarak tedavi sürecini tamamlayacak ise tasavvuf eğitimidir.

“Ahilik Kurumunun Bilgi Hiyerarşisi”ni incelediğimizde aslında İslam Dini’nin bilgi hiyerarşisini görürüz. Burada yer alan kaynaklar sırasıyla Kur’an, Sünnet, İcma’, Kıyas, İctihat, olmak üzere beş tanedir. Bu beş ana kaynaktan sonra Ahiliğin kurallarının yer aldığı fütüvvetnameleri de altıncı kaynak olarak eklememiz uygun görülmektedir.¹⁰²

¹⁰⁰Tabakoğlu, a.g.e., s.62.

¹⁰¹Tabakoğlu, a.g.e., s.37.

¹⁰²Tabakoğlu, a.g.e., s.56.

1. Kur'an-ı Kerim

Hayatın ve insanlığın yaratıcısı sıfatıyla Allah'ın, Hz. Peygambere vahiy yoluyla indirdiği, insanların uyguladıkları takdirde manevi olarak Allah'ın rızasına, maddi olarak ta dünyada huzura kavuşacakları, İslami hükümlerin yer aldığı kaynaktır.¹⁰³

İslam Dinini temel alan bütün sistemlerde diğer bütün kaynaklar Kur'an-ı Kerim'in yorumlanmasından oluşmuştur. Ahilik Kurumunun ruhu da Kuran-ı Kerimden kaynaklanır, Ahiliğin töre ve törenlerine Kuran-ı Kerim ışık tutar.

Kur'an-ı Kerim müslümanların iktisadi zihniyetlerine tesir edecek ne gibi mesajlar vermektedir?

Kur'an-ı Kerim'in inmiş olduğu "cahiliye toplumu" hayatın büyük ölçüde sekülerleştiği bir toplumdur. Bu toplum, yaşamını atalarının geleneği üzerine kurgulamakta ve atalarından devraldığı kabile adetlerini dünya görüşü olarak benimsemektedir. Bu dünya görüşünde fert-toplum ve fert-evren ilişkisi tamamen yaşanan hayatın gereksinimlerine göre düzenlenmektedir.

Cahiliye devrindeki inanışa göre hayat sadece bu dünya hayatından ibaretti. Toplumun sahip olduğu kimi değerlerde yine kabile mantığı içerisinde ve dünyevi sonuçları dikkate alınarak sürdürülmektedir. Örneğin cesurluk, misafirperverlik, cömertlik gibi erdemler bunlardandı. Aslında o dönemde, iyi tahlil edildiğinde bu erdemlerin bile dünyevi sonuçları hesap ederek benimsenmiş oldukları görülecektir.¹⁰⁴

¹⁰³Mannan, a.g.e., s.33.

¹⁰⁴Toshihiko Izutsu, **Kuran'da Dini ve Ahlaki Kavramlar**, çev.Selahattin Ayaz, İstanbul, Pınar Yayınları, t.y., s.109-140.

Dini inançtan kopmuş, seküler bir hayatın en önde gelen değerleri olan mal-mülk, mevki-makam, şan-şöhret, evlat-kabile gibi öğeler cahiliye hayatında ön plana çıkmış ve hayatın algılanmasında belirleyici olmuştur. “Fark ve Cem” anlayışından hareketle bu durumu formülize edersek;

Maddeci İnsan + Madde (Eşya) = Materyalistik Dünya

	Mal-Mülk	
İnsan	+ Mevki-Makam	= Bencil İnsan
	Şan-Şöhret	
	Evlat-Kabile	

Cahiliye toplumu salt dünyevi olana değer vermiştir. Tevhitçi yaklaşıma göre sadece “Fark” yönlü bir yaşayışı benimsemiştir. Yukarıda da değindiğimiz gibi bazı erdemlerin yardımseverlik gibi aslında dünyevi olmadığı söylenebilse de aslında bu gibi erdemlerinde dünyevi bazı menfaatler amaçlandığı için yapıldığı söylenebilir.

Kısaca tüm hayatı yaşanılan “an”lığın içine hapseden bir dünya zihniyetine vahiy yoluyla inen Kur’an-ı Kerim, ilk ayetlerinde ve surelerinde bu yaşantının temelini sarsmaya yönelik mesajlar getirmiştir.

Kur’an-ı Kerim cahiliye toplumundan tam tersi bir dünya görüşüne sahip bir toplum oluşturmak için öncelikle toplumun sahip oldukları temel kabullerini yani önyargılarını eleştirmiştir. Kur’an-ı Kerim bir Allah’a ve ahirete (öldükten sonra dirilmek ve Allah huzurunda yaşadıklarının hesabını vermek) inanmayı mesajının merkezine yerleştirmiştir. Bu iki kavram Kur’an-ı Kerim’in oluşturmak istediği dünya görüşünün vazgeçilmez kavramlarıdır ve bu dünya görüşünün ahiret inancı üzerine temellendiğini söyleyebiliriz.¹⁰⁵

¹⁰⁵Keleş, a.g.m., s.579.

Fark + Cem = Tevhit genel kâinat formülünden hareketle aşağıdakilerde bütünlükçü “bir”lik gözlemlenebilir.

Madde + Mana = Denge

Beden + Ruh = Denge

Dünya + Ahiret = Tevhit, Birlik, Bütünlük

Kur'an-ı Kerim, “fert-evren” ilişkisinde, evrenin Allah'ın mülkü, insanında bu evren içinde geçici olarak yaşayıp imtihan olmakta olan Allah'ın kulu olduğunu, gerçek hayatın ise öldükten sonra gidilecek olan “ahiret” olduğu inancını kendisine inananlara sunmaktadır.¹⁰⁶

Ferdin toplumsal ilişkileri de hak ve hukuk çerçevesinde ve yine bu karşılıklı ilişkilerin hesaplarının sorulacağı “ahiret inancı” zemininde ele alınmıştır.

Kur'an-ı Kerim'e göre dünya hayatı insanın seçerek değil zorunlu olarak geldiği bir denenme ve imtihan yeridir. İnsan bu hayatı ebedi hayatı kazanmak için yaşamak zorundadır. Dünya ahiretin tarlasıdır anlayışının arkasında vahyin bu yönlendiriciliği vardır.

Kur'an-ı Kerim “Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir”¹⁰⁷, “Mal ve çoluk-çocuk hepsi dünya hayatının süsleridir, asıl gerçek olan Allah katındaki Salih amellerdir”¹⁰⁸ gibi ayetlerde verdiği mesajlarla toplumun arzu ve beklentilerini ebedi bir surette kazanabilecekleri bir imkânı yani “ahiret inancını” onlara vermektedir. Bu inanç yaşanan dünyayı ebedi

¹⁰⁶Mannan, **a.g.e.**, s.33-38.

¹⁰⁷Yazır, “Enam Suresi (6/32)”, **a.g.e.**, s.95.

¹⁰⁸Yazır, “Kehf Suresi (18/46)”, **a.g.e.**, s.208.

ahiret yurdunu kazanma temelinde algılamayı ve yaşamayı topluma sunmaktadır.

Bu bağlamda Fark + Cem =Tevhit genel kâinat formülünü idrak etmiş olan ahi, ahireti kazanma amacıyla, dinamik ve gelişmeci bir öğretiye sahip İslam Dini'ni ve bu dinin kurallarının bütünü olan Kur'an-ı Kerim'i, emir ve yasaklarına kesinlikle riayet edecek şekilde hayatının merkezine koymuş, bir gün hesap vereceğinin bilincinde ve her an imtihan halinde olan bir kuldur.

2. Sünnet

Sünnet; Hz. Peygamberin Kur'an-ı Kerim'i anlama, uygulama ve yorumlamasıdır. Hz. Peygamber yaşadığı sürece Kur'an-ı Kerim'in ona emrettiği ve yol gösterdiği tarzda bir hayat anlayışını pratik olarak yani sünnet formuyla kendisinden sonraki insanlığa miras bırakmıştır.

Kur'an-ı Kerim'in mesajlarının hayatta tatbiki olan "Sünnet", Kur'an-ı Kerim'in genel çerçevesini çizdiği mesajlarından farklı olmamıştır. Bunun için "Kur'an-ı Kerim" ve "Sünnet" nass (değişmez ve kesinlikle doğru) kabul edilmiştir.

İnsan yaratılışı gereği hazır olanı gelecek olana tercih eden bir karaktere sahiptir. "Kur'an-ı Kerim" ve "Sünnet" insanın zayıf olduğu bu noktaya yöneliktir. "Kur'an-ı Kerim" ve "Sünnet" in ahirete vurgu yapmalarının sebebi de insanın bu zayıf yönünden dolayıdır. Yani, insanın yaşadığı dünya hayatının cazibesi onun asıl yurdu olacak ahireti kazanmasına engel olabilir. Bu ise insanın ebedi hüsrânı demektir. "Kur'an-ı Kerim" ve "Sünnet" ise insanların bu hüsrânâ uğramamaları için onları uyarmaktadır.¹⁰⁹

¹⁰⁹Keleş, a.g.m., s.580

“Kur’an-ı Kerim” ve “Sünnet” insanın yaşamı boyunca dünya (madde) ile ahiret (mana) arasındaki dengeyi, çekici gelen dünya hayatının cazibesine kapılmadan ve bu hayatı mananın emrine vererek sağlaması gerektiğini ve sonuç olarak ta sonsuz ebedi hayatı elde edeceğini insanlara iletmeye devam etmektedir.

İslam Dinine inananlar için insan olarak örnek teşkil edecek tek kişi Hz. Peygamberdir. İslam Dinini pratik olarak yaşamış olan Hz. Peygamberin davranış ve sözleri ise kesinlikle riayet edilmesi gereken kurallar olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda Ahi, müslüman kimliği ile Hz. Peygamberi örnek alan, hayatında onu taklit eden ve onun davranış ve sözleri ile amel eden kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. İcma’

İcma’, meselelerin çözümü için Kur’an-ı Kerim ve Sünnete aykırı olmamak üzere belirli bir zaman ve mekânda İslam âlimlerinin ittifak etmeleridir. İcma’, hızla değişen toplum karşısında akliselim ve mantığa dayanarak İslam âlimlerince ortaya sürülen kurallardır.

Dinamik bir hukuk kaynağı olan İcma’nın gerekçeleri hem Kur’an-ı Kerim’de hem de Sünnet’te yer almalıdır. İcma’ sadece karşılaşılan ve gelecekte karşılaşılabilecek sorunları çözmek demek değildir, İcma’ aynı zamanda geçmiş de yerli yerine oturtmaktır. İcma’ Sünnetin ne olduğunu ve Kur’an-ı Kerim’in en doğru yorumunu yapan bir hukuk kaynağıdır.¹¹⁰

İcma’, Ahilik Kurumu açısından da bazı meselelerin çözümünde Kur’an-ı Kerim’i ve Hz. Peygamber’in sünnetini hayatının merkezine koymuş,

¹¹⁰Mannan, a.g.e., s.40.

İnsan-ı Kamil mertebesine ulaşmış Ahi Şeyhlerinin ittifakı halinde oluşturulan bir hukuk kaynağı niteliğindedir.

4. Kıyas

Hakkında diğer üsteki kaynaklarda bir düzenleme bulunmayan hususlarda illet (hükmün bina edildiği müşterek sebep) benzerliğinden dolayı hakkında Kur'an-ı Kerim ve Sünnette düzenleme bulunan bir hususun hükmünün geçerli kılınmasıdır.

Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'te bulunmayan durumlarla karşılaşıldığında ise icma' ve kıyasla meseleleri çözmede temel teşkil edecek Örf-adet, Kamu Yararı, Kolaylık Sağlamak, Karşılıklılık, Devlet Mevzuatı, Hz. Peygamberin arkadaşlarının (sahabe) ileri sürdükleri görüşler ve İslam'dan önceki semavi dinlerin İslam'a uygun hükümleri gibi kaynaklara da başvurulur.¹¹¹

Ahilik Kurumunda kıyas hükmü verecek makam ahi birliklerinin şeyhleri ve yönetici meclisidir.

5. İctihat

Kur'an ve Sünnetin hüküm getirmedeği yoruma açık bıraktığı konularda ilmen ve ahlaken salahiyyetli olan kimseler tarafından yeni hükümler getirmektir.¹¹²

Ahilik kurumunda bu hükümler toplum yararına ve sosyal adaleti sağlayacak şekilde ahi şeyhlerince getirilmektedir.

¹¹¹Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.57-60.

¹¹²Mannan, **a.g.e.**, s.43.

6. Fütüvvetname

Bir fütüvvet yolu olan Ahiliğin üstteki hiyerarşiye bağlı olarak Ahi Şeyhlerince yazılmış olan kanunnameleridir.

Ahilik Kurumunda yukarıdaki kaynaklar “vahiy kültürü” içerisinde değerlendirilerek genel geçer doğrular olarak baştan kabul edilir. Böylece ferdin egoist duygularının önü kesilmiş, fert disiplinize edilmiş olur.

Temeli iman ve gönül meselesi olan “tasavvuf eğitimi” sadece Ahilerin maddi ilişkilerinde etkin bir rol üstlenmez aynı zamanda insan olma boyutunun üzerinde bir gaye ve sonsuzluk ümidi verir. Fütüvvetnamelerde yer alan kurallar Ahilik Kurumu içerisinde fertlere tasavvuf eğitimi ile işlenmiştir. Fütüvvetnamelerdeki kurallar sadece medeni bir nizam kurmak için hazırlanmamıştır. Aynı zamanda bu fütüvvetnamelerdeki kurallar fertleri disiplinize etmiş yani yeniden insan inşa etmiştir. Başka insanları kendisine tercih etme, merhamet, hürmet, hizmet, samimiyet, tevazu gibi kavramlar ve haller fütüvvetnamelerde yer almış ve Ahi Birliklerindeki tasavvuf eğitiminin temelini oluşturmuştur.¹¹³

Fert “tasavvuf eğitimi” ile varlıkların en aşağısı olan ahlaken insan olma vasfından uzaklaşma yani “esfele safilin” den basamak basamak yükselerek varlıkların en şerefli olan eşref-i mahlûkat seviyesine yükselir. Ahilerde fütüvvetnameler ışığında Ahi Birliklerinde “Talip” olarak başladıkları yolda “Yamak”, “Çırak”, “Kalfa” ve neticede “Usta” olarak insani ve tasavvufi bir olgunluğa erişirler. Böylece Ahi, bütün egosunun yani nefsinin isteklerinden ve dünya nimetlerine olan sevgiden uzaklaşarak, kendisini

¹¹³Erdinç YAZICI, **Osmanlı’dan Günümüze Türk İşçi Hareketleri**, 2.baskı, Ankara, Aktif Yayınları, 1996, s.76.

Allah’a kul olma bilinciyle donatıp, insanlığın hizmetine adanarak “İnsan-ı Kâmil” sıfatına mazhar olur.¹¹⁴

Tasavvuf, Ahilik Kurumunda maddeci, materyalistik, tek boyutlu bir düşünce yerine, manevi (dini) düşüncenin maddi davranışlar üzerindeki etkisine dikkat çeken birleştirici, bütüncül karakterli bir anlayışı sağlamıştır. Tasavvuf eğitimiyle Ahiler hayatla ilişkilerini kesmeden ahlaki ve ruhi derinleşmeyi sağlamışlardır.¹¹⁵

H. Ahiliğin Toplumsal İşlevleri

13.yy da başlayan Moğol saldırıları bu tarihe kadar Anadolu’da devam etmekte olan Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılmasına sebep olmuştur. Bu dönemde bozulan siyasi ve ekonomik yapıyı Ahilik Kurumu sağlamıştır. Özellikle Anadolu Beylikleri Döneminde etkili olan Ahilik, Osmanlı Devletinin kurulmasında da büyük rol oynamıştır.

Ahilik, Osmanlı döneminde yeni bir ivme kazanmış ve Fatih Sultan Mehmet’e kadar Osmanlı sultanlarının tamamı Ahilik Kurumunun birer mensubu olmuşlardır.

Osmanlı döneminde Ahilik, Selçuklu dönemindeki siyasi, askeri ve idari işlevlerinden arındırılarak, ekonomik ve sosyal işlevlerine kavuşmuştur.¹¹⁶

¹¹⁴Şimşek, **a.g.m.**, s.1157.

¹¹⁵Yazıcı, **a.g.e.**, s.72-73.

¹¹⁶Ahmet Gökbel, “Ahiliğin Sosyo-Ekonomik İşlevleri”, **II.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Ahi Evran Üniv. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2007,s.152.

Ahilik Kurumunun ferdi yaklaşımları kadar, sosyal ve toplumsal yaklaşımları da vardır. Genel ilkelerinde sadece fertler değil, aynı zamanda tepeden tırnağa toplumda kucaklanmakta ve şekillendirilmek istenmektedir.

Ahilik Kurumu, eğitim vermek, çalışma ilişkilerini düzenlemek, sosyal güvenliği sağlamak, sosyal hizmetler vermek, tüketiciyi korumak, ürün fiyatlarını tespit etmek ve günümüzdeki kooperatiflere benzer teşkilatlar kurmak suretiyle toplumsal işlevler yerine getirmiştir.¹¹⁷

Bu işlevleri şöyle belirtebiliriz;

1. Eğitim

Yukarılarda da değindiğimiz gibi Ahiliğin en önemli özelliklerinden birisi “eğitim kurumu” olmasıdır. Buradaki eğitim, çırakların yetiştirilmesine yönelik “mesleki” ve tüm Ahilere verilen “ahlaki eğitim” olmak üzere hem maddi hem de manevi yönü bulunan iki boyutlu bir eğitimidir.

Çırakların yetiştirilmesine yönelik mesleki eğitim işbaşında uygulamalı olarak verilmekte ve çıraklara meslekleri kademeli olarak öğretilmekteydi. Bir Ahi Birliğine ilk katılanlar, işyerini, diğer çırak ve kalfaları öğreninceye kadar küçük hizmetlerde bulunurlardı. Bunları öğrendikten sonra işyerinde çalışmaya başlardı. Bu andan itibaren ücret almaya başlarlar ve meslekte yükseldikçe aldıkları ücretin miktarı da artardı.¹¹⁸

Çıraklık eğitimi tamamlandıktan sonra çırak, mesleğin ustaları huzurunda uygulamalı sınava tabi tutulur ve yeterli bulunanlar kalfalığa yükseltirlerdi. Asgari üç sene olan kalfalık süresi kalfanın usta olabilecek

¹¹⁷Gökbel, **a.g.m.**, s.154.

¹¹⁸Yusuf Ekinci, “Eğitimdeki Eğilimler ve Ahilik”, **I.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, s.63-65.

yeteneğe ulaşmasıyla sona ererdi. Kalfalık eğitimi sonucunda da gerçekleştirilen sınavda başarılı olanlara şed kuşandırılarak ustalığa terfi ettirilirdi. Kabiliyetsiz ve ehliyetsizler, meslek birliğinden çıkarılırlardı. Zaviyelerde akşamları geniş bir katılımı (çırak-kalfa-usta ve yöneticiler) toplantılar düzenlenirdi. Bu toplantılarda pazarlama, çalışma ilişkileri ve üretimde karşılaşılan sorunlarla ilgili fikir alışverişinde bulunulurdu.¹¹⁹

“Ahlaki eğitim” ise her Ahi Birliğinin kendi mensuplarına akşamları zaviyelerde verdiği ağırlıklı olarak tasavvufi bir eğitimdi. Tasavvufi eğitimde bir şeyhe intisap etmeden irşadın mümkün olmayacağı gibi, Ahilikte de bir ustanın rehberliği olmadan bir sanata sahip olmak caiz görülmemiştir. Fütüvvet ehlinde her kişinin bir mesleği öğrenmesi için bir ustaya bağlanması gereklidir.¹²⁰

Ahiliğin temeli olan fütüvvet ilkeleri bu eğitimlerde öğretilir, aynı zamanda o meslek grubundaki manevi liderler meşhur şahsiyetler ve onların hikâyeleri çırağa aktarılarak, onun bu meslek grubunun bir üyesi olmasına yardımcı olunurdu. Çırak olarak ustanın yanına eğitilmek üzere verilen kişilerin yaşları ise 10–12 yaş arasında değişmekte idi. Ahilik Kurumu, manevi bir hayatın denetimi ve himayesinde sosyo-ekonomik hayatı düzen altına almaktaydı.¹²¹

2. Çalışma İlişkileri

Usta-Kalfa-Çırak ilişkilerini düzenleyen Ahilik Kurumu, usta ile çırak arasındaki çalışma ilişkilerini kapitalizmdeki patron ile işçi arasındaki gibi dikey bir çatışma yerine, gelecekte çalışanlarla çalıştırının aynı meslekleri

¹¹⁹Köksal, **a.g.e.**, 2008, s.114-115.

¹²⁰Çakmak, **a.g.m.**, s.255.

¹²¹Gökbel,**a.g.m.**, s.155.

icra edebileceği varsayımıyla, meslektaşlar arası yatay bir dayanışma duygusu üzerine kurmuştur.¹²²

Ustalığa yükselme sınavları 5-6 yılda bir yapılır, kuyumculuk gibi bazı meslekler de bu süre yirmi yıla kadar çıkardı. İhtiyaç olmadığı sürece ayrı işyeri açılmaz, açılacağı zaman da Ahi Şeyhinden sanat icrası müsaadesi alınırdı. Ahi Birliklerinde bu titizlik ve ilerleme güçlüğü, mesleğe darbe vurulmasını engellemekte aynı zamanda uzmanlığa, ustalığa olan hürmeti de göstermekteydi. İhtiyaca göre üretim fikrinin fiilen uygulandığı Ahilikte, esnaf ve işyeri sayısı gibi üretim araçları ve tezgâh adedi de sınırlandırılmıştı. Böylece esnaf ve tüccarın işsiz kalması ve aşırı üretimden kaynaklanan krizler önlenmiş olmaktaydı.¹²³

3. Sosyal Güvenlik

Ahilikteki esnaf zihniyetinin temeli rekabete değil dayanışmaya dayanırdı. Ahilik Kurumunda, mensuplarının ileride karşılaşabilecekleri sosyal risklere (hastalık, sakatlık, yaşlılık, ölüm) karşı mağduriyetlerini gidermek üzere “esnaf sandıkları” kurulmuştur. Sosyal güvenlik kurumu niteliğindeki esnaf sandıkları, esnaf ileri gelenlerinin nezaretinde, vakıf statüsü altında çalışırlardı.¹²⁴ Esnaf sandıklarının gelirleri, mensuplarının (usta-çırak-kalfa) periyodik olarak verdikleri aidatlardan ve sınav dönemlerinde verdikleri harçlardan oluşmaktaydı.¹²⁵

¹²²Gökbel, **a.g.m.**, s.156.

¹²³Ahmet Tabakoğlu, , “Ahiliğin Türk Esnaf Ahlakına Tesirleri”, **II.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Ahi Evran Üniv. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2007,s.423.

¹²⁴Akkuş, **a.g.m.**, s.37.

¹²⁵Gökbel, **a.g.m.**, s.157.

Esnafların çalıştığı kapalı çarşı ve bedestenler, çoğunlukla büyük camilerin vakıfları idiler ve burada biriken fonlar aynı zamanda esnafa kredi verilmek yoluyla tekrar üretime döndürülerek işletilirdi.¹²⁶

4. Sosyal Hizmet

Bir gezgin olan İbn-i Batuta'nın Sivas'ı ziyareti esnasında karşılaştığı Ahilerin gösterdikleri konukseverlik, Ahilik Kurumunun sosyal hizmet anlayışını ortaya koymakta yeterli olacaktır:

Şehre yaklaştığımız zaman bizi Ahi Bıçakçı Ahmet'in adamları karşıladı. Bunlar kimi yaya kimi atlı bir gruptu. Onlarda sonra Ahi Çelebi'nin adamları karşıya çıkmışlardı. Bu zat Ahilerin ileri gelenlerinden olup, rütbece ahi Bıçakçı'dan üstündür. Bunlar kendilerine misafir olmamı istedilerse de ilk gelenler öncelik almış bulunduklarından bu isteğin yerine getirilmesi mümkün olmadı. Hep beraber şehre girdik. Şehre girince öteki Ahi Zaviyelerinde olduğu gibi yatacak yerimizi, yiyeceklerimizi ve yıkanmak üzere hamam hazırladılar. Burada en güzel şekilde ağırlanarak üç gün kaldık. Daha sonra Sultan'ın Anadolu şehirlerindeki naibi olan Alaaddin Eratna'nın sarayına gittik.(...). Görüşme sonrasında Eratna "Benim misafirim olacaksınız" dedi. Ahi Çelebi bunun üzerine "Daha bizim zaviyeye misafir olmadılar, şimdi bize gelsinler" deyince sözü edilen zaviyeye geçtik. Orada hem beyin hem de Ahilerin konuğu olarak altı gün kaldık.¹²⁷

Buradan da anlaşılacağı üzere Ahilik Kurumu içerisinde bir araya gelerek toplumun sorunlarının konuşulduğu, meslek ve sanatın öğretildiği, Türk-İslam ahlakının şekillendirildiği zaviye ve konuk evleri aynı zamanda her

¹²⁶Tabakoğlu, a.g.m., s.436.

¹²⁷İsmet Parmaksızoğlu, *İbn-i Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, Ankara, y.y., 1970, s.57.

türlü misafirin sıkıntılı günlerinde onlara kucak açan birer konuk evi olmuşlardır. Konaklama yerlerinin nadir bulunduğu Ortaçağ'da bu yerler, büyük bir sosyal fonksiyon yerine getirmişlerdir. Ayrıca bu yerlerde konaklayan yabancı tacirlerden farklı mesleklerle ilgili ve farklı coğrafyalarla ilgili bilgiler edinilmiştir.¹²⁸

Ahilik Kurumu ayrıca sefer zamanlarında ordunun ihtiyaç duyduğu kasap, ekmekçi, berber, saraç, demirci, nalbant, aşçı gibi meslek erbaplarını sefere gönderirdi. Orducu esnaf olarak tabir edilen bu meslek erbapları ordugâhta askerlerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılardı. Bu faaliyet için gerekli olan finansman Ahilik Kurumu tarafından sağlanıyor ve buna ordu akçesi deniliyordu.¹²⁹

5. Tüketiciyi Koruma

Müşteriyi “veli nimet” olarak gören bir anlayışa sahip olan Ahilik Kurumun da müşteri odaklı hareket edilerek fahiş fiyatlı ve hatalı üretilmiş malın satılması yasaklanmış, satılan malın normal dayanma süresinden önce eskimesi durumunda müşterinin mağduriyetinin giderilmesi için malın yenisi verilmiştir.

Ürünlerin kalite denetiminin olması aslında uzun vadede hem üreticilerin hem de tüketicilerin çıkarlarının korunmasına yöneliktir. Bu düsturlara uymayan esnafa, Ahi Birliğinden ihraca kadar giden cezalar verilmiştir. Bu ceza ve denetim sistemiyle, esnaf ve zanaatkârların meslek ahlakına uygun tutum ve davranışlar içerisinde bulunup bulunmadıkları, Ahi Birliği içerisindeki görevlilerce kontrol altında tutulmuştur. Kaliteyi bozanlar ve mesleklerinde ehliyetsiz olanlar takip edilerek cezalandırılmış, kaliteli ürün

¹²⁸Çağatay, **a.g.e.**, s.91.

¹²⁹Tabakoğlu, **a.g.m.**, s.426.

retmek üzere esnafın kredi kullanması ise uygun görülmeyerek, öz sermayesini artırması teşvik edilmiştir.¹³⁰

6. Fiyat Tespiti

Tekelci eēilimlerin engellenmesi, mal arzının yüksek seviyede tutulması, malların üreticiden tüketicie en kısa yollardan ulaştırılması, fiyat istikrarını saēlayan önemli etkenler olmuşlardır. Fiyat istikrarını saēlamak üzere eksik rekabet ortamlarında Ahilik Kurumu “narh” koyarak üretilen malın piyasa fiyatını belirleme yoluna gitmiştir.

Narh uygulamasında temel ölçü arz ve talep şartları olup, tekelci eēilimlerin tesiri giderilmek istenmiştir. Bu artlar deēitike tespit edilen fiyatlarda deēitirilmitir. Özellikle zirai ürünlerde arz şartlarının çok deēiken olması böyle bir uygulamayı zorunlu kılmitır.

Fiyat tespit edilirken, kuraklık, harp, üretimde daralma gibi sebeplerle arzda daralma olduēunda narh yükseltiyor, arzın gelişmesi halinde ise narh drlyordu.¹³¹

Narhların tespiti kadıların bakanlıēında kurulan komisyonların göreviydi. Bir fiyat tespit komitesi ilgili Ahi eyhleri ve uzmanlarıyla halkın temsilcilerinden oluşuyordu. Esnaftan fiyatların yükseltilmesi talebi geldiēinde, komisyon huzurunda mal için bir üretim süreci oluşturulur, malın hammaddeden mamul maddeye gelene kadar fiyatına etki edecek bütün girdiler bu komisyonca tespit edilir, ürünün yeterli kar bırakması durumunda fiyatların yükseltilmesine gerek duyulmazdı. Ortalama kar, için zelliēine göre

¹³⁰Gkbel, **a.g.m.**, s.159.

¹³¹aēatay, **a.g.e.**, s.93-110.

%10-%20 arasında değişmekteydi. Tespit edilen narh, kadı siciline geçirilir ve esnaf ile halka ilan edilirdi.¹³²

7. Kooperatifçilik

Ahi Birlikleri hammaddenin teminine, girdi fiyatlarına ve temin edilen hammaddenin adil dağıtılmasına önem vermişlerdir. Üreticiler ve tüketicilerin arasına aracılardan girerek haksız rekabete yol açmamaları için Ahilik Kurumunda her esnaf, ürettiği malın hammaddesini kendi mesleğine ait Ahi Birliğinden almaktaydı. Ahi Birliği Başkanları böylece hammaddeyi toplu şekilde ucuz fiyata alıp, üyelerine yine ucuz fiyata satmayı hedeflemişlerdi.¹³³

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Ahilik Kurumu 13. yy dan itibaren Anadolu'da sosyal yaşantının düzenlenmesinde büyük rol oynamıştır. Ahilik Kurumu, gençlerin türlü kötü akımların hedefi haline gelmelerini önlemiş ve gerektiğinde de devletin askeri gücüne katkıda bulunmuş çok yönlü bir sosyal yapıya sahiptir.

Ahilik Kurumu, Yamak-Çırak-Kalfa-Usta hiyerarşisini kurarak baba-evlat ilişkisi içerisinde sanatı, sağlam ahlakı öğretirken aynı zamanda toplumsal güveni de sağlamlaştırmıştır. Ahilik Kurumu, sosyo-ekonomik sistemin hem üretici hem de tüketici yönlü çıkarlarını ve ilişkilerini, toplumda sürdürmeye mahal vermeden düzenlemiştir.

¹³²Çağatay, **a.g.e.**, s.93-110.

¹³³Gökbel, **a.g.m.**, s.160.

I. Ortaçağ Avrupa'sında Kurulmuş Ahiliğe Benzetilen Dernek ve Kuruluşlar

Doğu'da ve Batı'da türlü amaçlarla kurulmuş pek çok gizli ve açık, Ahilik Kurumuna bezeyen topluluklar var olagelmıştır. Konumuz itibari ile Batı Avrupa'da kurulmuş "Ahilik Benzeri" kuruluşları incelemeye çalışacağız.

1. Burglar

Şarلمان İmparatorluğunun dağılışı dönemlerine (9.yy) denk gelen güvensizlik devrinde feodal beylerin ve adamlarının kendilerini korumak amacıyla yaptırdıkları sağlam şato ve kalelere "burg" denirdi. Batı Avrupa'daki şehirlerin temelini oluşturan ve burg adı verilen bu şato ve kalelerin kenarları büyük surlar ve su hendekleri ile çevrilmişti.

Burgların etrafında yaşayan halk herhangi bir tehditle karşılaştıklarında burglara sığınırldı. Burg yönetiminin bu halka sahip çıkması ise burgların gelirlerinin bu halk tarafından sağlanması esprisinde yatmaktaydı.

Burgların içinde ise zor günler için ayrılmış yiyecek, tahıl vb. şeylerin depo edildiği bir ambar bulunurdu. Ayrıca tehditlere karşı Burgları savunmak üzere şövalye grupları bulunurdu. Burgların yöneticileri halkın üzerinde soylu kişilerdi ve sadece bahşeden konumundaydılar.¹³⁴

2. Dini Siteler

Bunlar isimlerinden de anlaşılacağı üzere tamamen dini nitelikte idiler. Manastır havasında olan bu yerlerde, papazların ve din adamlarının yanında

¹³⁴Çağatay, a.g.e., s.65-66.

bunlara hizmet eden ve bunların gelirleri için etraftaki toprağı işleyen serf niteliğindeki halk vardı. Bu sitelerde burglar gibi tarıma bağı bir topluluğun yönetim merkezlerinden başka bir şey değildi.¹³⁵

3. Dernekler

“Dernekler”, Burjuva sınıfı ortaya çıktıktan sonra kurulmuşlardır. Bunlar uygun koşullar içerisinde daha fazla özgürlük elde etmek ve elde ettikleri özgürlükleri korumak için birleşme yoluna giderek bugünün sendikal hareketlerinin kökenini oluşturmuşlardır.¹³⁶

4. Üniversiteler

Ortaçağ'da tüzel kişiliğe haiz her türlü kuruluş için kullanılan bir terimdi. Bu tüzelkişilik ise ancak belli haklarda imtiyaz tanınması ile elde edilebiliyordu. Ortaçağ'da imtiyaz tanıyıcı makam ise senyörlerdi.¹³⁷

5. Dini Dernekler ve Ticari Ortaklıklar

Orta Çağ'da birçok şekilde ortaya çıkan derneklerin çoğunda asıl amacı gizlemek ya da güçlendirmek için kesinlikle bir dini temel olagelmıştır. Ortaçağ'da ticari ortaklıklar hatta burjuva birlikleri dahi çoğu kez dini dernekler biçiminde ortaya çıkmışlardır. Bunlar tamamen ekonomik ve sosyal açıdan güçlendiklerinde bir kısmı dini tutumlarını korumakla beraber genellikle din perdesinden sıyrılmışlar ve ticari ortaklıklara dönüşmüşlerdir.¹³⁸

¹³⁵ Çağatay, a.g.e., s.66.

¹³⁶ Çağatay, a.g.e., s.70.

¹³⁷ Çağatay, a.g.e., s.70.

¹³⁸ Çağatay, a.g.e., s.70.

6. Korporasyonlar

Korporasyon; Ortaçağ Batı Avrupa'sında tacirlerin ve zanaatkârların kendilerini korumak ve üretimi düzenlemek amacıyla oluşturdukları “sanatkârları koruma kurumu “ nun adıdır.¹³⁹

12.yy da ortaya çıkan bu loncaların kuruluşunda Türk-İslam medeniyetinde oluşmuş olan Ahilik Kurumunun örnek alındığı söylenebilir. Özellikle IV. Haçlı Seferi sonrasında, Batı Avrupa'dan gelen ve Bizans İmparatorluğunu ortadan kaldırarak, İstanbul'da “Latin İmparatorluğu” kurup 57 yıl süre ile bunu devam ettiren halk, Anadolu'da Selçuklularla siyasi ve ekonomik ilişkilere girmişlerdir. O tarihte zaten Anadolu'da kurulmuş olan Ahilik Kurumunu görerek, lonca teşkilatının temelini Ahiliği örnek alarak atmışlardır.¹⁴⁰

Bu loncalarda meslek eğitimi üç aşamalı olarak gerçekleşmekteydi. Eğitime ilk başlayan çırak olarak başlar sırasıyla kalfalığa ve usta mahiyetinde olan patrona yükselirdi.¹⁴¹

Korporasyonların iş alanları ve yaptıkları işin cinsleri sınırlandırılmış, birbirlerinin alanlarında faaliyet göstermeleri de yasaklanmış. Korporasyonlarda her esnaf müşterisine sahip çıkmak zorunda idi. Bunun göstergesi olarak da her esnaf ürününü meslektaşının sattığı fiyattan satmak ve aynı kalitede yapmakla mükellefti.¹⁴²

Küçük ve şehirli esnaf için kurulmuş olan bu teşkilatlar da esnaflar, yöresel piyasa için çalışırlardı. Bu esnafların miktarı ise müşteri miktarı ile orantılıydı. Bu sınırlı üretimin olduğu ortamda küçük esnafın hammaddeyi

¹³⁹Kamil Turan, **Milletlerarası Sendikal Hareketler**, Ankara, Kalite Matbaası, 1979, s.10-11.

¹⁴⁰Çağatay, **a.g.e.**, s.71.

¹⁴¹Turan, **a.g.e.**, s.16-17.

¹⁴²Turan, **a.g.e.**, s.19-20.

kendisinin tedarik etmesi mümkün değildi. Bundan dolayı esnaflar büyük tüccarlara bağlı olarak üretimde bulunuyorlardı. Zamanla bu durum emek ve sermaye ayırımına sebep olmuş bunun neticesinde de esnafları büyük tüccarlar “emekçi” olarak çalıştırır duruma gelmişlerdir. Piyasaya ve sermayeye hâkimiyetini yitiren korporasyonlarsa bu andan itibaren mensuplarını himaye edememeye başlamışlardır. Bundan dolayı Batı Avrupa’da 13.yy ve 14.yy larda grevler, ücret kavgaları, politik bunalımlar eksik olmamıştır.¹⁴³

Batı Avrupa’da Orta Çağ’da kurulmuş olan bu tür kurumlar genellikle biçim bakımından hem birbirlerine hem de Türk-İslam medeniyetindeki Ahilik Kurumuna benzemektedirler, çünkü bunların hepsi de sosyal içerikli kurumlar olarak ortaya çıkmışlardır. Batı Avrupa’da çok nadir olarak dini karaktere bürünen bu kuruluşların daha çok mesleki amaçlara ağırlık verdiği görülmektedir.¹⁴⁴

Orta Çağlarda insanların ihtiyaçları dar ve sınırlı bulunduğundan bunların temini çok az esnaf ve zanaatkar tarafından karşılanıyor ve bu kişiler Batı Avrupa’da özel bir sınıf bile sayılmıyorlardı. Dükkânlarını burgların ve dini sitelerin çevresinde sıralamış tacir ve esnafın oluşturdukları bu yeni topluluk yavaş yavaş özgürlük ve mesleki imtiyazlar kazanarak yeni bir sınıf teşkil etmeye başladılar. Bunların birlikler halinde gruplaşmaları ise 12.yy ile 13.yy lar arasında gerçekleşmiştir. Nehir ve doğal yolların kıyılarında sıralanan burgların ve dini sitelerin korunağına sığınan bu tacir ve esnaflar, aralarında bazı kurumlar oluşturmaya başlamışlardır. Yavaş yavaş ticari hayatın tarımsal hayata üstün gelmesi ile site ve burglarda başlıca rolü bu tacir ve esnaflar oynamaya başlamışlardır.¹⁴⁵

¹⁴³Çağatay, a.g.e., s.71-73.

¹⁴⁴Turan, a.g.e., s.11.

¹⁴⁵Maurice Dobb, **Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler**, çev. F.Akar, İstanbul, Belge Yayınları, 1992, s.78-82.

Geleceğin burjuvazisini oluşturacak bu tacir ve esnaflar yalnız işlerinde değil her türlü davranışlarında özgür oldukları için, din adamları, soylular ve serflerden oluşan sınıfsal hayatın tepkisini çekmişlerdir.¹⁴⁶

Bu girişimci kişilerin ticari faaliyetleri arttıkça birçok kişiye iş bulma kabiliyetleri de artıyor böylece burgların ve dini sitelerin etrafında kümelenen nüfus artışı ticari koloniler meydana getiriyordu. Bu artan nüfus karşısında doğal olarak ne eski siteler ne de burglar bu nüfusu içersine sığdıramadılar. Kale duvarlarının dışına “dış şehir” adı verilen ikinci şehirler kuruldu. Bu şehirlerde yaşayan halka 12.yy dan itibaren burgda oturan manasında “burjuva” denmeye başlandı. Bu sınıf güçlendikçe daha çok imtiyaz, özgürlük ve hukuki olanaklara sahip oldular. Bunların imtiyazları soylularınkinden çok farklıydılar çünkü burjuva imtiyazını mücadeleler sonucunda kendisi elde etmişti. Sahip olduğu kuvvetle toplum içerisinde bir yer edinmiş ve hukuka da kendisini kabul ettirerek geleceğini güvence altına almıştır.¹⁴⁷

Burjuvalar şehirlere sınıf zihniyeti yerine mahallik zihniyetini getirmişlerdir. Her şehir kendisine bir işkolu oluşturarak bu iş kolunda tekelliliği son raddesine vardırmışlardır. Her şehir kendi ticaret ve sanayisini yüceltmeye ve öteki şehirlerin tacirlerini kendi alanından uzak tutmaya başlamışlardır.¹⁴⁸

Bu dönemde şehir kendi surları içinde yalnız kendi burjuvalarına hak tanırdı. Yabancılar ise her an sınır dışı edilmek korkusuyla ancak komisyonculuk yapabilirlerdi. Gittikçe burjuvazinin kontrolüne geçen bu şehirlerde yerleşebilmek için onların sempatisini kazanmak gerekiyordu.

Bu şehir himayeciliği, şehirlerin bir devlet yönetiminde birleşmesine değin sürdü. Bu Orta Çağ himayeciliği, burjuva sınıfında ticari sahasını

¹⁴⁶Çağatay, **a.g.e.**, s.66-69.

¹⁴⁷Dobb, **a.g.e.**, s.138-139.

¹⁴⁸Dobb, **a.g.e.**, s.90-111.

korumak, kazancını korumak zihniyeti üzerine kurulu giderek ulus devlete yönelen bir milliyetçilik duygusunu geliştirmiştir.¹⁴⁹

Tarihte her kuruluş ve kurum içinde bulunduğu toplumun zorunlu kıldığı nedenlerle ortaya çıkmışlardır. Fakat bunların teşkilatlanışı, işleyişi ise daha çok kültür, din gibi olgularla toplumun fertlerinin ruhuna kazınmış düşünce yapısının sonucu olarak farklılıklar göstermiştir. İşte Batı Avrupa'nın bu Orta Çağ kurum ve kuruluşları aslında mensuplarının ticari çıkarlarını korumak üzere kurulmuşlardır. Eğitim boyutu mesleki eğitimden öte gidemediği için manevi bağ yerine tamamıyla menfaate dayalı bir bağ ile birbirlerine bağlanmışlardır. Bugünün ihtiras sahibi kapitalist ruhu “burjuva” Ortaçağ Avrupa'sının yukarıda saydığımız dernek ve kuruluşlarından türemiştir.

Ahilik Kurumunda ise vatan yapıcı bir anlayış ile verilen tasavvufi eğitim sonucu manevi bağlar kuvvetlenmiş, sadece bulundukları şehirle ticari ilişkilere girilmemiş, bütün şehirlerdeki Ahi Birlikleri ile ilişkilerde bulunulmuş ve fütüvvetnameler bütün şehirde aynı meslek kolunda olan bütün Ahileri kapsar şekilde düzenlenmiştir.

Ahiler toplumsal ilişkileri akılcı fertler olarak sadece kendi menfaatleri doğrultusunda düzenlememişler, vazgeçilmez ve genel kabul görülen nasslar (Kur'an, Sünnet) ve dini kurallar çerçevesinde toplumun çıkarını kendi çıkarlarının önünde görerek düzenlemişlerdir.

Sonuç itibarıyla Batı Avrupa dernek ve meslek kuruluşlarından farklı olarak Ahilik Kurumu içerisinde fert-toplum dengesine dayalı, dayanışmacı ve gözetimci bir toplumsal düzen oluşturulma çabası gözlenmektedir.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Çağatay, **a.g.e.**, s.69.

¹⁵⁰ Şimşek, **a.g.e.**, s.242.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHİLİK KURUMUNUN İKTİSAT ZİHNİYETİNİN BÜTÜNCÜL YAKLAŞIMLA DEĞERLENDİRİLMESİ VE AHI-BURJUVA KAŞILAŞTIRMASI

I. AHİLİK KURUMUNA GÖRE İKTİSADİ FAALİYET

Dünya ve ahiretin birlikte düşünüldüğü, madde ve manayı bütünleştirerek maddeyi mananın emrine verdiği Ahilikte, mal ve servet kazanmak için çalışmak hiçbir zaman kendi başına bir anlam taşımamaktadır. Bunlar ancak üstün bir gayenin gerçekleşmesine vasıta oldukları için değer ifade ederlerdi. Bu konuda Ahilere yol gösteren haritalardan biriside Hz. Peygamberin hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışmayı emreden hadisidir. Bu hadiste madde ve mananın bütünleştiğini görmekteyiz.

Fark + Cem = Birlik, Bütünlük

Dünya + Ahiret = Birlik, Bütünlük

Madde + Mana = Gerçeklik

Dünya + Ahiret = Ahilik Kurumu

Ahi Evran-ı Veli “Tabsiratü’l-Mübtedi ve Tezkiretü’l-Müntehi” adlı eserinde “Ey akıl ve ruh ile şeref bulmuş yüce kişiler! Bu yüceliği adileştirmeyiniz. Hepiniz kendisini tanımış yeni yetişen insanlarsınız” derken de madde ve mana bütünlüğünden hareketle “Ahilik Zihniyetine” dikkatleri çekmektedir. Kendisini tanıyan Rabbini tanır hadisi şerifini hatırlatan bu

düsturda akıl ve ruh bütünlüğünü idrak eden kişilerin artık birer Ahi olarak kendilerini ve Rablerini bilen kişiler olduğunu anlatmaktadır. Devamında ise “Ebedi saadeti iki gün nefsi emmareye kul olmaya satmak kötü bir ticaret, geniş nurlu bir dünyayı daracık sıkıntılı bir dünya ile değiştirmek değildir? Doğruluk karşısında sapıklığı satın alanların ticareti kar getirmemiştir. Onlar doğru yolu bulamamış kimselerdir.” derken de “Dünya” ve “Ahiret” bütünlüğünün gerekliliğini anlatarak, “karlı ticaretin” ahireti kazanmak için yapılacak bir ibadet olduğunu da vurgulamaktadır.¹⁵¹

Para kazanmak için kazanmak, para kazanmayı gaye haline getirmek Ahilik zihniyeti ile bağdaşmaz. Para kazanmak, muhtaç olmamak veya başkalarına yardım etmek gayesi ile gerçekleştirilen bir faaliyettir. Çünkü ahireti kazanmak için vasıta olarak algılanan para, gaye haline gelirse asıl amaç vasıtalaşır, paranın kazanılması toplumsal sömürü aracına dönüşebilir. Bunun tezahürü günümüzde görülmektedir. Bunu örneklersek; para kazanmanın gaye olması durumunda, başkalarına yardım etmek para kazanmanın bir vasıtası ise yapılır ve bu durumda da başkalarına yardım etmek vasıta olmuş olur.

Günümüzde sıkça karşılaştığımız gibi hayır yapmak için değil de başkalarının sevgi ve itimadını, toplumda saygıyı kazanarak karını artırmak isteyen tüccarların bu gayeyle dağıttıkları yardımlar Ahilik zihniyetinden uzaklaşıldığının ve kapitalizmin “homo-economicus”unun günümüzdeki tezahürü olan burjuvaya dönüştüğümüzün bir göstergesidir. İşte yardımların vasıta olarak kullanılmaması için Ahiler “sağ elin verdiğini sol elin bilmemesi” gerektiği ölçüsüne sahip fertlerdir.¹⁵²

Ahilerin mal ve servet hakkındaki düşünceleri onların ekonomik faaliyetlerine de yansımıştır. Ahiler insanların kendi emekleri ile geçinmelerini

¹⁵¹Mikail Bayram, **Ahi Evran Tasavvufi Düşüncenin Esasları**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, s.201.

¹⁵²Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.79.

ve kimseye muhtaç olmamalarını ister. Bu yüzden Ahinin bir meslek sahibi olması Ahilik Kurumunda bir kural haline gelmiştir.

Bu kurallar, Ahilik Kurumunda çalışmayı ibadet haline getirmiştir. Ahinin iş yeri Hak kapısı olarak görülmüş, bir ibadethaneye giriliyor gibi bu kapıdan hürmetle girilip, samimiyet ve saygı ile çalışılıp, helal kazanç elde edilerek kararınca da harcanması sağlanmıştır.

Ahilik Kurumunda esas olan kazanç “helal kazançtır”. Ahinin doğru olması ve hak ettiğinden fazlasını kazanma yoluna sapmaması da Ahilik Kurumunda bir kural haline gelmiştir.

Ahilik Kurumunda doğruluk, ekonomik bir öz taşımakta üretim faaliyetlerinde eşyanın bilinen biçiminde imal edilmesi ve belirli bir fiyata satılması anlamına gelmektedir. Ahilik, hakkına razı olmayarak malına değerinden fazla fiyat isteme, zenginleşme hırsıyla karanlık ve dolaşık zenginleşme yollarına sapma gibi hasletlere müsaade etmezdi.

Kolay kazanç Ahilikte makbul görülmemiş, alın teri ve emek karşılığı elde edilen kazançsa kutsallaştırılmıştır. Dolayısıyla Ahilerde el işçiliği yani zanaat erbaplığı kararlı ve sebatlı bir kazanç yolu olarak görülmüştür.¹⁵³

Ahilik Kurumunda her şeyden önce meslek sahibinde doğruluk aranırdı. Hileli iş yapmak, müşteriden Ahi Birliklerince belirlenen fiyatın üzerinde fiyat istemek, bir başkasının malını taklit etmek büyük suç sayılırdı. Noksan ölçü ve bozuk terazi kullananlar cezaya çarptırılırlar, sahte ve kalitesiz mal imal edenlerin ise malları toplanarak meslekten çıkartılırlardı.¹⁵⁴

¹⁵³ Bayraktar, **a.g.m.**, s.86.

¹⁵⁴ Çağatay, **a.g.e.**, s.91.s.160.

Ahi Birliklerine dâhil olmak isteyenler kendi kabiliyetlerine en uygun bir mesleği seçmekte serbesttiler. Hiçbir fert herhangi bir mesleği seçmek için zorlanmadığı gibi, hiçbir meslekte bazı kişilerin tekelinde değildi.

Ahi Birliklerine katılanlar kabiliyetlerine uygun mesleklerde çalışırlar ve ikinci bir iş peşinde koşmazlardı. Ahilikte insanların meslek değiştirmeleri ve birden fazla meslekte çalışmaları hoş karşılanmazdı. Bu nedenle Ahilik Kurumunda Ahi'nin tek bir meslekle uğraşması ve o meslekte en başarılı olmak üzere çalışması istenirdi.

Herhangi bir meslekte karar kılmayanlar ve sık sık meslek değiştirenler sebatsız ve istikrarsız kabul edilerek, Ahi olabilecek ruh disiplininin mahrum sayılırlardı. Ahi birliklerindeki bu anlayış meslek sahiplerinin bütün düşünce ve gayretlerini işlerine vererek kendi mesleklerinde ilerlemelerini sağlamıştır.¹⁵⁵

İhtiyaca göre üretim fikrinin hâkim olduğu Ahilik Kurumunda, ihtiyaçları önüne katıp, nihai tatmin ve faydanın tavanına hızla yaklaştıracak, devamlı ve teknik gelişmelerle kamçılanan bir üretim tarzına hiçbir zaman lüzum görülmemiştir. Ahiler bu anlayışa uygun olarak üretimi ihtiyacın bir fonksiyonu olarak düşünmüşler, rekabetçi bir ortamda değil, dayanışmacı bir ekonomi içinde yaşadıkları için üretimi sermaye birikimi oluşturacak bir faaliyet olarak görmemişlerdir.

Üretimi, Allah'a kulluklarını yerine getirerek ahireti kazanmanın bir aracı olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla üretimlerini ihtiyaca göre hazırlayan Ahiler, ihtiyaçların sürekli kamçılanarak tüketimin çoğalmasına ve israfa karşı olarak, zaman zaman üretimde sınırlamalara bile gitmişlerdir. Bu sınırlamalar ferdin dengesinin toplumun dengesini nasıl gerçekleştirdiğinin de bir örneğidir.

¹⁵⁵Köksal, a.g.e., 2007, s.70.

Ahi Birlikleri sadece kendi meslek gruplarının çıkarlarını değil aynı zamanda toplumun çıkarlarını da (bu çıkar ahireti kazanmadır!) düşünerek toplumu yönlendirici görevlerde yüklenmişlerdir. Bu yönlendiricilik, Ahilerin gelirlerinden vazgeçmeleri pahasına yerine getirilmiştir.¹⁵⁶

Ahiler üretimlerinde belirli miktarda ve kalitede mal kullanırlardı. Üretimlerinde kullandıkları sermayeler (üretim araçları) ve teknikleri birdi. İmal ettikleri ürünleri de belli bir fiyat üzerinden satarlardı. Üretimde kullandıkları hammaddeleri Ahi Birliklerinden aldıkları gibi üretim teknolojilerinde, üretim miktarlarında ve satış fiyatlarında da Ahi Birliklerinin düzenlemelerine tabii idiler. Bu kontrol sistemi üretimde kaliteyi, ürünlerde standardı, fiyatta istikrarı sağlayarak satışın müşteri odaklı olmasını, müşteriye hizmette yarışmayı güdelemiş dolayısıyla da toplumda barış ve güveni imar etmiştir.¹⁵⁷

Ahilerin iktisadi faaliyetlerini belirleyen unsurlardan biriside dayanışma prensibi olmuştur. Ahi Birlikleri Ortaçağ Avrupa'sındaki benzerlerinden farklı olarak daha fazla kazanmak, spekülasyon ve serbest rekabet yerine, kanaatkarlık, karşılıklı yardım ve sosyal yardımlaşma esaslarına bağlı kalmıştır.

Ferdi teşebbüs, serbest kazanç, mesleki hürriyet, menfaat çatışması yerine bütün topluma hâkim bir nizam ve sosyal adalet duygusu, din ve ahlak kuralları üzerine kurulmuş, barışçı geleneklerle gelişen bir meslek kutsiyeti ve iş ahlakı Ahi Birliklerinde hâkim olmuştur.¹⁵⁸

Ahi Birliklerinde yer alan Ahi Şeyhleri, hem dinî hem de meslekî lider pozisyonunda olup, yalnız ustaların değil, kalfa ve çırakların da haklarını

¹⁵⁶ Ekinci, **a.g.e.**, s.64.

¹⁵⁷ Köksal, **a.g.e.**, 2007, s.71.

¹⁵⁸ Köksal, **a.g.e.**, 2007, s.61.

korumak durumunda idiler. Ustalar yanlarında çalıştırdıkları kişilerin davranışlarından sorumluydu. Bu sebeple bazı durumlarda çırakların işledikleri suçlardan dolayı ustalarına ceza verildiğine rastlanmaktadır.

Çalışanların kötü huy ve hareketleri ile bunların haksızlık yapmalarından yalnız ustaları değil, kademeli olarak bütün esnaf sorumluydu. Bu anlayış, çalışanların kontrol ve himayesinin yalnız ustalarına değil, bütün esnafa ait olduğu kanaatini yaygınlaştırmış ve böylece etkili bir otokontrol sistemi kurulmuştur.¹⁵⁹

Fark ve Cem idrakini birlikte alan Ahilik Kurumunda “Ben” ve “Biz” şuurlarını birleştiren “Ben” duygusuna sahip olan ferdi, “Biz” duygusuyla da donatan yani “Ben”in içerisinde “Ben ve Bizi” birleştiren, böylece toplumla bütünleşen bir zihniyet oluşmuştur.¹⁶⁰

Fark + Cem = Birlik¹⁶¹

Ben + Biz = Ben

Sonuçta, “Ben” idrakinden “Bir”lik zihniyeti oluşmuştur.

Ahilik Kurumunda, her fert toplumun bir parçası olarak kabul edilir. Bir ferdin rahatsızlığının bütün toplumu kademeli olarak rahatsız edeceğine inanılır. Komşusu aç iken tok yatanın ağır bir dille suçlandığı bu düşünce sisteminde, sosyal adalet ve dayanışmanın önemli bir yeri vardır.

Ahi Birliklerinde, can ve mal beraberliği olarak ifade edilen dayanışma duygusu o kadar ileriye götürülmüştür ki, Ahinin kazancının geçiminden arta

¹⁵⁹Çağatay, **a.g.e.**, s.127-136.

¹⁶⁰Bilgiseven, **a.g.e.**, s.320.

¹⁶¹Bilgiseven, **a.g.e.**, s.51.

kalanı, fakir ve işsizlere yardım için kullanılması bir ahlak kuralı haline gelmiştir.

Ahi Birlikleri, dayanışma konusunda ahlâk kurallarına daima sadık kalmışlardır. Öyle ki, toplumdaki dayanışmayı bozacağı endişesiyle aşırı kazanç arzusu bile engellenmiştir. Ahi Birlikleri, mensuplarına kimseye yük olmamayı, helalinden kazanmayı öğretmiş, karşılıklı yardımlaşmayı sağlamıştır.¹⁶²

Ahi Birlikleri bir sosyal yardım ve sigorta kurumu gibi çalıştıkları gibi; köprü, yol tamiri gibi kamu hizmetlerini de gönüllü olarak yapmışlardır. Ahilik Kurumunda sosyal yardımlaşma ile ilgili ahlâk kuralları dolayısıyladır ki hiçbir Ahinin önemsenecek sermayesi olmamıştır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere genel felsefelerine uygun olarak iş hayatının düzenlenmesinde de Ahi Birlikleri, toplumu bir bütün olarak ele alıp, bütün sosyal grupların menfaatlerini düşünmüşlerdir. Ahilik Kurumunda hâkim olan iktisadi zihniyet toplumcu bir zihniyettir.

Çatışmacılığı reddederek, uzlaşmacı sosyal ve ekonomik münasebetlerin kurulmasını gaye edinen Ahi Birliklerinin bu özelliği, sosyal huzuru sağlama açısından, insanlığa ışık tutacak temel motifleri taşımaktadır.

II. AHİLİK KURUMUNDA FERT-TOPLUM DENGESİ

Ahilik kul hakkını merkeze alarak üretim yapma anlayışına dayanan bir sistemdir. Bu yönüyle Ahilik Kurumu toplumcu bir kurumdur. Toplum çıkarları her zaman ferdi çıkarların üstünde tutulmuştur.

¹⁶²Tabakoğlu, a.g.e., s.90-98.

Ahilik Kurumunda Ahi, aldığı eğitimle kendisini toplumun hizmetine veren kişidir. Hizmet ilkesi ise dayanışmacı bir toplumun özünü oluşturur.

Hizmet ilkesinin ve dayanışmacı toplumun gereği olarak Ahilik kurumunda toplumsal zarar ile ferdi zarar karşılaştığına da ferdi zarar her zaman tercih edilir. Mesela meşru olmayan yollardan elde edilen kazançlar toplumsal zarara sebep olacağı için engellenmiştir.¹⁶³

Hizmet ahlakı dayanışmacı bir toplumu hedef alırken Ahilikteki infak (harcama) anlayışı da ekonominin toplumsal dengeyi sağlamsının temelini oluşturmuştur. Ahilikte biriktirme ve tasarruf, yerini infak gibi bir harcama kurumuna bırakmıştır. Infak ise bir insanın sahip olduğu malını ve imkânlarını Allah yolunda toplum menfaati ve dayanışması için kullanması demektir.¹⁶⁴

Bir insanın hiçbir gelecek endişesi duymadan, "ihtiyacından arta kalanı"nı Allah yolunda harcamasının karşılığında, Allah ahirette bu kişiye cenneti, dünyada ise harcadıklarının yerine bir başkasını vermeyi vaat eder. Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlerde Allah şöyle emretmektedir:

De ki: "şüphesiz benim Rabbim, kullarından rızkı dilediğine genişletip yayar ve ona kısar da. Her neyi infak ederseniz, O (Allah), yerine bir başkasını verir; O, rızk verenlerin en hayırlısıdır."¹⁶⁵

"Kendilerine rızk olarak verdiklerimizden gizli ve açık infak edenler; kesin olarak zarara uğramayacak bir ticareti umabilirler."¹⁶⁶

Allah infakın "gizli veya açık" olarak yapılabileceğini bildirmektedir. Ancak Allah infak edenlerin kesinlikle "gösteriş için" infak etmemelerini,

¹⁶³Tabakoğlu, a.g.e., s.58-59.

¹⁶⁴Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, s.151.

¹⁶⁵Yazır, "Sebe Suresi (34/39)", a.g.e., s.302.

¹⁶⁶Yazır, "Fatır Suresi (35/29)", a.g.e., s.306.

infaklarının ardından karşıdaki kişiye sıkıntı verecek bir eziyette bulunmamalarını ve onları minnet altında bırakacak tavırlar göstermemeleri gerektiğini bildirmektedir. Allah, verdiği örneklerle gösteriş için infak edenlerin hiçbir karşılık bulamayacaklarını da hatırlatmaktadır. Böylece infakın toplumda üretim artışına ve sosyalleşmeye yönelik ilahi bir teşvik olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁷

Yukarıdaki kutsal emirler doğrultusunda hareket eden Ahilerin iktisat zihniyetinde, tasarruf yerini infaka yani toplum menfaati için harcamaya bırakmıştır. Ahilik Kurumu bütün toplumu ferdin kendisinden başlayarak en yakınlarından toplum içinde yer alan en uzak ferde kadar herkesi infak ile birbirine bağlamaktadır. İnsan için ekonominin bir göstergesi olan bu yaklaşıma göre insan ekonomi için değildir. Şahsiyetçi bir tutumla Ahilerin yetişmesini sağlayan Ahilik Kurumu, onları toplumun hizmetine vermektedir.¹⁶⁸

Ahilik Kurumundaki toplumculuk anlayışı, Ahi Birlikleri vasıtasıyla kontrol edilmiştir. Ahiler, Ahi Birliklerinin çıkardıkları fütüvvetnamelerde yer alan kurallara uymakla mükelleftirler. Ahi Birliklerinin ise bu kuralları çıkarırken toplum yararı neyi gerektiriyorsa ona göre hareket etmekte olduğu görülür. Dünyanın Ahiretin tarlası olduğunu, bu dünyada ne ekerse ahirette onu biçeceğini idrak eden Ahi, sorumluluk sahibi olarak bütün davranışlarında bu ölçü dâhilinde hareket eder.¹⁶⁹

Toplumsal bütünlüğün fertlerin en yakın çevrelerinden başlayacağına inanılan Ahilik Kurumunda, meslek hayatı ve aileleri bu bütünlüğün sağlanacağı ilk yerlerdir. Ahi öncelikle kendisinden işe başlar, olgunlaşmış bir fert olduğunda ise toplumsal dayanışmaya en yakınında olanlarla devam

¹⁶⁷Yazır, “Bakara Suresi (2/274)”, **a.g.e.**, s.40.

¹⁶⁸Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.151.

¹⁶⁹Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.151-155.

eder. Esnaf sandıklarının oluşturulması ve bu sandıkların ifa ettikleri görev bu toplumsal dayanışmanın örneklerindedir.¹⁷⁰

Ahilik Kurumu özellikle vakıflar aracılığı ile infak ve zekât kurumları ile kazançlarını toplumun bütün katmanlarına yayarak sınıflaşmayı engelleyen, dayanışmayı teşvik ederek birbirlerine güvenen fertlerden meydana gelmiş bir toplum oluşturmuştur.¹⁷¹

Yukarıdaki açıklamalar neticesinde Ahilik Kurumunun ortaya koyduğu toplumsal dengeyi sağlayan zihniyet iki boyutlu bir ilişki ile açıklanabilmektedir. Buna göre;

Dünyevi İşler (maddi) + Manevi İşler (manevi) = Toplumsal Denge

Fertler açısından dünya hayatında iktisadi faaliyetler dini çerçeve içerisinde hesap verme ve mal-mülk kazanma arasında gidip gelmektedir. Oysa Ahilik Kurumu bu iki çelişik unsurun arasında dengeyi sağlayacak, ikisini de kucaklayacak bir sistem getirmiştir. Bu iki çelişik unsuru dengede tutan Ahilik Kurumu, ne salt maddeci (dünyevi) ve ne de salt maneviyatçı (uhrevi) duygularla dünyaya bakmıştır. Temelde gerçeklik ve ahlakilik prensipleri üzerine oturan Türk-İslam iktisat anlayışında, Ahi kendi bilgi ve yeteneğini toplum menfaatine en ileri ölçüde kullanmaktadır. Bu durumu sağlarken de bazı sınırlamalar ve özgürlükler dâhilinde hareket etmektedir. Bu sınırı İslam Dini'nin emir ve yasakları belirlemektedir. Üretim ve tüketimde İslami değerlerle sınırlı bir özgürlük vardır. Bunun neticesinde Ahilik Kurumunda toplumun mutluluğunu garanti eden bir toplumsal denge ve sosyal adalet söz konusu olmaktadır.¹⁷²

¹⁷⁰Ortaylı, a.g.e.,s.120-121.

¹⁷¹Tabakoğlu, **İslam İktisadına Giriş**, s.79-84.

¹⁷²Yazıcı,a.g.e., s.83.

III. AHİLİK KURUMUNDA SERMAYE VE MÜLKİYET ANLAYIŞI

A. Ahilik Kurumunda Sermaye Anlayışı

Ahilik Kurumunda sermaye kavramı emekle birlikte iktisadi faaliyete katılması gereken ve bu faaliyet sonucunda kar elde eden bir üretim faktörü olarak görülür. Kapitalist sistemdeki emek sermaye ayrışması Ahilik Kurumunda yer almaz. Ahilik Kurumu sermayeyi emekten ayrı değil onunla birlikte ele alır. Bunun temelinde de faizin yasaklanmış ve emeğin yüceltilmiş olması yatmaktadır.

Emeksiz sermaye olarak adlandırabileceğimiz faiz; emek, üzerinden oluşan sömürü ile büyürken emeği bir üretim faktörü olmaktan da koparan bir oluşum sergiler. Bu durumda ise çalışmadan kazanılan bir ortamı ortaya çıkartarak, sermayenin belli ellerde toplanmasına yani tekelleşmeye sebep olur.

Ahilikte sermaye, üretim sürecine emekle birlikte katılarak riziko yüklenmezse bir üretim faktörü olarak değerlendirilmez. Böylece sermayenin emek üzerinde baskı kurması önlenmiş ve aralarında karşılıklı dayanışma ve işbirliği amaçlanmıştır.

Ahilik Kurumunda, emeksiz ve rizikosuz sermaye kazançları (faiz), beklemeden (depolamadan) doğan fiyat artışları, enflasyon karları, israfa dönük tüketimin beslediği kazançlar, emek sömürsünden elde edilenler yasaklanmış ve bunların oluşmasına müsaade edilmemiştir.

Zekât ve infak kurumları ile de sermayenin sınırsız birikimi ve sermayenin belli ellerde toplanması engellenmiş böylece servet toplumun her kesimine yayılmış, sosyal refahı artırıcı bir rol üstlenmiştir. ¹⁷³

Madde (Fark) + Mana(Cem) = Birlik, Denge

Kazanç + İnfak ve Zekât = Birlik, Denge

Zekât, üretimden alı konulan ve atıl sermaye diyebileceğimiz tasarruflar üzerinden verilen dini bir vergi türüdür. Zekât sayesinde sermayesinde azalma olan meslek erbabı bunu devamlı olarak yatırım ya da harcama sahasında tutar. Zekât kurumu aynı zamanda sermayenin bütün toplum kesimlerine yayılmasını sağlar. ¹⁷⁴

Ahilik Kurumunda sermayenin sürekli olarak üretimde kalması hedeflenmiştir ve atıl kalması yasaklanmıştır. Sermayenin belli ellerde toplanması hoş görülmeyerek, “yaygın bir sermaye birikimi” hedef alınmış böylece sosyal adalet kalkınmanın bir finansman aracı olarak görülmüştür. Özellikle alt gelir gruplarına yönelik olarak yapılan toplum menfaatine harcamaların (infak) ve işçilerin ücretlerinin hemen (alınının teri kurumadan) ödenmesinin emredilmesi, bu harcama ve gelirlerin gecikmeden üretime yeniden girerek yeni gelirler oluşturmaya yol açmıştır. ¹⁷⁵

Ahilik Kurumunda Ahi Birlikleri ekonomiye ve sosyal hayata hâkim bir tavır içerisinde olmuşlardır. Bunlar ekonominin kendi haline işlemesine müsaade etmemişlerdir. Çünkü ekonomi kendi haline bırakılırsa tekelci ve sermaye birikimi sağlayarak gücünü paradan alan bir sınıfın ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

¹⁷³Tabakoğlu, a.g.e., s.272-278.

¹⁷⁴Refik Yunus El-Mısri, **İslam İktisat Metodolojisi**, çev. Hüseyin Arslan, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1995, s.242.

¹⁷⁵Tabakoğlu, a.g.e., s.272-278.

Madde (Fark) + Mana(Cem) = Birlik, Denge

Sermaye + İnfak ve Zekât = Toplumsal Refah

Madde(Fark) ve Mana(Cem) bütünlüğü, Ahilik Kurumu içerisinde “Burjuva” gibi sömürücü bir sınıfın oluşmasına imkân tanımamıştır.¹⁷⁶

Yukarıda anlatılanlara ek olarak israf yasağının kitle üretimini ve tüketim toplumu fikrini oluşturmadığı için, bu toplumda sermaye birikimi sınırlı kalmıştır. Sermayenin yaygınlaştırılması tekelleşmeyi önlemiştir.

Sonuç olarak Ahilik Kurumunda oluşan sermayenin toplumsal refahı artırıcı olduğunu söylenebilir.

B. Ahilik Kurumunda Mülkiyet Anlayışı

Sosyo-ekonomik sistemin en önemli belirleyicilerinden biriside “mülkiyet” kavramıdır. Ahilik Kurumunda mülkiyete bakış açısı bütüncül, emekten yana ve esnek özelliklere sahiptir. Bu bütüncül yaklaşım mutlak olarak mülkiyeti Allah’a bağlar.

Ahilik Kurumunun mülkiyete bakışını anlayabilmemiz için kapitalist mülkiyet anlayışı ile mukayeseli bilgi üretilerek, kültürel izafilik yoluyla farklılaşma ortaya konmalıdır. Çünkü Kapitalizm mutlak özel mülkiyeti kabul eder ve destekler, kapitalist dünya görüşünde mülkiyet kutsal sayılırken Ahilik Kurumunda mülkiyet kutsal sayılmamış “emanet” olarak görülmüştür.

¹⁷⁶Şimşek, a.g.e., s.206.

Ahilik Kurumu gereğinde mülkiyeti denetim ve kullanım hakkı gibi kısımlara bölerek esnek bir anlayış ve sınırlandırmalar getirmiştir. Böylece mutlak ferdi mülkiyet bertaraf edilerek, kamu yararına mülkiyeti egemen kılmıştır.¹⁷⁷

Ahilik Kurumunda mülkiyetin temelinde de sermayede olduğu gibi öncelikle emek aranır. Mülkiyetteki emeğin rolü çalışmadan kazanmaya engel olduğu için toplumsal barışında teminatıdır.¹⁷⁸

Sonuç olarak kazanç ve mülkiyetin hemen bütün fonksiyonlarında emeğin en önemli bağımsız değişken olması, çalışmadan kazanmayı ve mülk edinilmeleri toplum çıkarına ters düşen doğal kaynaklar, akarsular v.b. tabii servetleri ferdi mülkiyet altına almayı engellediği gibi servetin belirli ellerde toplanmasını ve ferdi mülkiyetinde toplum aleyhine büyümesini de engeller niteliktedir.

IV. MADDECİ-MANEVİYATÇI KÜLTÜR AYRIMI VE İDEAL KÜLTÜR (AHİLİK KÜLTÜRÜ)

Kültürel izafilikten oluşan zihniyet farkı, Batı Avrupa toplumu ile diğer toplumların fertlerinin zihniyet görüş ve düşünüş tarzlarındaki ayrılıklarının kökeninde yatan en temel sebeptir.¹⁷⁹

Burada kültür tiplerini inceledikten sonra Ahilik Kurumunun sahip olduğu ideal kültürün özelliklerine değinilecektir.

¹⁷⁷Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.238.

¹⁷⁸Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.238-244.

¹⁷⁹Özakpınar, **a.g.e.**, s.12

A. Maneviyatçı Kültür (İnanç = İnsan)

Maneviyatçı kültürün bütün faaliyetleri ebedi bir varlık olan Allah'a yoğunlaşmıştır. Bu kültürün hâkim zihniyetine göre Allah, varlığının ebediliği karşısında bu maddi âlemin incelenmeye değer bir tarafı yoktur. Bundan ötürü maneviyatçı kültür maddi dünyayı incelemeye çalışmaz. İnsanları mutlak varlık olan Allah'ın iradesine tabi olarak kabul eder.

Böyle bir kültüre sahip olan toplumlarda insanların çalışmaları maddi gerçeklikler ve onların değiştirilmesi üzerine yoğunlaşmamıştır. Dolayısıyla hayatın devamı maddi tatminlerle mümkün olacağı için bu tip kültürler pek fazla devam edememişlerdir.¹⁸⁰

Batı Avrupa'da Ortaçağ feodalitesinde kilisenin egemenliği altındaki toplum ve buna ilaveten Hint toplumu (Budizm) buna asıl örnek teşkil etmektedir. Bu toplumlarda hiçbir bilimsel, teknolojik ve fikri gelişme olmamıştır.

B. Maddeci Kültür (Madde (Para) = İnsan)

Maneviyatçı kültürün karşısında ise maddeci kültür yer almaktadır. Buna göre; bütün çalışmalar, maddi dünyanın değiştirilmesine ve ondan gittikçe daha fazla hazlar elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu kültürün zihniyeti tamamen dünyevi bir zihniyettir. Daha fazla haz, daha fazla menfaat için bu kültürde teknik devamlı surette değişir.¹⁸¹

¹⁸⁰Kurtkan, a.g.e., s.129.

¹⁸¹Kurtkan, a.g.e., s.129.

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere maddeci kültürün karakteristik özelliği devamlı bir değişme sürecinde olma ve devamlı maddi haz ve menfaatler peşinde koşmadır.

Böyle bir kültüre sahip toplumlarda maddi tatminlerden elde edilen hazların doyuma ulaşması halinde toplumda amaçsızlıktan doğan psikolojik buhranlar yaşanmaya başlayacaktır. Maddi tatmini sadece amaç olarak gören toplumlarda neticede bir kültürel çözülme olacaktır.¹⁸²

C. İdeal Kültür (Ahilik Kültürü; Para + İman = İnsan, Ahi)

Ahilik Kurumunda ise maddi tatminler amaç edinilmemiş, amaca giden yolda birer araç olarak görülmüştür. Ahilik Kurumunun sahip olduğu kültürde madde ve mana hedeflerini dengeleyen ve bunlardan ikisinden de vazgeçmeyen bir yapı yer alır. Buna “ideal kültür” denilmektedir.

Batı Kültürüne mutlak manada Hıristiyanlığın hâkim olduğu ve karanlık çağ olarak nitelenen çağda Batı sadece maneviyatçı bir kültür sergilemektedir. Bu dönemde Batı’da hiçbir ilim adamı yetişmemiş teknikler gelişme göstermemiş ve toplumun refah seviyesi de bunlara bağlı olarak düşük kalmıştır. Türk-İslam Kültürünün en güzel temsilcisi olan Ahilik Kurumunda ise madde ve mana hedeflerini dengeleyen ideal bir hayat felsefesi egemen olmuştur.¹⁸³

Ahilik Kurumu mensuplarını mana etrafında bütünleştiren adalet sağlayıcı özü ile Türk ve İslam olmayan toplum üyelerine dahi kültürünün özünü oluşturan prensiplere dayalı adil bir ortam sunmuştur. Bu ortam Osmanlı Devleti’ni o dönemin kültür ve medeniyet merkezi haline getirmiştir.

¹⁸²Bilgiseven, **a.g.e.**, s.422.

¹⁸³Kurtkan, **a.g.e.**, s.130.

Bu ortamın oluşmasının kökeninde ise Fark + Cem = Birlik ilişkisinden oluşan Aşağıdaki bütünleşmeler yatmaktadır.

Fark	+ Cem	= Birlik
İlim (Maddi Akıl)	+ Din (Kalp, İman)	
Dünya	+ Ahiret	
Fert	+ Toplum	

1. İlim ve Din Bütünleşmesi

Ahilik Kurumunda ana prensiplerden bir tanesi tevhit anlayışıdır. Tevhit anlayışı toplumu ve insanı aynı ve tek bir realite olarak kabul eder. Buna göre insan tekliğin idrakine sahip olmazsa ve şahsi menfaati uğruna topluma zarar vermekten çekinmezse, bu zararı sadece kendisine vermiş olur. Bu bütünlüğü idrak eden insan ise parçalanması imkânsız hale gelmiş bir toplumun mensubu olur.¹⁸⁴

İslam dini bu prensibin ilim yoluyla ispatını emreder. Allah “De ki; işte benim yolum budur. Ben ve bana uyanlar açık bir delile dayanarak (basiret üzere) Allah’a davet ederiz.” buyurmaktadır.¹⁸⁵

Açık bir delile dayanarak iman etmek ise ancak ilimle olur. O halde insan tevhit prensibini çeşitli gerçekliklerle ortaya koyan ilmi kanunları ispat ettiği ölçüde iyi bir dindar ve insan-ı kâmil olabilir.

¹⁸⁴ Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.219.

¹⁸⁵ Yazır, “Yusuf Suresi (12/108)”, **a.g.e.**, s.173.

Anlaşılabacağı üzere ilim ancak faydalı amaçlar için kullanılmaktadır. İlim hem maddi hedeflere ulaşmayı sağlarken hem de Hakkın varlığını idrak etmeye yardımcı olur. Böylece yeni keşifler ve topluma faydalı icatlar gerçekleştirilerek toplumun refahı artırılır.¹⁸⁶

Ortaçağ sosyo-ekonomik sisteminde en belirleyici faktör dindir. Din toplumdaki fertlerin tutumlarını yönlendirici etkiye sahip olan manevi değerleri belirler. İslam Dini ilim ve akılla asla çatışmaz. Oysa Hristiyanlıkta gerek görülen reform hareketlerinin sebebi, Hristiyanlığın ve dine hâkim zümrelerin çıkarlarının ilim ve akılla çatışmasıdır. Bu çatışmalar sonucunda da burjuva doğmuştur.¹⁸⁷

Buradan da anlayacağımız üzere tevhit anlayışını prensip haline getiren Ahilik Kurumunda maddi ve manevi kültür unsurlarını dengeli olarak birleştiren bir ideal kültür anlayışı vardır.

2. Dünya ve Ahiret Bütünlüğü

Ortaçağ Batı Avrupa'sında hâkim olan zihniyet tam manasıyla maneviyatçı bir karakterdeydi. Kilisenin üstünlüğü hayatın her alanında kendisini hissettirmekteydi. Öyle ki, insanların dünya hayatını ihmal edecek ölçüde ahirete ve ahiretin mükâfat ve cezalarına göre hareket etmeleri toplumun her kademesinde kendisini hissettiriyordu. Hayatın kilisenin düşüncesine yönelik organize edilmesi, maddi kültür değerlerinin ihmal edilmesine sebep oluyordu.¹⁸⁸

Ortaçağ Batı Avrupa'sında hâkim olan maddeci veya maneviyatçı kültür safhalarında, maddi ve manevi kültür unsurları arasında ideal bir denge

¹⁸⁶ Bilgiseven, **a.g.e.**, s.425.

¹⁸⁷ Hüseyin Karaman, **Nurettin Topçu**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2010, s.147.

¹⁸⁸ Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.150.

kurulamamıştır. Böylece insanlar ya sırf ahirete yönelerek dünyevi amaçlarını ihmal etmişler ya da ahireti ihmal ederek dünyevi amaçlara yönelmişlerdir.¹⁸⁹

Ahilik Kurumunda ise tevhitçi anlayış neticesinde ahiret ve içinde yaşanılan dünya ayrımı yapılmamakta ikisi bir kabul edilmektedir. Bu anlayışın sonucudur ki; içinde yaşadığımız dünya da gerçek adaletin tecelli etmemesi insanı yanıltmamalıdır. Çünkü adalet er ya da geç ahirette tecelli edecektir. Dolayısıyla dünya ve ahiret hayatı Ahilik Kurumunda bir bütünlük arz eder. Bundan dolayı Ahi bir köşeye çekilerek kendisini sadece ibadete verdiği zaman tevhit akidesini çiğnemiş olur.¹⁹⁰

Ahilik Kurumunda toplum içerisinde Hak varlığını idrak etmek, tevhit prensibinin en temel anlayışıdır. Böylece Ahi, hem toplumun maddi kültürüne hizmet eden, hem de kendi iç huzurunu sağlayan dünya ve ahiret bütünlüğüne sahip bir ferttir.

3. Fert ve Toplum Bütünlüğü

Ortaçağ Batı Avrupa'sında hâkim olan maneviyatçı zihniyette fertlere statüleri doğuşları ile birlikte verilmekteydi. Ortaçağ'da Batı Avrupa'ya tamamiyle verilen statüler düzeni hâkim olmuştur.

Bu düzende arazi sahibi asillere, asillik statüsü ve onların emrinde çalışanlara da serflik statüsü doğuştan itibaren verilmiştir. Bu düzende serflerin, serflikten kurtulmalarına imkân verilmemiştir. Bu düzende statü, ferdin ömrünün sonuna kadar değiştirmesine imkân olmayan hak ve toplumsal itibarlık durumudur.¹⁹¹

¹⁸⁹ Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.151.

¹⁹⁰ Bilgiseven, **a.g.e.**, s.426-428.

¹⁹¹ Bilgiseven, **a.g.e.**, s.429.

Ahilik Kurumunda ise statü fertler tarafından belirli aşamalardan ve eğitimlerden geçerek topluma yararlı olma neticesinde elde edilebiliyordu. Ferdin ve toplumun menfaatlerini paralel hale getiren bu sistem Batı Avrupa'dan tamamen farklı olarak toplum içerisinde birlik şuurunu aşlamıştır.

Sonuç olarak;

Fark + Cem = Birlik

bütünlüğünü sağlayan Ahilik Kurumunda “vicdan” dediğimiz pratik akılda barınan ve kendini beğenme duygusunu yok etmek suretiyle ferdin egoizmini bastıran bir ahlak duygusunun hakim olduğunu görmekteyiz. Bu “Ahlak Duygusu” ferdi hisler karşısında vicdanı idare eden kanunun üstünlüğü anlayışını yine vicdandan doğurmaktadır. Bu ahlaki duygu, Ahilik Kurumunda bayağı hislere karşı gelen bir harekettir.¹⁹²

İslam Dininde her hikmetin başı olan “Allah Korkusu” yukarıda açıklamaya çalıştığımız tam ve gerçek ahlaktan başka bir şey değildir. Ahilik Kurumunun üretim hayatındaki tutumunun da esası bu ahlaki duygudan oluşmaktadır.

Ahilik Kurumunun sahip olduğu ahlaki duyguda öncelikle birbirine karşı saygı ve sevgi vardır ve birliğe ulaştıracak yolun başlangıcı da budur (Ben + Biz = Birlik, Bütünlük). Sonra ilme saygı (Maddi ilim + Manevi İlim = Birlik), ecdada saygı (Yaşam + Ölüm = Birlik), bütün samimi isteklere saygı vardır.

Egosantrik his dünyasından hareket eden ve bunun sonucu insan insanın kurdudur zihniyetine sahip, başkalarına saygı tanımayan, sömürge

¹⁹² Karaman, a.g.e., s.162-168.

mantıklı Batı Avrupa'da ise hiçbir zaman bu tarz bir "Ahlak Duygusu" bulunmamıştır.

Ahilik Kurumundaki bu ahlak duygusu, Ahinin benliğinden taşarak âleme yayılan bir hal alınca; her şeyin, her varlığın, özellikle her insan ruhunun Ahi tarafından kendi nefsinden ziyade sevilmesi demek olan merhamet ortaya çıkar. Toplumsal dayanışma ve sosyal birliği sağlama duygusu olan merhamet, Ahilerin kalbinde hiç sönmeyen bir ateş gibidir.¹⁹³

Ahilik Kurumundaki ahlak duygusu ve onun neticesinde ortaya çıkan merhamet duygusu sonuç olarak "hizmeti" doğurur ki bu hizmet anlayışı ruh olarak Ahinin nefsinden taşıp, başka insanlara yayılmak suretiyle Allah'ı aramaktır. Böylece ahi girişimciliğinin, adaletçi, ekonomik bir zihniyeti, girişimcilik kültürü olarak benimsediği söylenebilir.

Ahilik Kurumundaki hizmet anlayışı her samimi ve menfaatsiz hizmet hareketleriyle Allah'ın aranmasıdır. Ahi bu hizmet anlayışı ile dünyanın hevesleri ve meşguliyetleri içerisinde Allah'ı unutmayan ferttir.

V. AHİ İLE BURJUVA ZİHNİYETLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Batı Avrupa Liberal-Kapitalist sisteminin baş aktörü "homo-economicus"tur. Bunun tam olarak sosyo-ekonomik hayattaki temsilcisi ise burjuvadır. Türk-İslam sosyo-ekonomik düzeninde ise burjuvanın yerinde kanaatkâr girişimci tipolojisi, toplumun yararını her zaman kendi menfaatinin önünde tutan Ahi vardır.¹⁹⁴

¹⁹³ Karaman, a.g.e., s.144.

¹⁹⁴ Tabakoğlu, a.g.m., s.412.

Türk-İslam Medeniyetinin iktisadi zihniyeti ile Batı Avrupa Medeniyetinin iktisadi zihniyetlerinin arasındaki en önemli farklar toplumsal aktör olan Ahi ile Burjuva tipleri incelendiğinde ortaya çıkacaktır. Çünkü Batı medeniyetini ve kapitalizmi oluşturan en önemli faktör burjuva girişimci zihniyeti iken Türk-İslam Medeniyetinin sosyo-ekonomik hayatını büyük ölçüde Ahi girişimci zihniyeti yönlendirmiştir.

Burjuva zihniyetinin ve Ahi zihniyetinin oluşmasında en önemli unsur bunların ortaya çıkış nedenlerindedir.

Moğol saldırılarından kaçarak Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen çok sayıdaki esnaf ve zanaatkâra kolayca iş bulmak, yerli Bizans zanaatkârlarıyla rekabet edebilmek ve Anadolu'da tutunabilmek için üretilen malların kalitesinin korunması, arz-talep dengesinin sağlanması, titiz bir şekilde zanaatkâr yetiştirilmesi ve Türk halkının ekonomik yönden bağımsız hale getirilebilmesi için pek çok alanda kökenini dini ve milli duygulardan alan bir heyecan yaratılması gerekiyordu. Bu mesuliyet, esnaf ve zanaatkâr dayanışmasının ve kontrol kuruluşunun yani Ahiliğin kurulması sonucunu doğurmuştur. Bunlar Bizanslı meslektaşları ile rekabet edebilmek için aralarında birliğe ve dayanışmaya muhtaçtırlar.

Ahi Evran esnaf ve zanaatkârları bir birlik altında toplayarak sanat ve ticaret ahlakını, üretici ve tüketici çıkarlarını güven altına almak suretiyle bu siyasi ve ekonomik atmosfer içinde onlara yaşama ve direnme gücü vermiştir.¹⁹⁵

Vatan yapıcı bir anlayışa sahip olan Ahiler bunun göstergesi olarak yerleştikleri yerleri siyasi ve ticari olarak örgütlemişler, Ahi Birlikleri üyeleri mesleki, dini ve ahlaki eğitimden ayrı olarak gerektiğinde ordu ile savaşlara da katılıp düşmanla yiğitçe çarpışmışlardır.

¹⁹⁵Çağatay, a.g.e., s.80-85.

İşte Ahi Evran başkanlığında kurulan Ahilik Kurumu, Türk halkının ekonomik durumunu yükseltmek, başkasına el açmadan şerefle yaşamanın yollarını üyelerini bir sanat veya meslek sahibi yaparak ve üyelerine verdiği dini ve ahlaki eğitimlerle de onları toplumda önder, model kişilikler olarak yetiştirmek üzere kurulmuştur.¹⁹⁶

Ahilik Kurumuna ismini veren ve kurumun mensupları olan Ahiler ise bu ortamda almış oldukları mesleki ve tasavvufi eğitimlerin sonucunda “ben” ve “biz”i birleştiren, ben duygusuna sahip insanı, biz duygusuyla donatan, ben’in içinde ben ve bizi birleştiren, bütünleştiren ve böylece toplumla bütünleşerek toplumu ben olarak algılayan kişilikler olarak gelişmişlerdir.

Ahiler iyi birer müslümandırlar. Müslüman olmaları maddi hayatla, manevi hayatı dengelemelerini gerektirir. Dolayısıyla Ahiler ibadeti bütün hayatlarına yayan fertlerdir. Öyle ki, Ahinin her hareketi ibadet, her sözü dua, her bakışı rahmet ve beraberliği kuvvettir. Bu hale gelmesi ise Ahilik Kurumunda geçirdiği merhaleler sonucu duyulardan akla, akıldan kalbe ve ilhama ulaşma sayesinde mümkün olmaktadır. Böyle bir anlayışla ferdin ilimden felsefeye, felsefeden dine yükselmesi lazım gelmektedir. Bunu Ahilik Kurumunda görmekteyiz.

Burjuvanın ortaya çıktığı Orta Çağ’da, Batı Avrupa’nın gözle görülür özelliği şuydu: Feodal Aristokrasi, ruhban (kilise) ve üçüncü sınıftan oluşan statülü bir toplum yapısı. Bu toplum yapısı kolay kolay geçişlere imkân vermeyen sınıflı bir toplum yapısı idi. Bunun temelinde yatan ise, mülkiyet idi. Mülkiyet iktidar, iktisadi, siyasi, hukuki, kültürel ve toplumsal alanlarda egemenlik kurabilmenin tek şartıydı.¹⁹⁷

¹⁹⁶Çağatay, **a.g.e.**, s.80-85.

¹⁹⁷Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.151.

Burjuva, Fransızca burg, kasaba sözcüğünden türetilmiştir. Sermayenin egemen olduğu düzende, üretim araçlarını ellerinde bulunduranlarla çıkarları bunlarla özdeş olanların oluşturduğu toplumsal sınıfa Burjuvazi, bu sınıfta yer alan kişilere de kentsoylu manasında burjuva denir.¹⁹⁸ Burjuvazi, kapitalist toplumun egemen sınıfıdır.

Burjuva, Avrupa'da feodalizmin ileri aşamasında ortaya çıkmıştır. Burjuvanın iktisadi varlık alanını genişleterek toplumsal alana etkinliğini taşımaya başlamasında, senyörün mülkiyetinde olan burg (kent)ların surları dibinde kurulmasına izin verilen panayırların belirleyici rolü olduğu söylenebilir.¹⁹⁹

Sınıflı toplum yapısının en alt katmanını oluşturan üçüncü sınıf içindeki esnaf ve zanaatkâr, üretim yeteneğine dayanan bir gücü kullanmak suretiyle, sermaye birikimi sağlamışlar bu birikimle de aristokrasinin varlık alanına zamanla nüfuz etmişlerdir. Mülkiyeti elde ettikleri sermaye birikimi ile ele geçirerek feodal aristokراسiyi alt etmişlerdir.²⁰⁰

Diğer bir toplumsal tabaka olan ruhban sınıf ile mücadelelerinde ise bu sınıfın egemenliğini kırmak için kutsal Yahudi metinlerinden faydalanılarak tedarik edilen "Protestanlık" mezhebini devreye sokulduğu Sombart'ca da ifade edilmektedir. Bu sayede; sanayiye dayalı şehir yaşamı, seküler, entelektüel ve ulusal akımlar, kırsal, münzevi yaşam tarzı ile kilise kurum ve değerlerinin yerini almıştır.²⁰¹

Burada bir başka gelişmenin vurgulanması da şarttır. O da, yine çoğunlukla üçüncü sınıfa mensup olan sanatçı, düşünür ve bilim adamları, yani aydın sınıfın biçimlenmeye başlamasıdır.

¹⁹⁸Hasan Eren, v.d., **Türkçe Sözlük**, C.1, Ankara, TDK Yayınları, 1998, s.231.

¹⁹⁹D. Zubritski v.d., **Kapitalist Toplum**, çev. Sevim Belli, 8.baskı, Ankara, Sol Yayınları, , 1995, s.21.

²⁰⁰Şimşek,a.g.e., s.227.

²⁰¹Şimşek,a.g.e., s.176-196.

Burjuva, üretim ve üretim araçlarına sahip olmanın yanında bu aydın kesimle de irtibata geçmiş, aydın sınıfın faaliyetleriyle kendini ilişkilendirme imkânı bulma yanında, kendi ideolojisini oluşturmada da ondan geniş bir şekilde yararlanmasını bilmiştir.

Bilimle birlikte ortaya çıkan “Pozitivist” akımlar feodal aristokrasiyi temelinden sarsmış ve zaman içinde kendisinin geliştirdiği yeni “Burjuva” sınıfını yapılandırarak feodal ağalar ve arazi sahiplerinin saltanatını devralmıştır.²⁰²

Burjuva sınıfı feodaliteye karşı açmış olduğu amansız savaştan başarı ile çıkmış ve Avrupa’nın önderliğini ele geçirmiştir. Feodalizmin saltanatına son veren bu yeni burjuva sınıfı kendi egemenliğini; ferdiyetçilik, materyalizm, ekonomik ve siyasal liberalizm ilkeleri üzerinden temellendirmiştir.

Burjuva oluşturduğu ideoloji çerçevesinde iktidarı, devleti ve toplumu dönüştürmede etkin rol üstlenmiş ve bugünkü batı Avrupa liberal-kapitalist zihniyetinin temelini oluşturmuştur.

Türk-İslam medeniyeti açısından toplumsal kalkınmada insanın en temel iki unsuru bulunur. Bunlardan ilki insanın egoizmi yani nefsidir. İkincisi ise reel dünya tasavvuruna sahip olmasıdır. İnsan dünyayı tasavvur ederken de maddi bağlamda ele alarak, maddi dünyada da başarılı olmanın bilincinde olan akıl ile bütün gelişmeleri arzu eden bir varlıktır.²⁰³

Türk-İslam sosyo-kültürel sisteminin erdemli insanı insan-ı kâmil ise nefsinin olumsuzluklarının giderilmesi için tabi tutulacağı tasavvuf eğitimi sonucunda yukarıda bahsettiğimiz unsurları iç dünyasında ve dış dünyasında (manasında ve maddesinde) birleştiren bir kişiliktir. Bu dengeli insan modeli

²⁰²Tabakoğlu, a.g.e., s.151-155.

²⁰³Şennur Özdemir, “Din-Ekonomi İlişkisi ve Güncel Arayışlar”, **On Dokuz Mayıs Ün. İlahiyat Fak. Dergisi**, Sayı 23, Ocak 2007, s.161.

Fark+Cem= Tevhit birlikteliği bağlamında özgün Türk-İslam Medeniyetinin toplumsal kalkınma formülünü ortaya koymuştur.

“Vatan yapıcı” bir anlayışa sahip olan Ahiler, bunun göstergesi olarak yerleştikleri yerleri siyasi ve ticari olarak örgütlemişler, özünde dayanışmacı, paylaşımcı bir anlayış olan Ahiler toplumculuk prensibine bağlı bir teşkilatlanma gerçekleştirmişlerdir.

Ahilikte en önemli sosyal ve iktisadi ilke toplumculuktur. Ahi her zaman toplum çıkarlarını kendi çıkarlarının üstünde tutmuştur. Merkeze insanı yerleştiren ve ona sorumluluklar veren Ahilik Kurumu, Ahiyi toplumun hizmetine adanmış bir fert olarak ortaya çıkarmıştır.

Türk-İslam medeniyetinde gelir, yetenek, güç farklılaşmaları bir üstünlük sebebi değil dünya hayatındaki sınanmanın aletleri olarak algılandığı için sınıflı bir toplum oluşmamıştır.²⁰⁴

Burjuva ise Ortaçağda sömürü üzerine kurmuş olduğu imparatorluğunda yalnız bir fert olarak yaşamaktadır. Toplumu sömürü metası olarak gören bir anlayışa sahiptir. Batı Avrupa, Ortaçağda ticarete verdiği önemi şu atasözü ile ifade etmektedir “Ticaret cehenneme varana kadar hiçbir kısıtlama olmadan serbest olmalıdır”. Dolayısıyla Batı Avrupa’nın burjuva zihniyeti ticarete kar ve sürekli artan özgürlükler olarak bakmaktaydı.²⁰⁵

Ahilik Kurumunda ise ticaret, toplumun kalkınmasını sağlayan, insanların ihtiyaçlarını gidermek üzere ucuz üretim yapan ve toplumun dayanışmasını hedefleyen bir zihniyetle yapılmaktaydı. Ahi maddi dünyasını maneviyatının yani vazgeçilmez Allah ve ahiret inancının emrine vermiş bir

²⁰⁴Giovanni Scognamillo, „Batının İnanç Temelleri, İstanbul, Dergah Yayınları, 1976, s.146-158.

²⁰⁵Şimşek, a.g.e., s:154.

ferttir. Fark ve Cem idrakini sağlamış Ahilik Kurumunda altın ve gümüşlerini biriktirerek Allah yolunda harcamayanlar büyük bir azapla müjdelenmişlerdir. Dolayısıyla piyasada serbestlik değil tam bir kontrol vardır.²⁰⁶

Para + İman (Hizmet Ahlakı) = Birlik modeli bağlamında, Ahilik Kumunda verilen hizmet ahlakı ile paranın piyasadan çekilerek tasarrufa yönltilmesi engellenmiştir. İsraftan sakınılarak artırılan para ya yeni bir iş ve yatırım sahasına kaydırılmış ya da müteşebbis ve ihtiyaç sahiplerine faizsiz borç olarak verilmiş veya hediye ve sadaka olarak dağıtılmıştır.²⁰⁷

Ortaçağ Avrupa'sında Burjuvazi; irfan yerine akıl yürütmeyi, yürek yerine bilek kuvvetini, aşk yerine şehveti, hayır yerine hazzı, cennet yerine yeryüzü bahçelerini, ahiret yerine seküler yaşamı, insan ve kâinattaki hakikat ve hikmeti anlama yerine onları kullanmayı temel dogmalar haline getirmiştir. Ferdietçiliği her şeyin üzerinde tutan bu sınıf hayır ve sevgi gibi yüce duyguları yok edip yerlerine hedonistik duyguları yerleştirmiştir. Daha fazla tüketebilmek için daha fazlasını üretme döngüsü içindeki burjuvazi kendisini, insanın ve evrenin mana ve maksadını anlamak, gizemli hikmetleri araştırmak, sevgi ve özlemi yüceltmek gibi ulvi değerlerden tamamen arındırmıştır. Batılı burjuva zihniyetinin sahip olduğu para iştahı, giderek tek boyutlu (maddi) bir amaca kilitlenen bu tüccar sınıfın zenginliğine zenginlik katmıştır.²⁰⁸

Ortaçağda Burjuva, Batı Avrupa'nın geleneksel inançlarından kopmuş, tabi değerlere önem veren yaratıcıya muhtaç bir fert yerine zengin "ben" olan şan ve şöhret sahibi bir fert haline gelmiş, dinin yerine "Akılcı Ferdi" koymuştur. Burjuva fikri gelişiminde kendisini yani ferdietçiliği keşfetmiştir. Ferdi yücelten bir anlayışa sahip olan burjuva, toplumcu değildir. Egosantrik

²⁰⁶İsmet Çetin, "Ahilik ve İdeal İnsan Arayışı", **I.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Gazi Üniv. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2005, s.270-271.

²⁰⁷Çetin, **a.g.m.**, s.270-271.

²⁰⁸D. Zubritski v.d.,**a.g.e.**, s.23-26.

duygularla eşyayı değerlendirdiğinden kendinden başkasını düşünme eğilimi nerdeyse hiç mertebesindedir. Bu zihniyet neticesindedir ki Ortaçağ Avrupa'sında sınıflar oluşmuştur. Sosyo-ekonomik sistem ise emek-sermaye yani işçi-burjuva çatışması üzerine kurulmuştur.²⁰⁹

Ahilik Kurumunda belli merhalelerden geçerek yetişen Ahi egoizminden yani egosuna düşkünlükten sıyrılmış kimsedir. Bu durumu gerçekleştiren hareket ise Ahilerin sahip olduğu hizmet ahlakıdır. Ahilik Kurumu Ahii içerisinde yaşadığı topluma ve insanlığa faydalı olmaya davet eder ve “Halkın hayırlısı halka faydalı olandır” Hadisi Şerifine uygun hizmet ahlakıyla donatır.²¹⁰

Kendiside bir Ahi olan Fatih Sultan Mehmet Han Ahilik Kurumundaki hizmet ahlakını şu mısralarla dile getirmiştir.

“Nefsü mal ile nola kılsam cihanda ictihad
Hamdülillah var gazaya sad hezeran rağbetim”²¹¹

Toplumu bir vücut gibi gören bu ahlak anlayışında, nasıl ki vücudun herhangi bir yeri ağrıdığında bu acıyı bütün organizma birlikte hissediyorsa, sağlıklı ve güçlü bir toplumda böyle olmalıdır. Ahilik Kurumundaki kardeşlik anlayışı Ahileri “ben” olmaktan çıkartarak “biz” haline getirmiştir.

²⁰⁹Şimşek, **a.g.e.**, s.242.

²¹⁰Özakpınar, **a.g.e.**, s.38.

²¹¹S.Ahmet Arvasi, Türk İslam Ülküsü, C.3, İstanbul, Bilgeoğuz Yayınları, 2008, s.112-115.

SONUÇ

İnsanlık, tarih boyunca hep mükemmel toplumun peşinde koşmuştur. Gelmiş geçmiş her yönetim sisteminin iddiası da bu olmuştur. Kültürümüzün insanlık tarihine armağan ettiği, insanlığın refah arayışını temin için, sosyal hayatı her yönüyle kucaklayan kültür miraslarından biriside Ahilik Kurumudur.

Sosyo-ekonomik bir kurum olan Ahilik on birinci yüzyılda Selçuklular döneminde esnaf, sanatkâr ve sanayiciyi bünyesinde barındıran bir teşkilat olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahilikte “vatan yapıcı” bir anlayış vardır. Bir toprak parçasını yurt edinmenin, oraya vatan demenin ve o topraklarda kalıcı olabilmenin yolu sadece gerçek veya sanal düşmanlarla savaşmak değildir.

Milletin geleceği olan yeni nesilleri de düşünerek, vatan topraklarında kendilerini kalıcı kılacak, adalete dayalı sosyal kuralları hayata geçirerek, vatandaşlarının dolayısıyla toplumun refahını sağlamak şarttır. Ahilik Anadolu topraklarında bunların hepsini sağlamış, 600 yıl Anadolu’da esnaf ve sanatkârlar arasında başarı ile uygulanmış, izleri bugüne kadar süregelmiş, toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel hayatının düzenlenmesini de bizzat üslenmiş bir kurumdur.

Selçuklu ve daha sonra Osmanlı Devleti’ni zirveye taşıyan sır, Ahilik ve onun uyguladığı ilkelerdir. Ahilik, sanat, ticaret ve mesleğin iyi ahlâk, olgun kişilik ve doğrulukla yoğrulmuş karışımıdır.

Bir ülkenin ilerlemesinde ve kalkınmasında ahlâkın yani manevi yapının önemli rolü olduğu Ahilik incelendiğinde açıkça görülecektir. Ahi sisteminin temel özelliği madde ile mana, müspet ilimle, manevi ilmi bir dengede tutmasıdır. Bu sistemi başarıya ulaştıran etkenlerin başında tasavvuf eğitimi ile taçlanan akıl, ahlâk, çalışma ve bilim gelmektedir.

Ahilik Kurumunda insan sadece ruhani veya bedeni bir varlık olarak görülmez. İnsan hayatı maddi şartlarla çevrili bir yaşam içinde devam ederken, manevi veya nicel yönlerin keşfedilip özümsemiyle insani bir hayat vasfı kazanabilmektedir. Dolayısıyla insani bir hayat sürebilmek için hayatta madde ve mana dengesinin kurulabilmesi ve insanın bu hayat içerisinde neyi gerçekleştirmek için bu dünyada bulunduğu sorusuna cevap verebilmesi önem arz etmektedir.

Ahilik Kurumunda insan sosyal bir varlık olarak madde ve mana yönüyle bütün süreçleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmektedir.

Ahilik; mana olarak dini, ahlaki ve insani değerler ve bunların yanında da madde olarak ekonomik, ticari süreçleri birbirinden ayırmadan, aralarında çatışmalar ve çelişmeler oluşturmada, bütünlükçü bir yapı içerisinde değerlendirmektedir. Çünkü Ahiliğin dayandığı temel prensipler İslam Dini'nin tevhit prensibinden ayrı düşünülemez. Nasıl ki insan varlığı ruh (mana) ve bedenden (madde) oluşan bir birlik hali ise onun şekillendirdiği dünyada mana ve maddenin birlikteliğinden meydana gelmektedir.

İnsan, yaşayabilmek için maddi ihtiyaçlarını gidermek ve maddeye şekil vermek durumundadır. Ancak bu tek başına yeterli değildir. İnsanın manevi ihtiyaçları da en az maddi ihtiyaçları kadar hayattır ve insan bütünlüğünün korunması açısından bu ihtiyaçlarında giderilmesi gereklidir.

Madde ve mana yönüyle insan dengesini dolayısı ile de toplum dengesini gözetken Ahilikteki bütüncül yaklaşım, Batı Avrupa Liberal-Kapitalist toplumlarda yerini, bilim ve aklın aldığı sadece madde yönlü bir anlayışa terk etmiştir.

Ahilik Kurumunda emek yüceltilmiş ve emekle geçinmek ön planda tutulmuştur. Dolayısıyla Ahilikte insanın en önemli gelir kalemini emeğiyle elde ettiği kazanç oluşturmaktadır. Ahilikte karşımıza çıkan ve girişimcilik

zihniyetinin oluşmasına etki eden en önemli kavramlardan biriside kul hakkıdır. İnsanların birbirlerinin haklarını yememesi İslam Dini'nde dolayısıyla Ahilikte açıkça emredilmiştir. Oysa Ortaçağda Batı Avrupa Liberal-Kapitalist Sistemini oluşturan burjuva zihniyeti, bireyci, akılcı ve yaşama her şeyden fazla değer veren “homo-economicus”u merkeze koymuştur.

Homo-economicus yani “rasyonel birey”, kul hakkına önem vermeden, Sombart'ın değindiği gibi insanları katlederek, köleleştirerek, kıtaları boşaltarak, Aztek ve İnka gibi medeniyetleri yok ederek elde ettiği sermaye birikimiyle Liberal-Kapitalist Sistemi geliştirmiştir.

Türk-İslam sosyo-ekonomik sistemini oluşturan Ahilik anlayışında merkezde insan-ı kâmil yani kul hakkına önem veren kendi emeğiyle geçinen, kendi emeğini kazanç vesilesi olarak gören, başkalarının hakkına saygı gösteren ve rekabetten öte dayanışmayı öngören erdemli bir insan tipi ortaya çıkmaktadır.

İnsan-ı kâmil olarak Ahi kanaatkârdır, dünyada görevlerinin olduğunu bilen ve öbür dünyada hesap vereceği bilincinde olan bir insandır. Dolayısıyla dünyaya bakışında ihtiras, daha çok kazanmak, kar maksimizasyonu diye bir şey yoktur. Ahilik Kurumunda ihtirassız yapısıyla üretim ve tüketimde dengeyi sağlayarak doğayla, toplumuyla ve de kendisiyle barışık bir insan modeli olarak Ahi karşımıza çıkmaktadır.

Ahilik Kurumunda insan bir mesleğe girerek bir yandan üretici olmayı öğrenirken bir yandan da toplumsal, manevi, insani değer ve normları özümseyerek sosyalleşmekte ve kişilik kazanmaktadır.

Ahilik Kurumunda ve onun itici gücü olan “tasavvuf ahlakı”nda insanın halk içinde, halkla bir ve beraber olarak halka hizmet etmesi esastır. Dolayısıyla Ahilik sadece meslek terbiyesi vermemekte asıl amaç olan “insan-ı kâmil” vasıflarının kazanılmasında bir okul vazifesi görmektedir.

Hayatı nitelik ve nicelik yönleriyle dengeleyen Ahilik zihniyetinin anlaşılması, bu zihniyetin girişimcilik üzerine yansımalarının ve bir girişimci olarak Ahinin toplumdaki yerinin tespit edilmesi; var olagelmiş ekonomik sistemler ve yönetim düzenlerinin aradığı ama bütüncüllükten uzak teorilerle insan hayatını kâbusa çevirerek bulamadığı, acımasız rekabet yerine dayanışmacı bir ekonomik sistemin ve ideal bir uygarlığın oluşmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Geçmiş dönemlerde toplumumuzda manevi yönden her zaman itibar gören ve maddi dengeleri sağlayan Ahilik Kurumunu, Türk toplumunun toplumsal tarihinin derinliklerine hapsedmeden çağdaş bir yapılanma içerisinde kurum ve kuralları ile canlandırılmasının gereği bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

AKKUŞ, Metin, “Edebiyatımızda Ahi Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnamesinde Ahi Tipinin Özellikleri”, **I.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Gazi Üniv.Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2005, s.15-25.

AKKUŞ, Osman, “Ahilik Teşkilatına Tarihsel Bir Perspektiften Bakış”, **I.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Gazi Üniv.Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2005, s.27-41.

ARVASI, S.Ahmet; **Türk İslam Ülküsü**, C.3, İstanbul, Bilgeoğuz Yayınları, 2008.

ATEŞ, Süleyman; **Tasavvufta Fütüvvet**, Ankara, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, 1977.

BAYRAKTAR, Levent, “Ahilik ve Ahlak”, **II.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Ahi Evran Üniv.Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2007,s.89-94.

BAYRAM, Mikail; **Ahi Evren Tasavvufi Düşüncenin Esasları**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan; **Din Sosyolojisi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1985.

BOUTHOUL, Gaston; **Zihniyetler**, çev. Selmin Evrim, İstanbul, Edebiyat Fak. Basımevi, 1975.

CEVDET, Muallim; **İslam Fütüvveti ve Türk Ahiliği**, çev. Cezair Yazar, İstanbul, İşaret Yayınları, 2008.

ÇAĞATAY, Neşet; **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara, TTK Yayınları, 2.Baskı, 1997.

ÇAKMAK, Muharrem, “Ahiliğin Dini-Tasavvufi Temelleri”, **I.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Gazi Üniv.Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2005,s.251-263.

ÇETİN, İsmet, “Ahilik ve İdeal İnsan Arayışı”, **I.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Gazi Üniv.Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2005,s.270-271.

DEMİRCİ, Mehmet, “Ahilikteki Fütüvvet Ahlakı”, **I.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, s.44-47.

DOBB, Maurice; **Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler**, çev. F. Akar, İstanbul, Belge Yayınları, 1992.

EKİNCİ, Yusuf, “Eğitimde Eğilimler ve Ahilik”, **I.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, s.63-65.

EKİNCİ, Yusuf; **Ahilik**, Ankara, Sistem Ofset, 3. Baskı, 1991.

EL-MISRİ, Refik Yunus; **İslam İktisat Metodolojisi**, çev. Hüseyin Arslan, İstanbul, Birleşik Yayıncılık,1995.

EREN, Hasan v.d.; **Türkçe Sözlük**, C.1, Ankara, TDK Yayınları, 1998, s.231.

GÖKBEL, Ahmet, “Ahiliğin Sosyo-Ekonomik İşlevleri”, **II.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Ahi Evran Üniv.Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2007,s.149-162.

GÖLPINARLI, Abdalbaki, “İstanbul ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, **İstanbul Üniv. İktisat Fak. Mecmuası**, C.11, İstanbul, Temmuz 1949- Ekim 1949, s.207-208.

GÜNAY, Ünver, “Dini ve Sosyal Yönleriyle Ahilik”, **II.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Ahi Evran Üniv.Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2007,s.163-186.

GÜNGÖR, Erol; **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 7.Baskı, 1992.

IZUTSU, Toshihiko; **Kuran’da Dini ve Ahlaki Kavramlar**, çev. Selahattin Ayaz, İstanbul, Pınar yayınları, t.y.

KARAMAN, Hüseyin; **Nurettin Topçu**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2010.

KELEŞ, Ahmet, “İslam İktisat Zihniyetinin Oluşmasında Zühd Hadislerinin Rolü”, **SBard Dergisi**, S.6, 2005, s.575-591.

KÖKSAL, Fatih; **Ahi Evran ve Ahilik**, Kırşehir, Kırşehir Valiliği Yayını, 2.Baskı, 2008.

- KÖKSAL, Mustafa; **Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü**, Kırşehir, Kırşehir Belediyesi Eğitim Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, 3.Baskı, 2007.
- KURTKAN, Amiran; **Sosyoloji**, İstanbul, MEB.Yayınları, 3.Baskı, 1980.
- MANNAN, Muhammed Ashraf; **İslam Ekonomisi**, çev. Bahri Zengin, Tefik Ömeroğlu, İstanbul, Fikir Yayınları, 3.Baskı, 1976.
- MERİÇ, Cemil; **Umrandan Uygarlığa**, İstanbul, İletişim Yayınları,10.Baskı, 2004.
- MÜFTÜOĞLU, Tamer, v.d.; **Girişimcilik**, ed. Yavuz Odabaşı, Eskişehir, Anadolu Üniv. Yayınları, 5.Baskı, 2008.
- ORTAYLI, İlber; **Osmanlı Barışı**, İstanbul, Timaş Yayınları, 4.Baskı, 2007.
- ÖZAKPINAR, Yılmaz; **İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, t.y.
- ÖZDEMİR, Şennur,"Din-Ekonomi İlişkisi ve Güncel Arayışlar", **On Dokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi**, S.23, Ocak 2007, s.153-162.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet; **İbn-i Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler**, Ankara, y.y., 1970.
- SCOGNAMİLLO, Giovanni; **Batının İnanç Temelleri**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1976.
- ŞEKER, Mehmet, "Fütüvvet-namelerde Ehl-i Beyt", **II.Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Ahi Evran Üniv.Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2007,s.401-410.
- ŞİMŞEK, Osman, "Modern Girişimcilik Zihniyeti ve Sanayi-Kültür Bağlamında Türk Girişimciliğinin Sosyo-Kültürel Temelleri(Ahilik-Tasavvuf Modellemesi)", **Uluslararası Davraz Kongresi "Küresel Diyalog" Bildirileri**, yay.haz. Uysal Keyman v.d., Isparta, Süleyman Demirel Üniv. İ.İ.B.F. Yayınları, 2009, s.1138-1166.
- ŞİMŞEK, Osman, "Zihniyet Girişimcilik ve KOBİ-Sosyoloji İlişkisi", **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Ankara, Ağustos 2006, s.64-75.
- ŞİMŞEK, Osman, "Zihniyet Kavramı Ekseninde Batı Medeniyeti ve Antroposentrik Liberalist Girişimcilik", **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C.8, S.3, Ankara, 2005, s.23-50.

- ŞİMŞEK, Osman, v.d.; **Türkiye’de Eğitim Sorunu**, Ankara, Türk Eğitim-Sen Yayınları, 2007.
- ŞİMŞEK, Osman; **Zihniyet Açısından Türk Girişimciliğinin Sosyolojisi**, Ankara, Otorite Yayınları, 2008.
- TABAKOĞLU, Ahmet, “Ahiliğin Türk Esnaf Ahlakına Tesirleri”, **II.Ahi Evran-Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, ed. M.Fatih Köksal, Kırşehir, Ahi Evran Üniv.Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2007,s.411-444.
- TABAKOĞLU, Ahmet; **İslam İktisadına Giriş**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2.Baskı, 2008.
- TABAKOĞLU, Ahmet; **Türkiye İktisat Tarihi**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 8.Baskı, 2008.
- TOPÇU, Nurettin; **Yarınki Türkiye**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 5.Baskı, 1999.
- TURAN, Kamil; **Milletlerarası Sendikal Hareketler**, Ankara, Kalite Matbaası, 1979.
- TURHAN, Mümtaz; **Kültür Değişmeleri**, İstanbul, Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 1987.
- ÜLGENER, Sabri F.; **Darlık Buhranları ve İslam İktisat Siyaseti**, Ankara, Mayaş Yayınları, 1984.
- ÜLGENER, Sabri F.; **Zihniyet Aydınlar ve İzm’ler**, Ankara, Mayaş Yayınları, 1983.
- ÜLGENER, Sabri F.; **Zihniyet ve Din, İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı**, İstanbul, Derin Yayınları, 2006.
- YAZICI, Erdinç; **Osmanlı’dan Günümüze Türk İşçi Hareketi**, Ankara, Aktif Yayınları, 2.Baskı,1996.
- YAZIR, M Hamdi; **Kuran-ı Kerim Meali**,İstanbul, Akit Yayınları, 2.Baskı, 2006.
- ZUBRİTSKİ,D. v.d.; **Kapitalist Toplum**, çev. Sevim Belli, Ankara, Sol Yayınları, 8.Baskı, 1995.

ÖZET

TOKER, Ömür. Bütüncül Bir Model Olarak Ahiliğin Girişimcilik Boyutunun Zihniyet Temelleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

İnsanlık, tarih boyunca hep mükemmel toplumun peşinde koşmuştur. Türk-İslam Medeniyeti dengeli fert ve dengeli toplumu sağlayarak mükemmele yakın bir toplumun en güzel örneği olan Ahiliği bundan yüzyıllar önce oluşturmuştur. Türk insanının öz değerleri olan akıl, ahlak ve çalışmayı tasavvuf eğitimi ile harmanlamış bir ekonomik ve sosyal model olan Ahilik Kurumu insanlığın refah arayışını temin için sosyal hayatı her yönüyle kucaklamıştır. Ahi Evran'ın insanlık âlemine miras olarak bıraktığı ve Anadolu'da yaşayan bütün insanların gurur kaynağı olan Ahiliğin daha iyi anlaşılmalı ve yeniden kurum ve kurallarıyla canlandırılıp insanlığa armağan edilmelidir. Burada karşımıza zihniyet kavramı çıkmaktadır. Toplumsal yapıdaki bütün kesimlerin sahip olduğu değer yargıları, tercihler ve eğilimlerin hepsini açıklayan zihniyet aslında toplumların hayat tarzını belirleyen düşünce yapısıdır ve bu hayat tarzı ile zihniyet arasındaki ilişki de toplumun bilgi hiyerarşisini ve kültür unsurlarını belirler. Ahinin zihniyet yapısının tam olarak anlaşılabilmesi, zihniyetin oluşmasını sağlayan unsurların neler olduğu, içinde yaşadığı toplumun bilgi hiyerarşisi ve kültürünün iyi idrak edilmesi ile sağlanabilir. Fakat bu kurumu ve yetiştirdiği fert olarak Ahiyi tam anlayabilmemiz için Batı Avrupa pozitivist düşüncesinden sıyrılarak incelemelerde bulunmamız gerekir.

Anahtar Sözcükler

1. Ahilik
2. Zihniyet
3. Bilgi Hiyerarşisi
4. Tasavvuf
5. Denge

ABSTRACT

TOKER, Ömür. The Mentality Basics Of Entrepreneurship In Holistic Model Of Akhism, Master's Thesis, Ankara, 2010.

Humanity throughout history has always tried to create a perfect society. Akhism is an example of a perfect society. It has created by Turkish-Islamic Civilization centuries ago. Turkish-Islamic Civilization has achieved this creation with a balanced individual and balanced society. Mental, moral and work are the core values that the Turkish people have. When the mysticism blended with these values Akhism appears as an economic and social model. The Akhism institution is an inheritance of Ahi Evran to the world's humanity. Akhism should be better understood than institutions and rules should be portrayed as a gift to humanity. The concept of mentality we are up against here. The mentality describes all of the segments of social structure's values, preferences and trends. The mindset of society is the mentality which determines the actual lifestyle the relationship between lifestyle and mentality determines the society's culture elements and hierarchy of information. If we want to understand the structure of the Ahi's mentality firstly we can realize what are the elements that allow the creation of the mentality, society's culture elements and hierarchy of information. If we want to understand this institution and its individuals Ahi we must be left the Western European positivist thinking.

Key Words

1. Akhism
2. Mentality
3. Knowledge Hierarchy
4. Mysticism
5. Balance

